

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI

FILOZOFSKI FAKULTET

STUDENTSKA VIZIJA ŠKOLE BUDUĆNOSTI

MASTER RAD

Mentor:

Prof. dr Nenad Suzić

Kandidat:

Vesna Kovačević

Banja Luka, decembar 2018.godine

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

FACULTY OF PHILOSOPHY

Students vision for the school in the future

MASTER WORK

Mentor:

Nenad Suzić, PhD

Candidate:

Vesna Kovačević

Banja Luka, december 2018th

Mentor: Prof. dr Nenad Suzić, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, Filozofski fakultet

Naslov rada: Studentska vizija škole budućnosti

Rezime

U ovom radu se govori o školi u budućnosti. Autor je predstavio i analizirao odrednice škole u budućnosti. Pretpostavlja se da će se desiti značajne promjene iz oblasti školstva u budućnosti. Škola će se zasnivati na humanističkoj pedagogiji koja u centar interesovanja postavlja učenika, njegove mogućnosti, potrebe i interesovanja. Takođe, u radu se govori o čovjeku budućnosti i kompetencijama koje je potrebno da posjeduje. Cilj rada je bio da se sagleda kako studenti vide školu u budućnosti i kako sebe vide u budućnosti. Autor navodi da studenti školu u budućnosti vide kao u potpunosti izmijenjenu vaspitno-obrazovnu ustanovu. Studenti pretpostavljaju da će škola u budućnosti biti škola u kojoj je učenje iz knjiga zamijenjeno učenjem uz pomoć računara, u kojoj vladaju ravnopravni odnosi, u kojoj su izmijenjene uloge nastavnika i učenika. Sebe studenti u budućnosti vide kao profesionalno ostvarene ličnosti, ličnosti koje su ostale u svojoj zemlji i koje su zasnovale porodicu.

Ključne riječi: škola u budućnosti, učenici, nastavnici, čovjek budućnosti, studenti.

Naučna oblast: Društvene nauke

Naučno polje: Pedagoške nauke

Klasifikaciona oznaka: S 270, Pedagogija i didaktika

Tip odabrane licence Kreativne zajednice: Autorstvo – nekomercijalno – bez prearade (CC BY-NC-ND)

Mentor: Prof. Nenad Suzić, PhD, full professor at University of Banja Luka, Faculty of Philosophy

The title of paper: Students vision for the school in the future

Abstract

This paper is about schools in the future. The author presented and analyzed determinants for school in the future. It is assumed that significant changes will occur in school fields in the future. The school will be based on a humanitarian pedagogy which in the centre of interests sets the goals of a student, its opportunities, needs and interests. Also, this paper tells about the man of future and its competencies which are necessary to be possessed. The main goal of paper is to perceive how students see the school and themselves in the future. The author induces that students see school in the future as completely changed educational institution. Students assume that school in the future will be the school in which learning from books is replaced with learning with the help of computers, in which equality relations are in charge and in which the roles of teachers and students are changed. Students see themselves in the future as a professionally accomplished individuals who stay in their country and have family.

Key words: school in the future, pupils, teachers, man of the future, students

The domain of science: social science

Field of science: pedagogy science

Classification labeling: S 270, Pedagogy and didactics

Type of chosen creative commons license: Authorship – non commercial – without processing (CC BY – NC – ND)

*Ovaj master rad je nastao zahvaljujući nesebičnoj pomoći profesora
Nenada Suzića kome se od srca zahvaljujem.*

*Takođe, posebno se zahvaljujem i svim profesorima i asistentima koji
su mi omogućili da provedem istraživanje.*

SADRŽAJ

UVOD.....	8
TEORIJSKE OSNOVE FUTUROLOŠKIH PROUČAVANJA.....	10
Pojmovno određenje futurologije.....	10
Intuicija – osnovna futurološka spoznaja.....	11
Metodologija futurologije i njena ograničenja.....	13
Futurološke metode.....	15
<i>Delfi metod</i>	15
<i>S – metod</i>	18
<i>Kros – impakt metod</i>	20
<i>Metod scenarijuma</i>	23
PEDAGOŠKA FUTUROLOGIJA.....	25
Pojmovno određenje i tok futuroloških pedagoških proučavanja.....	25
Osnovna svojstva futurologije obrazovanja.....	27
Budućnost – bitna dimenzija obrazovanja i vaspitanja.....	29
ŠKOLA BUDUĆNOSTI.....	33
Osnovne postavke škole budućnosti.....	33
Obrazovanje u društvu koje uči.....	35
Novi čovjek budućnosti.....	37
Kompetencije čovjeka budućnosti.....	39
Uloga vaspitača u pripremanju šestogodišnjaka za školu budućnosti.....	42
Pripremanje budućih učitelja.....	46
Humanistička pedagogija i ciljevi škole budućnosti.....	49
Od tradicionalne škole ka školi budućnosti.....	54
Nastavnik budućnosti.....	59
Nove uloge nastavnika u društvu znanja i stalnih promjena.....	60
Autonomno i kritički orijentisan nastavnik budućnosti.....	62
Nastavni planovi i programi u budućnosti.....	64
Učenje učenja – put ka cjeloživotnom učenju.....	66

Nastava u školi budućnosti i daroviti učenici.....	69
Obučavanje za učenje u slobodnom vremenu – prioritet škole budućnosti.....	71
Škola u XXI vijeku bez nasilja.....	73
Savremena nastavna tehnologija, položaj i aktivnosti učenika u nastavi.....	76
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	79
Problem i predmet istraživanja.....	79
Cilj i zadaci istraživanja.....	80
Metode, tehnike i instrumenti istraživanja.....	80
Populacija i uzorak istraživanja.....	81
Statističke metode u istraživanju.....	82
Tok i organizacija u istraživanju.....	82
ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA.....	83
Studentska vizija škole u budućnosti.....	83
Futurološka orijentacija studenata.....	92
ZAKLJUČAK.....	95
LITERATURA.....	97
PRILOZI.....	103

UVOD

Ako XX vijek nije dao „novog“ Jana Amosa Komenskog XXI vek će ga morati, sigurno je, dati.

Nikola Potkonjak

Lako se može saznati kakve su škole, nastavni sadržaji, učitelji i učenici bili u prošlosti. Postoji veliki broj radova u kojima su opisane škole, njihov razvoj kroz istoriju uporedo sa razvojem društva; u kojima je dat pregled nastavnih sadržaja koje su učenici izučavali; u kojima je opisan položaj i uloga učenika u nastavi; dužnosti nastavnika, njihov rad kao i uloga škole u društvu. Poznavanje prošlosti je od presudnog značaja za bolje sagledavanje sadašnjeg stanja. Međutim, poznavanje budućnosti je mnogo značajnije jer je potrebno stvoriti takvu školu i nastavu koja će moći da odgovori na potrebe vremena koje dolazi. U oblasti obrazovanja predviđanje budućnosti je prioritet. Bez planiranja i predviđanja u oblasti obrazovanja nemoguće je ostvariti efikasno učenje i poučavanje u sadašnjim školama. Znanja koja učenici stižu sada u školama koristiće narednih pedeset godina. Ali postavlja se pitanja *Da li će ta znanja biti uopšte upotrebljiva te da li će stečene kompetencije biti dovoljne za život u XXI vijeku.* Na ova pitanja može da odgovori samo vrijeme koje dolazi.

Vrlo je malo radova koji govore o školi u budućnosti. U oblasti obrazovanja rijetki su futurolozi. Zašto je to tako može se objasniti poređenjem sa stanjem u nastavnoj praksi. Danas se nastavnici radije opredjeljuju da samo izdiktiraju učenicima određene definicije nego za to da pomognu učenicima da samostalno i uz njihovu pomoć pronađu puteve, načine, da svojom mentalnom aktivnošću dođu do zaključka. Isto je takvo stanje i kad je riječ o predviđanju u oblasti obrazovanja. Radi sigurnosti naučnici će se prije opredjeliti da pišu o prošlosti jer znaju da ne postoji mogućnost pogreške. Međutim, svako predviđanje budućnosti sa sobom nosi određenu dozu rizika da se planirano, predviđeno neće desiti zbog čega će naučnik ispasti nenaučan i biti ismijavan. Bez obzira na sve to postoje i oni hrabri naučnici koji su svjesni nedostataka sadašnje škole i koji se usuđuju da govore i pišu o školi u budućnosti. Kada govore o školi u budućnosti oni navode promjene koje se tiču svih faktora nastave počevši od učenika, nastavnika, nastavnih sadržaja pa do materijalno-tehničke osnove nastave. Futurolozi predviđaju da će škola budućnosti biti orijentisana na učenika i njegove potrebe, da će to biti

škola učenja učenja, da će ciljevi nastave biti usmjereni na podsticanje i razvijanje sposobnosti za samostalno učenje, razvijanje kritičkog i stvaralačkog mišljenja, odnosno osposobljavanju učenika za samostalno, cjeloživotno učenje. Od nastavnika će se očekivati da manje bude predavač a više ličnost koja prati razvoj i napredovanje učenika i svoj rad prilagođava mogućnosti i potrebama učenika. Smatra se da će škola biti otvorenija prema društvenoj sredini i roditeljima čime će se stvoriti uslovi za kvalitetniji vaspitno-obrazovni rad. Takođe, predviđa se da će škola u budućnosti biti digitalizovana te da će udžbenike u potpunosti zamjeniti računari. Sve će ovo biti mnogo opširnije objašnjeno u nastavku rada.

I na kraju izdvojiću dva razloga zbog čega sam se opredijelila za ovakvu jednu temu. Prvi razlog leži u samoj prirodi moje ličnosti. Smatram da je uvijek potrebno gledati naprijed a prošlost ostaviti iza sebe, da je neophodno predviđati šta će se desiti u budućnosti kako bi se mogli što bolje pripremiti za ono što dolazi. Drugi razlog jeste moj profesor Nenad Suzić i njegovo djelo *Futurologija u pedagogiji i socijalnim naukama*. Nakon odslušanih predavanja i pročitane knjige od profesora Suzića shvatila sam da je nemoguće zamisliti vaspitanje i obrazovanje bez futurologije te da je futurologija ustvari jedna od najvažnijih pedagoških disciplina. Zaključila sam da je uzrok mnogih propusta koji su napravljeni u oblasti obrazovanja i vaspitanja nedovoljna razvijenost pedagoške futurologije kod nas. Nadam se da će ovaj rad barem malim dijelom doprinjeti upoznavanju škole koja nas čeka u budućnosti te podizanju svijesti o značaju futuroloških proučavanja u oblasti vaspitanja i obrazovanja.

TEORIJSKE OSNOVE FUTUROLOŠKIH PROUČAVANJA

Pojmovno određenje futurologije

Futurologija se definiše kao „nauka o budućnosti“ (Сузић, 2012, str. 11). Mada se smatra da je vrlo mlada nauka, futurologija ima svoju dugu prošlost. Za nju se može reći da postoji od kako je nastao čovjek. Čovjeka je oduvijek interesovalo šta će se desiti u budućnosti. Ljudi koji su proricali budućnost bili su cijenjeni i privilegovani. Dakle, futurologija je imala počasno mjesto u životu ljudi. Oduvijek se podstajalo pitanje *Da li je budućnost spoznatljiva?*. Na ovo pitanje odgovorili su sa *da* mnogi naučnici (Сузић, 2012). Budućnost se može spoznati jedino kao moguća, budućnost nije unaprijed dana ili unaprijed programirana stvarnost. Da je budućnost predviđiva potvrđuju radovi dva autora Bertrand de Juvenal i Denis Gabor. Radovi ova dva autora su šezdesetih godina uzburkali naučnu i stručnu javnost. Gabor je dobio Nobelovu nagradu za otkrića u oblasti holografije. U svome radu on analizira šta bi čovjek mogao preduzeti ako se u budućnosti pojave kataklizme i katastrofe. Rad govori o samoodbrani čovječanstva. Mada na prvi pogled djeluje pesimistično jer je riječ o nepogodama koje čovjeka mogu zadesiti, ovaj rad ustvari ima optimističku viziju budućnosti jer se radi o nastojanjima da čovjek predvidi svoj razvoj i opasnosti koje mu se mogu desiti u budućnosti kako bi se mogao pripremiti za takvu budućnost. Drugi autor De Juvenal je značajan u sferi ekonomije i političkih nauka a njegovo djelo *Umjetnost predviđanja* svrstano je u klasiku futurologije. Osnovno pitanje o kome se govori u ovom radu jeste šta bi se u budućnosti moglo desiti i i šta ljudi mogu učiniti ako se to desi. Juvenal je predlagao da predviđanje vrši više eksperata iz različitih disciplina. Na kraju bi se sva predviđanja od eksperata složila u jedno sveobuhvatno futurološko sagledavanje (Сузић, 2012). Za Juvenala se može reći da je začetnik futuroloških predviđanja čija su predviđanja bila zasnovana na naučnim osnovama.

Futurologija nije ograničena samo na jednu nauku. Ona svoje mjesto pronalazi u svim naukama. U svim naukama je neophodno da se predviđa, da se predviđaju promjene koje će se desiti kako bi nauka mogla da ide u korak sa promjenama. Zato možemo govoriti o futurologiji u oblasti ekonomije, socijalnoj futurologiji, futurologiji u oblasti tehnologije, medicine, u oblasti vaspitanja i obrazovanja kao i u svim drugim naukama koje teže da se

razvijaju i prilagođavaju društvenim potrebama. Među njima posebno se izdvaja pedagogija čiji je predmet vaspitanje i obrazovanje koje je uvijek usmjereno ka budućnosti.

Intuicija – osnovna futurološka spoznaja

Sasvim je logično da se uz riječ futrologija veže pojam intuicija. Futurologija je nauka koja proučava budućnost. Budućnost nam tek dolazi i čovjek je može samo predosjećati, predviđati i planirati. Intuicija je u samoj osnovi futuroloških proučavanja. Tradicionalni naučnici je nerado koriste jer su većinom okrenuti prošlosti plašeći se da govore o budućnosti kako ih ne bi proglasili nenaučnim i prorocima. Intuicija se u futurologiji definiše kao „prekognitivna sposobnost čovjeka da predosjeća, odnosno prognozira činjenice, događaje i procese“ (Сузић, 2012, str. 19). U savremenoj civilizaciji naučna vrijednost se pripisuje samo onim saznanjima za koja se može reći da su racionalna. U iracionalna saznanja se ubraja intuicija. Ante Fulgosi teorije koje se zasnivaju na intuiciji, uvjerenjima i vjerovanjima naziva nenaučnim teorijama (Fulgosi, 1981). Smatra se da su naučna istraživanja ona istraživanja za koja postoji mogućnost obnovljivosti, odnosno provjerljivosti istraživačkih nalaza. Ako se to uzme u obzir prilikom sagledavanja rezultata futuroloških proučavanja može se zaključiti da oni zadovoljavaju sve te kriterijume a baziraju se na intuiciji (Bem, 2011; Klein, 2003; prema: Сузић, 2012, str. 19). Intuicija je spoznaja koja se dobija induktivnom logikom. Fiziolozi je vezuju za desnu hemisferu mozga koja je zadužena za inovativnost, eksplorativnost, odnosno istraživačko ponašanje.

Izvođenje saznanja na osnovu induktivne logike u tradicionalnoj nastavi je zapostavljeno. Učenici su se učili da dolaze do znanja deduktivnim putem. Od učenika se očekivalo da dođe do rješenja samo na jedan način koji je nastavnik pokazao. Tradicionalna nastava nije podržavala induktivan put u čijoj je osnovi intuicija. Bila je orijentisana na svjesni, razumski ili racionalni dio čovjekove psihe, na direktno iskustvo i provjerljive informacije. Nasuprot takvoj racionalističkoj pedagogiji, nalazi se intuitivna pedagogija koja se zalaže za podsticanje logičkog, nekonvencijalnog, induktivnog zaključivanja. Intuitivna pedagogija se oslanja na slobodan, nesputan dio dječije ličnosti i kao takva nastoji da podstakne slobodno mišljenje učenika, unutrašnju motivaciju, volju za učenjem i sve ono što je u tradicionalnoj nastavi bilo zapostavljeno (Сузић, 2012). Pokazalo se da su velika otkrića ljudskog roda nastala zahvaljujući intuiciji. Pa zar to nije razlog da se da se u našoj školi malo više pažnje pokloni intuitivnoj spoznaji, odnosno upotrebi intuitivne induktivne logike. Da bi

učitelji mogli da učenike uče kako da na kreativan način misle, da budu otvoreni za nove spoznaje, da ih nauče kako učiti oni sami moraju da najviše uče (Сузић, 2012). Škola budućnosti sebi postavlja kao prioritet da kod mladih razvije potrebu za učenjem. Da bi se to postiglo potrebno je da se u nastavi uvažava intuicija, emocije te da se podstiče slobodno i kreativno mišljenje.

U tradicionalnim nastavnim sistemima učenici nisu učeni da se koriste intuitivnom induktivnom logikom u učenju. Dovoljno je bilo da znaju reprodukovati činjenice onako kako su dane u knjizi ili kako ih je izložio nastavnik. U savremenim nastavnim sistemima od učenika se traži da predvidi moguće posljedice, osjeti problem, da izazove psihičku potrebu, da se istakne pred drugima, da probleme rješavaju sopstvenim misaonim angažovanjem. U svim ovim radnjama značajnu ulogu ima intuicija. Dakle, može se reći da će škola i nastava u budućnosti biti zasnovane na intuitivnoj pedagogiji. Pretpostavlja se da će škola u budućnosti pružati učenicima znanja i razvijati sposobnosti koje će oni moći koristiti nakon završetka školovanja i koje će ih pripremati za dalji život. Sa namjerom da provjerim da li tako misle i naši studenti provela sam ovo istraživanje.

Metodologija futurologije i njena ograničenja

Kao što svaka druga nauka ima svoju metodologiju, tako i futurologija ima svoju. U pojmovnom određenju metodologije futurologije izdvajaju se četiri značenja koja je objašnjavaju: μετά što znači *nakon, izvan, svojstven*, zatim ὁδός što znači *put, hodaње, način mišljenja i odlučivanja*, te λόγος što znači *baza, tlo, riječ, mišljenje, razum, nauka* i riječ μέλον što znači *budućnost*. Pod metodologijom futurologije se podrazumjeva primjena naučnih metoda i postupaka sa ciljem da se apstrahuju, protumače i razumiju činjenice, događaji i procesi za koje se predviđa da će se desiti u budućnosti (Сузић, 2012). Metodologija futurologije ima svoje specifičnosti. Za razliku od ostalih istraživanja u metodologiji futurologije nije dovoljna samo jedna hipoteza. Postavlja se više hipoteza uslovno: npr. ako je A onda B, ako A i B, onda C. Lanac se završava kada istraživač zaokruži ideju (Сузић, 2012). Metodologija futurologije se služi i kvantitativnim i kvalitativnim pokazateljima i na taj način ruši predrasude o rezultatima koji se dobijaju kvalitativnim istraživanjima.

Još jedna specifičnost metodologije futurologije jeste što ova naučna disciplina pripada svim naukama. Ona je po karakteru interdisciplinarna oblast. Sa obzirom da promjene u jednoj sferi života utiču na promjene u drugim sferama potrebno je predviditi do kakvih će promjena doći i u drugim tangentnim oblastima.

Metodologija futurologije ima određena ograničenja. Iz njenih ograničenja proizlaze nedostaci futuroloških proučavanja. U osnovi futuroloških proučavanja stoji *intuicija*. U tradicionalnoj nastavi intuicija je zapostavljena. Od učenika se traži rješavanje zadatka po određenom šablonu. U takvoj nastavi nema mjesta za predlaganje novih rješenja. Nemoguće je futurologiju lišiti intuitivne spoznaje. Međutim, ne može se futurologija samo na nju osloniti. Osnovno svojstvo naučnih istraživanja jeste mogućnost njihove obnovljivosti i dokazivanje spoznatih činjenica. Postavlja se pitanje: *Kako intuiciju i ljudsko predviđanje uobličiti pa da zadovolji kriterijume naučne spoznaje?*

Vrlo je teško proricati budućnost. Proricanje budućnosti nije samo intelektualno jer nije dovoljno da se samo intelektualno anticipira budućnost. „Uz proricanje ide uvijek i određena akcija koja ima za cilj da se željena budućnost ostvari a neželjena izbjegne“

(Toffler, 1970, str. 440). Dakle, riječ je o politici. Ako hoćemo da dizajniramo nove istraživačke tehnike mi moramo da kreiramo nove političke institucije koje će garantovati da su određena pitanja dovoljno istražena i da treba promovisati ili zaustaviti određene tehnologije (Toffler, 1970). Za futurološka proučavanja pored kognicije potrebna je i socijalna i emocionalna akcija.

Jedno od ograničenja metodologije futurologije proizlazi iz načina života kojim se danas živi. U današnjoj civilizaciji se živi ubrzanim tempom i odluke se moraju donositi za kratko vrijeme. Odluke često moramo donijeti za nekoliko minuta i nemamo vremena da promišljamo šta će se desiti. Kada bi se ljudi više bavili futurologijom onda bi odlučivanje bilo brže i donosili bi mnogo kvalitetnije odluke.

Sljedeće ograničenje sa kojim se susreće metodologija futurologije je ujedno i prednost futurologije. Radi se o tome da se dokazi moraju izvoditi „*a fortiori*“ (Kahn, Brown i Martel, 1976, str. 21), odnosno unaprijed. Futurolozi su ograničeni sa znanjem i mogu predviđati samo na osnovu onoga što znaju, na osnovu iskustava koja su stekli na planeti Zemlji, kao i sredstvima koja se žele koristiti prilikom ostvarivanja onoga što se predviđa. Predviđeno se može ostvariti samo onim sredstvima kojima raspolažemo.

Obimnost materije koju je potrebno uzeti da bismo kvalitetno predviđali takođe je jedno od ograničenja sa kojim se susreću futurolozi. Da bi se sagledao istorijski razvoj čovjeka, potrebno je da se sakupi mnogo činjenica od kojih bismo mogli sačiniti do nekoliko hiljada knjiga. Potrebno je sve te činjenice sagledati u velikim slikama, sažeti ih i generalizovati. Isti je problem kada je riječ o proučavanju budućnosti. Da bismo što sveobuhvatnije sagledali budućnost, potrebno je da prikupimo i uzmemo u obzir ogroman broj činjenica. Sa obzirom da je budućnost tek nešto što nam dolazi, nemoguće je prikupiti onoliki broj činjenica koliko možemo prikupiti proučavajući prošlost (Сузић, 2012). Zbog svega toga često se donose zaključci na osnovu činjenica iz prošlosti i na osnovu opservacije sadašnjosti. Ovo je takozvani fenomen „*preranog zaključivanja* ili *skakanja na zaključak*“ (Сузић, 2012, str. 29). Ali u svemu tome ima jedna i prednost. Ako se predvidi i želimo određenu budućnost, onda možemo djelovati u tome cilju da se ta budućnost ostvari, a ako je to neželjena budućnost, onda se može djelovati sa ciljem da se spriječi njeno ostvarenje.

Iz svega navedenog se jasno vidi da se baviti futurološkim proučavanjima nije nimalo zahvalno ni jednostavno. Pored toga, što postoji mogućnost da se futurolog proglasi nenaučnim. On može podleći kritikama i ismijavanju od strane drugih ljudi. O tome govori sljedeći primjer. Izdavač Dabldej je objavio 1993. godine knjigu za 1000 najglupljih stvari koje je ikada iko izrekao. Naime, singapurski ministar finansija Džordž Veo je izjavio na jednoj konferenciji da zabavu treba uzeti vrlo ozbiljno u obzir ako želimo biti konkurentni u XXI vijeku (Hancock, 2009). Već su se u prvoj polovini XXI vijeka ova njegova predviđanja potvrdila. Pokazalo se da je zabava vrlo atraktivan i značajan izvor ljudske zarade. Može se reći da futurološka istraživanja nose sa sobom najviše rizika, neizvjesnosti ali bez obzira na sve to ona postaju nezaobilazna u svijetu u kojem živimo.

Futurološke metode

Predviđanja se odvijaju uz pomoć određenih metoda i postupaka. Olaf Helmer je napisao prvu metodološku knjigu u sferi predviđanja budućnosti pod nazivom *Pogled u budućnost – vodič za futurološka istraživanja*. U ovoj knjizi Helmer polazi od teze da je budućnost predvidiva (Helmer, 1983) i da sve što radimo danas ima veze sa budućnošću. U knjizi se posebno govori o tri futurološke metode: delfi metod, kros-impakt i igranje uloga. Delfi-metod ima ključnu zadaću da „identifikuje najznačajnije socijalne trendove“ (Helmer, 1983, str. 255). Kod kros-impakt metoda postoje matrice u kojima se ukrštaju budući događaji i procesi (Helmer, 1983), a „teorija igranja uloga prenosi iz matematike u socijalni kontekst“ (Helmer, 1983, str. 203). O ovim i još nekim futurološkim metodama govori Nenad Suzić u knjizi *Futurologija u pedagogiji i socijalnim naukama*. Prema Suziću (Сузић, 2012) postoje četiri osnovne futurološke metode: Delfi metod, S-metod, Kros-impakt metod i Metod scenarija.

Delfi metod

Delfi metod je nastao u VIII vijeku p.n.e. a danas se koristi kako bi se predviđela budućnost. Delfi metod je još poznat i kao „delfi tehnika“ (Helmer, 1983, str. 134). Dobio je naziv po Delfi proročištu koje se nalazilo u staroj Grčkoj. U Delfi proročište dolazili su ljudi

da bi saznali kakva će im biti godina, da li će im roditi usjevi, kako će da prođu u ratu i slično. Osoba koja je proricala budućnost se zvala Pitija, starija žena oko 50 godina koja je nosila titulu po imenu *Pitija*. Proricanje budućnosti su pratili određeni rituali. Jedan od tih rituala se se zvao *eghimiseos* a podrazumjevaio je to da osoba prespava u blizini proročišta kako bi joj bog u snu predskazo budućnost. Drugi ritual podrazumijeva da Pitija sjedi na stolici zvanoj tronožac nagnuta nad pukotinom nad stijenom. Pitija udiše gasove koji se dime iz pukotine i pomjera svoje usne a druga sveštenica bi čitala sa usana poruke koje su često bile dvosmislene i nejasne. Treći ritual je podrazumjevaio prikupljanje savjeta od eksperata iz određenih oblasti za koje je stranka tražila proricanje (Сузић, 2012).

Primjena Delfi metoda podrazumjeva planiranje budućnost uz pomoć usaglašavanja procjena eksperata. Planiranje budućnost je potreba koja je posebno izražena u oblasti vaspitanja i obrazovanja. Djeca se konstantno u školama pripremaju za život i rad u nekom vremenu koje nam dolazi a uopšte se ne predviđa kakvo nas vrijeme čeka. Tada se postavlja pitanje: Kako možemo bilo šta a kamoli djecu pripremati za nešto zašto ni mi sami ne znamo kakvo će biti? Naravno to ne može znati samo jedan naučnik, stručan čovjek iz određene oblasti već su potrebna sagledavanja i previđanja iz sviju oblasti, odnosno potrebna nam je grupa eksperata ili bolje rečeno grupa futurologa iz različitih oblasti. O uključivanju više eksperata u proces predviđanja govori delfi metod.

Delfi metod se primjenjuje na one fenomene koji u budućnosti imaju dvije ili više mogućnosti za realizaciju (Сузић, 2012). Jedino u ovom slučaju ima smisla primjenjivati delfi metod. Npr. ako škola sebi postavi za cilj da osposobi učenike za samostalno učenje i u namjeri da to postigne uvede u nastavu problemski pristup kao jedan od savremenih nastavnih sistema. Međutim, postoji i druga opcija. Ako se uvidi da uvedeni nastavni sistem ne vodi ka postavljenom cilju to jest osposobljavanju učenika za samostalno učenje, onda će se takav nastavni sistem zamjeniti novim, odnosno u nastavu će se umjesto problemske uvesti neki drugi nastavni sistem. Pored toga, delfi metod ima smisla samo ako unaprijed formulišemo šta želimo saznati. Za delfi metod se odlučujemo u onom slučaju kada za problem koji imamo nepostoji jasna teorija za njegovo rješenje, kada je problem interdisciplinaran. Upotrebom delfi metoda tada se može doći do vrlo vrijednih i upotrebljivih rješenja što drugim metodom ne bismo mogli postići.

Delfi metod se odvija u pravilu u četiri runde, kruga ili koraka. Ovi koraci nisu imperativi jer se broj ponovljenih diskusija može uvijek povećati ako istraživač (futuresolog) procjeni da bi sljedeći krug mogao dati nove podatke.

Osnovna četiri koraka Delfi metoda su:

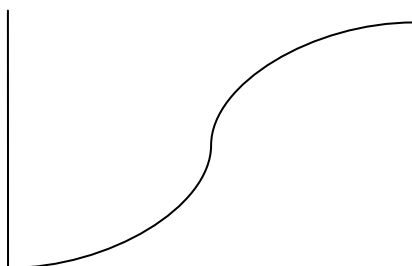
1. Prvi korak: postavljanje problema pred eksperte i pribavljanje njihovih ekstremnih procjena sa ciljem da se što šire zahvati problem i opserviraju sve krajnosti. Od posebne je važnosti sakupiti argumente za devijacije i za ekstremne teze jer se na taj način povećava širina zahvatanja problema i povećava se argumentacija za kompleksnije sagledavanje.
2. Drugi korak: sumiranje argumenata i upoznavanje eksperata sa konciznim sumarima razloga za ekstremne i podudarne argumente. Koncizni sumari se sada daju ekspertima na razmatranje.
3. Treći korak: eksperti se mole da revidiraju svoje odgovore koje su dali u drugoj rundi ali tako da će uzeti u obzir razloge koje su iznijeli drugi eksperti kao opravdanje za svoje argumente. U slučaju da eksperti ne prihvataju saglasnost drugih eksperata važno je da iznesu razloge zašto je to tako.
4. Četvrti korak: ovaj korak podrazumjeva rezimiranje prethodnih argumenata a učesnicima se daje mogućnost da revidiraju svoje procjene. Procjena koja se postigne i koja je najbliža srednjoj vrijednosti uzima se kao konsenzus. Konsenzus se u Delfi metodu ne uzima kao apsolutna saglasnost svih eksperata pa će tako neka ekstremna stanovišta ostati neusaglašena (Сузић, 2012, str. 135 – 136).

Ako vjerujemo da više ljudi više zna, onda ćemo sigurno primjeniti delfi metod prilikom predviđanja budućnosti. Grupa eksperata će dati svoje procjene koje će biti revidirane u četiri runde pod uticajem novih spoznaja da bi se na kraju došlo do jedne konačne procjene. Eksperti su od velike koristi jer je danas malo oblasti u kojima bi se moglo predviđati bez eksperata.

S-metod

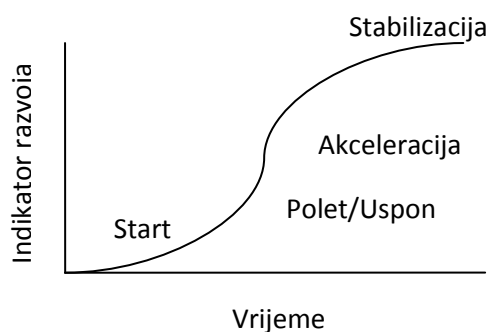
Vaspitanje i obrazovanja je djelatnost koja je podložna promjenama. Određene pojave u jednom periodu imaju tendenciju rasta a u drugom opadanja pa opet rasta i tako dalje. Vrlo pogodan metod za proučavanje razvoja ovakvih pojava, tj. trendova, je S-metod. Ovaj metod se koristi za proučavanje trendova koji se razvijaju nelinearno i izvan pravilne Gausove krivulje. U oblasti školstva pogodan je za istraživanje kretanja broja učenika, za praćenje razvoja i primjene novih inovacija, za strateško planiranje u sferi obrazovanja, za praćenje promjena u stručnom usavršavanju nastavnika (Сузић, 2012), za praćenje osavremenjivanja materijalno tehničke osnove nastave kao i za druge fenomene koji su značajni za budućnost škole kao vaspitno-obrazovne ustanove.

Naučnici se služe S-metodom da bi predvidili budućnost. Za proučavanje pedagoških pojava malo su se do sada koristili trendovi, ističe Mužić. Prema njegovom shvatanju „proučavanje trendova razvoja pedagoških pojava važno je i do sad prilično zanemareno područje pedagoških istraživanja“ (Mužić, 1977, str. 391). S-trend se svrstava u statističke metode ali kada se vrši konkretnija klasifikacija onda se svrstava u metode koje se bave proučavanjem vremenskih nizova. O S-trendu se radi onda kada se određena pojava povećava ili smanjuje a potom slijedi usporavanje tog povećavanja ili smanjivanja, pa ako nakon toga opet uslijedi rast ili smanjenje i tako u više navrata (Сузић, 2012). Radi boljeg razumjevanja dajemo grafički prikaz S-trenda.

Grafikon 1. S-trend; Prema: (Сузић, 2012, str. 144)

S-trend ima četiri faze: 1) start, 2) polet/uspon, 3) akceleracija i 4) stabilizacija. Ove četiri faze se skraćeno mogu nazvati „SPAS“ model S-trenda (Сузић, 2012).

Grafikon 2. Četiri faze S-trenda; Prema: (Сузић, 2012, str. 144)

Model S-trenda može se ponavljati u više ciklusa a tada se može identifikovati S-vijuga ili S-progres. U svakom slučaju radi se o S-krivulji koja se ponavlja u određenim vremenskim intervalima. Na statističkom S-trendu se bazira *S-metod*. Sa obzirom da krivulja svojim oblikom slična latiničnom slovu S zbog toga je ovaj metod dobio ime S-metod. Postavlja se pitanje zbog čega S-metod? Riječ metod u sebi sadrži dva značenja: *meta* – što znači apstraktno, kognitivno, izdvojeno iz realne stvarnosti u svijet mišljenja i *hodos* – što znači put, način dolaska do cilja (Сузић, 2012). Iz ovoga proizlazi i određenje S-metoda. S-metod se koristi da se predvidi budućnost na „osnovu razvoja događaja i procesa koji imaju tendenciju uspona i pada koji se ciklično smjenjuju a u grafičkom predstavljanju imaju formu S-trenda“ (Сузић, 2012, str. 147). S-metod se malo danas koristi a dosta je pogodan za proučavanje određenih fenomena. Savremene fenomene je moguće bolje opservirati uz upotrebu S-metoda. U praćenju razvoja tehnologije i njene primjene ovaj metod može da bude od koristi. Model S-krivulje uz granicu sigurnosti ne omogućava samo bezbjedno planiranje nego i testiranje sigurnosti primjene postojeće tehnologije i procesa tj. koliko je njihova

upotreba opasna po okolinu. Prateći eksponencijalni rast određene tehnologije i koristeći S-krivulju možemo zaključiti kada će određena tehnologija da ugrozi okolinu.

S-metod svoju primjenu nalazi i u oblasti vaspitanja i obrazovanja. Npr. Donald Hirš, profesor na Virdžinija univerzitetu, konstatovao je na kraju XX vijeka da je Kilpetrikov projekt metod nanio veliku štetu američkom sistemu vaspitanja i obrazovanja (Hirsch, 1996). Da su se američke vlasti dosjetile prije nego što je primjena projekt metoda nanijela toliku štetu pa izvršile komparativnu analizu uz primjenu S-krivulje vjerovatno bi takav metod zamijenili efikasnijim.

Za razliku od drugih futuroloških metoda S-metod kompletira sve druge naučne metode, on obuhvata cjelokupnu pojavu, u njenom usponu i padu. Primjenjuje se na one pojave koje se razvijaju nelinearno. U razvoju ljudskog društva, a i danas, takvih pojava je mnogo te se zbog toga S-metod smatra najpogodnijim metodom za predviđanje budućnosti.

Kros-impakt metod

Kros-impakt metod je novina u futurološkoj metodologiji. Novost je u metodologiji istraživanja socijalnih i psiholoških nauka ali i u pedagoškoj nauci. Ovaj metodološki pristup ukršta varijable na jedan nov i statistički opravdan način (Сузић и Сузић, 2014). Dakle, bazira se na ukrštanju događaja i procesa. Pod kros impakt metodom se podrazumijeva „međusobno dejstvo ili međuuticaj dvije ili više varijabli“ (Сузић, 2012, str. 153). Riječ „*Impakt* u engleskom jeziku znači udarac, sudar, ali i utisnuti, zabit, sabiti“ (Simić, 1983, str. 187). Kros-impakt metod se ne može prevesti kao međuuticaj zato što pojam međuuticaj ne odražava tako čvrstu vezu između varijabli kao što odražava sažimanje ili sudar. U kros impakt matrici ukrštaju se događaji i promjene kako bi se dobile korisne informacije za predviđanje budućnosti. U kros impakt matrici se mogu ukrštati događaji i procesi ili trendovi. Ako se ukrštaju događaji onda se mogu opservirati efekti tih događaja, a ako se ukrštaju događaji sa trendom onda se može razmotriti jačina i pravac njihovih impakata (Сузић, 2012). Efekt impakta je uvijek novi događaj ili proces.

	D_1	D_2	D_3	.	.	.	D_n
D_1							
D_2							
D_3							
.							
.							
.							
D_n							

Matrica 1. Forma konstrukcije kros-impakt matrice; Prema: (Сузић, 2012, str. 155)

U multidisciplinarnim istraživanjima učestvuje više eksperata koji daju svoje procjene. Kros-impakt metod služi za usaglašavanje procjena eksperata iz različitih oblasti. Kada se predviđa razvoj u oblasti vaspitanja i obrazovanja nužno je predviditi razvoj i u oblasti tehnologije, ekonomije, privrede, zapošljavanja i u drugim oblastima. Prilikom primjene kros impakt metode eksperti koriste intuiciju. Riječ je o slobodnoj intuitivnoj procjeni eksperata koji mogu naslutiti, predviditi neki događaj, rješenje ili zakonomjernost u prirodi ili društvu.

Postoje različiti načini da se izvede kros-impakt model. Jedan od modela je model Olafa Helmera koji je on razvio na osnovu projekta *limiti razvoja* (Meadows i saradnici, 1972; prema: Сузић, 2012, str. 158). Ovaj model koji se sastoji od četrnaest koraka se može primijeniti u različitim naukama.

14 koraka za izradu kros-impakt modela:

Korak 1: Izbor problema ili fenomena;

Korak 2: Određivanje vremenskog horizonta;

Korak 3. Određivanje vremenskih intervala opservacije;

Korak 4. Određivanje ključnih igrača, institucije ili pojedinaca za donošenje ključnih odluka;

Korak 5: Selekcija potencijalnih budućih događaja koji imaju nesumljivu šansu da se dese i da utiču na budućnost koju predviđamo;

Korak 6: Selekcija procesa ili trendova za monitoring kao važnih indikatora toga kakav će impakt na budućnost imati svaki proces X;

Korak 7: Opis akcija koje će izvesti akteri;

Korak 8: Predviđanje budžeta za svakog aktera i za svaku scenu kao i za efekat impakta;

Korak 9: Procjena vjerovatnosti događaja (uz pomoć matrice);

Korak 10: Procjena vjerovatnosti za predviđene procese ili trendove (uz pomoć matrice);

Korak 11: Procjena promjenljivosti svakog procesa uz odbacivanje neznačajnih;

Korak 12: Sređivanje kros-impakt matrice – odbacivanje ćelija koje imaju nultu vrijednost;

Korak 13: Konstrukcija kvantitativne kros-impakt matrice – zamjena simbola numeričkim izrazima;

Korak 14. Demonstracija impakta na bilo koju akciju, a posebno na akcije vezane za budućnost u kojoj razvijamo dugoročni plan (Helmer, 1983, str. 167). Za predviđanje budućnosti putem kros-impakt metoda polazi se od mnoštva promjena. Ovaj metod može da bude od velike pomoći u sferi vaspitanja i obrazovanja. Uz pomoć kros-impakt metoda moguće je usporediti sisteme vaspitanja i obrazovanja iz različitih zemalja sa ciljem da se uoče ključne komponente efikasnosti najuspješnijih sistema koje će se simulirati na vlastitom sistemu i na taj način doći od zaključka da li bi te promjene doprinijele poboljšavanju stanja u školstvu. Takođe, velika prednost kros-impakt metoda je u tome što se njime može sagledati dejstvo većeg broja varijabli (Сузић, 2012). Život je takav da određeni događaj ne determiniše jedan događaj već mnogo drugih procesa i događaja koji bilo direktno ili indirektno utiču na određeni proces ili događaj. Pored toga, kros-impakt se značajno razlikuje

od drugih metoda po tome što omogućava numeričko izvođenje značajnosti procjene vjerovatnosti da li će se neki događaj u budućnosti desiti.

Metod scenarija

Ako želimo da budućnost sagledamo na organizovan način, u različitim opcijama onda je pravo rješenje da primijenimo metod scenarija. Budućnost se mora planirati i na nju se mora uticati. Čovjek mora da kreira tj. planira kako će njegova budućnost izgledati. Međutim potrebno je planirati budućnost i u oblasti obrazovanja. Da bismo to mogli moramo „izvesti imaginativne alternativne slike budućnosti“ (Toffler, 1970, str. 403). Uz pomoć metoda scenarija možemo izvesti više scenarija za budućnost, možemo sagledati prednosti i nedostatke svakog od njih i na osnovu toga odlučiti koji je scenario optimalan. Nakon toga slijedi planiranje aktivnosti i okolnosti pod kojima ćemo realizovati scenario.

I u metodu scenarija se koristi intuicija. Na osnovu intuicije eksperata vrši se poređenje različitih scenarijuma. Takođe scenariji se mogu redati i po unaprijed definisanim kriterijumima. Na ovaj način se obezbjeđuje šira vizija nego što se može dobiti drugim metodama (Сузић, 2012). Scenario kao metod u futurološkoj nauci mora da zadovolji nekoliko kriterijuma:

1. Slike budućnosti koje se prikazuju metodom scenarija treba da anticipiraju različite varijante budućnosti, da predstave optimističku, pesimističku i umjerenu perspektivu budućnosti;
2. Vremenska projekcija slika u budućnosti nikako ne može bez osvrtnja na prošlost. Herman Kan je svoju projekciju budućih 200 godina zasnovao na 200 godina u prošlosti. Na primjer, mogu se projektovati slike koje se očekuju da će se ostvariti na kraju XXI vijeka a da se pritom odrede i godine ili periodi u kojima se prikazuju slike;
3. Predviđanje toka događaja je slično radnji u pozorištu. Mogu se predvidjeti i uloge samo što ovdje ne moraju biti sve odigrane. Može se predvidjeti uloga tehnologije u društvu, uloga energije ili uloga škole;
4. Predviđanje uslova u kojima će se u budućnost ostvariti određeni scenario. Podrazumijeva se anticipiranje društvenih, socijalnih, ekonomskih, tehnoloških,

naučnih i svih drugih uslova koji će uticati na razvoj scenarija koji se predviđa (Cyziћ, 2012, str. 166 – 167).

Kada scenario zadovolji sva četiri uslova, može se reći da je to scenario koji je zadovoljio preduslove za kvalitetno predviđanje budućnosti.

Metod scenarija se može koristiti u različitim oblastima. Bez obzira što se ubraja u kvalitativne metode istraživač može da koristi i kvantitativne pokazatelje kako bi slika scenarija bila što jasnija. Metod scenarija nam može pomoći da uvidimo kakva je slika naših studenata škole i sebe u budućnosti.

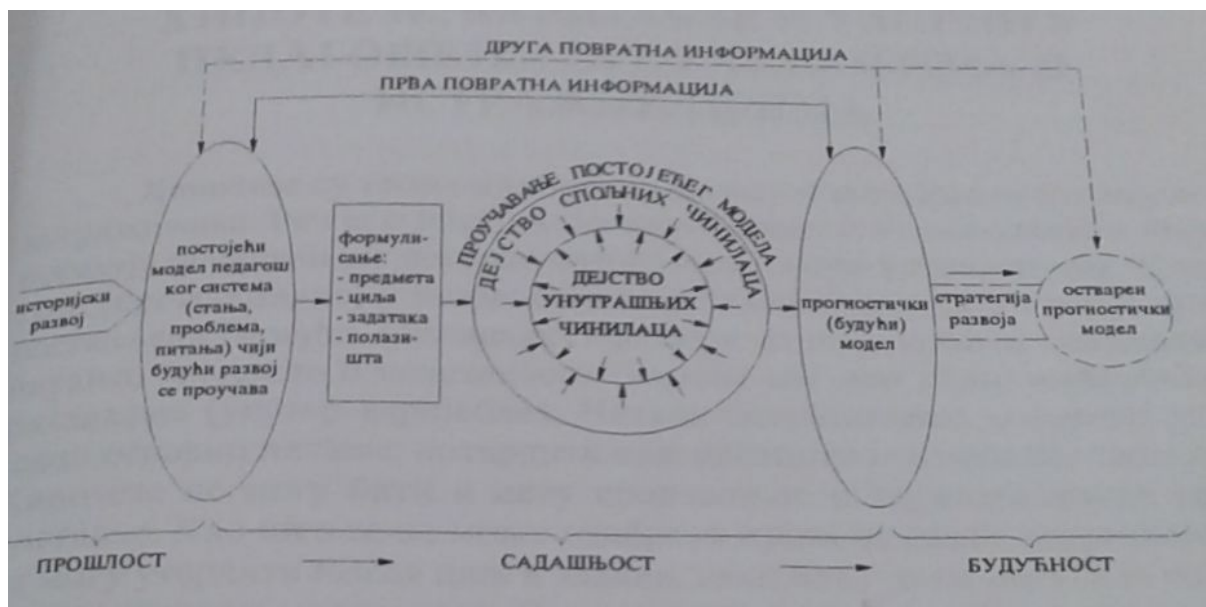
PEDAGOŠKA FUTUROLOGIJA

Pojmovno određenje i tok futuroloških pedagoških proučavanja

U oblasti vaspitanja i obrazovanja postoje različite vrste pedagoških proučavanja i istraživanja. Svi se oni bave istraživanjem sadašnjosti osim istorijskih i futuroloških proučavanja. Osnovni zadatak futuroloških pedagoških proučavanja je da se sagleda budući razvoj neke pedagoške pojave, procesa, odnosa, rezultata, institucija, sistema i tako dalje. Na osnovu futuroloških proučavanja želi se saznati kako će se neka pojava razvijati u bližoj ili daljoj budućnosti. Nastoji se predvidjeti, prognozirati razvoj u budućnosti (Банђур и Поткоњак, 1999). Predviđanje budućnosti je sastavni dio života ljudi pa tako i vaspitanja. Predmet predviđanja u pedagogiji može da bude npr. osnovna škola. Dobro je poznato da je osnovna škola postojala u prošlosti a postoji i danas. Osnovna škola ima svoju istoriju. *Da li će osnovna škola postojati u budućnosti, kakva će biti, kakvi će nastavni sadržaji biti, komunikacija u odjeljenju, udžbenici* – sve su to pitanja na koja mogu da odgovore futurološka proučavanja.

Poznavanje prošlosti razvoja nekog pitanja od posebne je važnosti za futurološka proučavanja. Herman Kan i njegovi saradnici koji su napisali knjigu *Sljedećih 200 godina*, koristili su prošlost da bi predvidjeli budućnost. Kan je koristeći S-metod uzeo prošlih 200 godina na osnovu kojih je prorekao sljedećih 200 godina (Kahn, Brown i Martel, 1976). Ako predviđamo razvoj škole u budućnosti onda je potrebno dobro poznavati njen istorijski razvoj. Takođe, da bi se mogao predvidjeti razvoj nekog pedagoškog pitanja u budućem vremenu potrebno je dobro sagledati njegov razvoj u sadašnjem vremenu. Vrcelj i Mušanović smatraju da „poznavanje današnjice smanjuje neizvjesnost sutrašnjice“ (Vrcelj i Mušanović, 2001, str. 102). Da bi se što bolje predvidjela budućnost neophodno je da sagledamo sadašnjost, odnosno sadašnje stanje određene pojave za koju vršimo predviđanje. U sadašnjem vremenu ugrađeno je i prošlo vrijeme, istorija tog pitanja. „Poznavanje razvoja određenog pitanja u prošlosti i njegovog sadašnjeg stanja čini osnovu i polazište svakog ozbiljnog futurološkog proučavanja“ (Банђур и Поткоњак, 1999, str. 203). Pored poznavanja prošlosti i sadašnjosti nekog pedagoškog pitanja uz pedagoška futurološka proučavanja ide i predviđanje razvoja

društva (kakav razvoj društva se predviđa, kakve promjene se očekuju i predviđaju u osnovnim sferama društvenih odnosa, života, rada i slično); predviđanja razvoja porodice (promjene u odnosima u porodici); razvojne tendencije u oblasti obnavljanja stanovništva (priraštaj, migracija – od čega zavisi broj djece u osnovnoj školi; demografska pomjeranja – od čega zavisi buduća lokacija i mreža osnovnih škola i slično); predviđanje ekonomskog razvoja (kakve se promjene očekuju u ekonomskoj sferi); predviđanje razvoja nauke, tehnike, tehnologije, informatike, ljudskog rada te pedagoška predviđanja (kakve nas promjene očekuju u pedagoškoj sferi, od čega zavisi koja će obrazovna i vaspitna područja biti obavezna u školi, kakva će biti unutrašnja artikulacija, i organizacija, da li će doći do promjena nastave, sadržaja, nastavnih metoda, sredstava i načina rada, nastavnikovih obaveza i dužnosti) (Банђур и Поткоњак, 1999). Tek nakon sagledavanja svih ovih promjena moglo bi se odgovoriti na postavljeno pitanje. Radi boljeg razumijevanja toka futuroloških pedagoških proučavanja dajemo sljedeći grafički prikaz.

Slika 1. Tok futuroloških pedagoških proučavanja; Prema: (Банђур и Поткоњак, 1999, str. 207)

Futurološka pedagoška proučavanja prolaze kroz sve etape kao i ostala pedagoška proučavanja i istraživanja. Međutim, futurološka pedagoška proučavanja se po nečemu značajno razlikuju a to je da se umjesto uobičajene zaključne (završne) etape u kojoj se saopštavaju rezultati istraživanja kod futuroloških pedagoških istraživanja vrši modelovanje budućeg razvoja. Tačnost ili netačnost rezultata biće potvrđena u budućnosti.

Osnovna svojstva futurologije obrazovanja

Futurologija je nauka koja svoje mjesto nalazi u svim naukama. Njen predmet proučavanja jeste predmet one oblasti na koju se na odnosi. Predmet proučavanja futurologije obrazovanja jeste vaspitanje i obrazovanje u budućnosti. Osnovna svojstva pedagoške futurologije su: „1) polazi od proučavanja prošlosti i sadašnjosti; 2) obrazovanje zavisi od opštedruštvenog razvitka; 3) zasniva se na projektovanju modela; 4) polazi od hipoteza; 5) ima interdisciplinarni karakter; 6) podrazumjeva planiranje vaspitanja i obrazovanja i 7) oslanja se na čovjekovu imaginaciju“ (Сузић, 2012. str. 48). Bez sagledavanja razvoja neke pojave u prošlosti i sadašnjosti nemoguće je predvidjeti njen razvoj u budućnosti. Primjenom raznih statističkih metoda moguće je pratiti razvoj određene pojave u prošlosti i njeno stanje u sadašnjosti kako bi se izvelo što uspješnije predviđanje budućnosti. Konkretno, linijom trenda možemo predvidjeti koliko će se pažnje poklanjati učenju učenja u školi u budućnosti. U prošlosti za učenje učenja nije se ni znalo, danas postoji mnogo radova koji govore o važnosti učenja učenja ali je u praksi vrlo loše stanje. Smatra se da će u budućim školama učenje učenja ostvariti svoj pun procvat.

Obrazovanje je oblast koja zavisi od opštedruštvenog razvoja i pa je stoga potrebno i predvidjeti kako će se društvo u budućnosti razvijati. Nužno je predvidjeti kako će se kretati proizvodnja, raspodjela, razmjena i potrošnja, da li će doći do porasta ulaganja u obrazovanje i slično. Ekonomista Herman Kan je još 1960-tih godina anticipirao ljudsko društvo. Smatrao je da će postindustrijsko društvo početi kada nacionalni dohodak po stanovniku pređe 4 000 dolara (Сузић, 2012). Može se reći da su njegova predviđanja bila tačna jer se njegove opservacije već danas ostvaruju.

Futurologija obrazovanja se zasniva na projektovanju modela. Školski sistem funkcioniše po određenom organizacionom modelu. Kada se sagledaju svi ti modeli po

državama, može se zaključiti da su svi oni međusobno slični. Na osnovu uvida u svaki od njih moguće je stvoriti jedan novi kompozitni modeli, adekvatan za datu sredinu i primjeniti ga u školama. Tako su poznati inovacijski futuristički modeli škola koji su provjeravani u praksi kao što su škola bez razreda, škola po mjeri djeteta, škola bez ponavljača i tako dalje. Svi ovi modeli su nastali sa ciljem da se uvedu promjene u tradicionalni sistem nastave.

Futurologija obrazovanja polazi od hipoteza. Metodologija naučnih istraživanja se zasniva na provjeri hipoteza. Rezultati koji se dobiju istraživanjem govore da li je hipoteza potvrđena ili je odbačena. Naučne hipoteze se uvijek zasnivaju na određenim polazištima, na činjenicama ili podacima koji ukazuju na moguće prisustvo ili odsustvo određene pojave, njen intenzitet ili neko drugo svojstvo. Važno je da se hipoteze o budućnosti obrazovanja zasnivaju na realnim polazištima jer je istorija pokazala da u oblasti obrazovanja nema radikalnih promjena te da je potrebno dosta vremena da prođe da bi se uvela neka promjena (Сузић, 2012).

Futurologija obrazovanja ima interdisciplinarni karakter. Interdisciplinarni pristup je nužan u predviđanju budućnosti. U školama se pripremaju mladi za širok spektar zanimanja. Mladi bi se trebali ostvariti u tim oblastima za nekoliko godina. Potrebno je da se sagleda razvoj u svim tim oblastima kako bi škola mogla mladima da pruži adekvatna znanja. Sagledavanje ukupnih društvenih odnosa nije moguće bez interdisciplinarnog pristupa. Konkretno tehnologija je toliko uznapredovala da se pretpostavlja da će u budućnosti roboti raditi šalterske poslove. A to znači da će opasti potreba za šalterskim radnicima.

Futurologija obrazovanja podrazumjeva planiranje vaspitanja i obrazovanja. Planiranje je od posebne važnosti za oblast kao što je vaspitanje i obrazovanje. Planiraju se nastavni sadržaji jer je potrebno da se unaprijed zna šta će učenik učiti iz razreda u razred u osnovnoj školi a zatim u srednjoj kako bi se ostvarila konzistentnost i vertikalna povezanost programa (Сузић, 2012). Samo planiranje u sebi nosi futurološku dimenziju.

Futurologija obrazovanja se oslanja na čovjekovu imaginaciju. Dobro je poznato da su ljudi uz pomoć svoje imaginacije predvidjeli ono što je na prvi pogled izgledalo nemoguće. Da je prije rečeno da se Zemlja okreće oko Sunca, da nije stabilna i da se klimata po nekoj ekliptici niko to ne bi vjerovao. Crkva je žestoko osuđivala ovakvu tezu proglašavajući je za jeres (Сузић, 2012). Da nije bilo imaginacije danas ne bismo imali toliko otkrića.

Imaginativna dimenzija sagledavanja budućnosti je neophodna u sferi obrazovanja. Cilj ovog rada je da se otkrije kako studenti zamišljaju sebe i školu u budućnosti.

Budućnost – bitna dimenzija vaspitanja i obrazovanja

Vaspitanje i obrazovanje su osnovne djelatnosti škole. Obrazovanje se različito definiše. Najčešće se definiše kao proces „usvajanja znanja, vještina i navika“ (Branković i Ilić, 2010, str. 14). Obrazovanje se smatra glavnim činiocem razvoja društva i pojedinca. Po jednoj od definicija, obrazovanje je priprema za život u budućnosti (Сузић, 2012). Na osnovu ove definicije se može zaključiti da je futurološka dimenzija inherentno prisutna u obrazovanju. Međutim, bez obzira na to, još uvijek je prisutan mali broj futuroloških istraživanja iz oblasti obrazovanja. Futurološka istraživanja uopšte nisu zastupljena ili su rijetkost ne samo u oblasti obrazovanja već i u drugim područima. Neki od razloga zbog kojih futurologija nije razvijena u dovoljnoj mjeri su mali broj radova iz ove oblasti, strah naučnika kao i nedovoljno razvijena metodologija futurologije.

Predviđanje budućnosti za pedagogiju je od posebne važnosti. Predviđajući budućnost bolje se može uvidjeti koje su slabosti sadašnje škole odnosno to je jedini način da se uvedu promjene u obrazovanje (Сузић, 2012). Za obrazovanje se može reći da je „osuđeno“ na futurologiju. U današnjim školama učenici usvajaju znanja, stiču vještine i navike koje će koristiti narednih 20-30 godina. Promjene su se dešavale, u prošlosti i sada se dešavaju a sigurno je da će ih biti i u budućnosti. Potrebno je sagledati koja će znanja, vještine i navike biti potrebne kako bi čovjek živio slobodnim životom u vremenu koje nam dolazi. Pored toga savremeni pedagozi i futurolozi ukazuju na budućnost kao bitnu dimenziju vaspitanja. Vaspitanje je usmjereno na budućnost, ono osposobljava pojedinca za život, rad i učenje u društvu. Vaspitanje bi izgubilo svoj smisao da nema futurološke dimenzije (Бранковић и Илић, 2017). Učeca civilizacija u kojoj živimo sa sobom donosi i nove uloge koje će mladi koji sada pohađaju školu morati *da igraju*. Kada pogledamo istoriju ljudskog društva, uvidjećemo da je ono doživjelo mnoge promjene počevši od promjena u oblasti nauke, tehnologije, života, kulture i u mnogim drugim oblastima. Promjene koje se sada dešavaju i koje će se desiti u budućnosti mnogo brže će doći nego što mislimo pa je zato potrebno da predvidimo koje su to promjene i da se pripremimo za njih.

Promjene u društvu oduvijek su se odražavale na promjene u vaspitanju i obrazovanju. Vaspitanje i obrazovanje je uvijek nastojalo da odgovori na potrebe društva. Ovo odslikava Spartansko vaspitanje i obrazovanje. Državi su bili potrebni hrabri i izdržljivi ratnici koji će braniti zemlju od napada. Zato su se mladi u vojničkom duhu i vaspitavali. Obrazovanje se svodilo na čitanje i pisanje pri čemu su više intelektualne aktivnosti bile u potpunosti zanemarene (Bandur, 1985). Predviđa se da će škola u budućnosti morati da odgovori na veliki broj promjena. Sve te promjene svrstane su u tri velike grupe a uz svaku grupu se navodi na koji način škola na njih treba da odgovori.

Tabela 1

Tri ključne promjene u budućnosti i odgovori školstva; Prema: (Сузић, 2012, str. 101)

Promjena koju donosi budućnost	Odgovori školstva
Tehnologija radi umjesto čovjeka, obavezni rad postaje sve manje nužan.	– Školovanje za slobodno vrijeme; – Osposobljavanje ljudi za učenje učenja; – Cjeloživotno učenje; – Permanentna obuka za korištenje novih tehnologija.
Kvalitet interpersonalnih odnosa postaje sve značajniji u prepoznavanju nivoa kulture i standarda jedne zajednice.	– Razvijanje socijalnih kompetencija; – Poseban akcenat je na susretljivosti i servilnosti; – Obuka za nenasilnu komunikaciju i rješavanje konflikata, za brzo i efikasno uspostavljanje kontakata.
Privremeni ugovori o radu zapošljavaće više ljudi nego rad u obaveznom radnom vremenu. Privremeno radno grupisanje postaće sve značajniji izvor zarade ljudi i blagostanja zajednice.	– Obuka za efikasno uspostavljanje veza sa vrhunskim profesionalcima i ekspertima; – Obuka za samoorganizaciju i podjelu rada; – Osposobljavanje za istraživanje potreba zajednice; – Obuka za kreiranje i realizaciju atraktivnih projekata.

Nagli razvoj nauke, tehnologije, tehnike, ekonomije i robotike doveo je do smanjivanja broja radnika u preduzećima. Poslove koje su do nedavno obavljali radnici sada već uveliko na tim mjestima rade mašine koje su vođene kompjuterima. Vještačka inteligencija je ušla u život ljudi i u budućnosti će sve više tu zauzimati mjesta. Razvoj tehnologije rezultirao je smanjivanjem radnog vremena ljudi i povećavanjem slobodnog vremena. „Škola kao ustanova institucionalnog vaspitanja i obrazovanja ne uspijeva izazove slobodnog vremena ugraditi u nastavu, slobodne aktivnosti“ (Бранковић и Микановић, 2017, str. 155), ali ona predstavlja vrlo važan faktor u pripremanju mladih za produktivno korištenje slobodnog vremena. Većina mladih svoje slobodno vrijeme provede u dosadi, a mali broj njih nastoji produktivno iskoristiti svoje slobodno vrijeme. Takođe većina njih se u slobodno vrijeme asocijalno ponaša. Važno je naglasiti da će ljudi u budućnosti sve više koristiti u svoje slobodno vrijeme za stvaranje i na taj način sebi obezbjeđivati bolji život.

XXI vijek je proglašen društvom koje uči ili učećom civilizacijom. Pojam društvo koje uči je proizvod „kontinuiranih socijalno-političkih i ekonomskih promjena te ubrzanog naučno-tehnološkog razvoja, posebno ekspanzije modernih i postmodernih formi tehnologije koje se dešavaju u savremenom svijetu“ (Kulić i Despotović, 2005, str. 29). Slobodni i uspješni će biti samo oni koji znaju kako učiti i kojima učenje ne predstavlja napor. Zato škola ima prioritetan zadatak da pridobije učenike, „da oni zavole učenje, da stvori entuzijastične učenike“ (Сузић, 2012, str. 122). Istovremeno sa razvojem tehnologije dešavaju se promjene u socijalnim odnosima. Ljudi u XXI vijeku će biti upućeni jedni na druge, uspjeh jednog društva i opstanak ljudi će zavisi od toga koliko su spremni na saradnju sa drugima. Škola kao socijalna sredina je pravo mjesto za razvoj socijalnih kompetencija djece. Uvođenjem interaktivnog učenja u škole doprinosi se razvoju socijalnih i emocionalnih kompetencija učenika, učenici se osposobljavaju za nenasilnu komunikaciju. Na taj način škola priprema učenika koji će biti sposoban da sarađuje, susretljivog čovjeka sa visokim nivoom poslovne kulture.

Više sati slobodnog vremena omogućiće ljudima da sklapaju privremene ugovore. Na ovaj način će se zapošljavati više ljudi nego što ih radi u radnom vremenu. Vrlo je važno da ljudi osluškiju potrebe zajednice i da rade na stvaranju proizvoda koji će naći svoje tržište. Da bi čovjek ostvario svoje ideje biće mu potrebna pomoć vrhunskih stručnjaka. Učenik se u školi treba naučiti da razmišlja, uviđa, zaključuje, da stvara a ne samo da reprodukuje gotove

činjenice. Dakle, da bi škola mogla da odgovori na promjene koje nam donosi budućnost, neophodno je da se sagledaju sve te promjene, da se uvedu potrebne promjene u nastavne planove i programe, organizaciju rada, neophodno je da se promijeni odnos prema učenju, da se veća pažnja obrati na interpersonalne odnose i drugo. Rezultati našeg istraživanja će pokazati da li studenti smatraju da će do toga doći u budućnosti.

ŠKOLA BUDUĆNOSTI

Osnovne postavke škole budućnosti

Budućnost škole kao institucije je neizvjesna. Predviđajući promjene u društvu, brzi razvoj nauke i tehnologije možemo da predvidimo kakva bi to škola u budućnosti trebala da bude a da pri tome odgovori na individualne i društvene potrebe. U XX vijeku postavljeno je pitanje škole koja treba da odgovori kako potrebama društvene zajednice tako i na potrebe pojedinca (Поткоњак, 2003). Kada se govori o novoj generaciji učenika koji će živjeti i raditi u XXI vijeku, čije je osnovno obilježje društvo znanja, društvo koje uči, onda se govori i o savremenoj, budućoj školi koja treba da bude prilagođena potrebama i interesovanjima učenika. Osnovne postavke škole budućnosti i zahtjevi koji se pred nju postavljaju možemo sažeti u deset tačaka.

1. Škola mora biti zasnovana na interesovanjima učenika. Polazi se od toga da su učenici individue i da su oni akteri svoga sopstvenog razvoja, pa stoga i „učenje mora biti maksimalno prilagođeno njihovom razvoju, planskom djelovanju, na postizanje optimalnih ishoda razvoja i učenja, i na prirodu motiva, za produktivan školski rad da bi uopšte bilo uspješno“ (Спасојевић, 2009, str. 491). Ciljevi nisu nametnuti spolja, i nisu nedokučivi već svaki učenik postiže maksimalne rezultate onoliko koliko mu prirodni potencijali dozvoljavaju.

2. U školi budućnosti autoritativni stil rada se zamjenjuje demokratskim stilom rada nastavnika. U nastavi vladaju iskreni, ravnopravni odnosi, odnosi saradnje, međusobnog razumijevanja i poštovanja. Učenici u nastavi imaju mogućnost da rade zajedno, da uče u grupama. Na taj način se podstiče socijalizacija učenika.

3. Škola budućnosti je škola bez neuspjeha. U školi se praktikuje individualni pristup, to zahtijeva dobro poznavanje svakog učenika, njegovih mogućnosti, interesovanja i potreba. Nastava se ostvaruje u zoni bliskog razvoja učenika i svaki učenik u nastavi može da doživi

uspjeh. U takvoj školi učenik nema potrebe da se plaši neuspjeha. Nastava doprinosi razvoju samopouzdanja, odgovornosti i samostalnosti.

4. Škola napušta memorativno-reproduktivnu funkciju i akcenat stavlja na misaonu aktivnost učenika. Učenik treba da zna zbog čega neki sadržaj uči i kako da stečeno znanje kasnije primjeni, iskoristi u radu i životu. Škola je mjesto gdje se njeguje stvaralaštvo, u kojoj se maksimalno koriste kreativni potencijali svih učenika. Zastupa se stav da svaki učenik može biti kreativan.

5. Školski rad treba da razvija svijest o „sopstvenom porijeklu i društvenoj baštini kao autentičnom, najbitnijem izvoru saznanja u procesu školskih aktivnosti na kojima se učenje i razvoj zasnivaju“ (Спасојевић, 2009, str. 492). Jedna od osnovnih čovjekovih potreba je da pripada. Razvoj osjećaja pripadnosti mora biti prioritet škole budućnosti.

6. Škola je mjesto gdje se vrši obučavanje za računarsku tehnologiju. Kako bi bila primjerena savremenom razvoju i potrebama, škola mora da raspolaže sredstvima moderne informatičke tehnologije (računari i moderni multimedijalni sistemi). Moderna informatička tehnologija obezbjeđuje stalnu povratnu informaciju, obogaćuje nastavni proces, daje mogućnost učenicima da sami sebe kontrolišu i da svaki pojedinac napreduje svojim tempom (Macanović, 2016). Prostor u kome učenici rade treba da bude mobilan, tj. da omogućava različite oblike rada.

7. U školi se mora podsticati kritičko suđenje i logičko zaključivanje. Vrednuje se ne samo rad učenika i nastavnika nego i kvalitet vaspitno-obrazovnog procesa u kome učenici uče. Pri ocjenjivanju pored znanja učenika uzimaju se u obzir i nivo zalaganja, vaspitanosti, interesovanja učenika, etičke i druge vrijednosti (Macanović, 2016).

8. Prioritet škole je da učenike nauči učiti; da učenici zavole učenje, da ih pripremi za samostalno, cjeloživotno učenje; da ih nauči da racionalno i kreativno koriste svoje slobodno vrijeme, te da ih osposobi za saradnju, dijalog i uvažavanje različitosti.

9. Škola nije samo obrazovna nego i vaspitna sredina. Pored znanja koje se u školi stiče, škola nastoji da zadovolji brojna učenikova interesovanja i potrebe – intelektualne, kulturno-umjetničke, sportske i druge.

10. I na kraju, škola budućnosti je uvijek otvorena za svoje okruženje. Ovo je jedna od ključnih pretpostavki kvalitetne škole u budućnosti za koju se sa sigurnošću može reći da je

najmanje sporna. Bez saradnja škole sa drugim institucijama društva i sa roditeljima škola budućnosti ne može ostvariti svoje postavljene ciljeve. U prethodnom dijelu teksta navedene su osnovne postavke škole u budućnosti o kojima su govorili različiti autori a kakvu školu zamišljaju studenti reći će rezultati našeg istraživanja.

Obrazovanje u društvu koje uči

Obrazovanje u XXI vijeku zauzima sve značajnije mjesto u životu ljudi, opstanku i razvoju društva. Društvo XXI vijeka je okarakterisano kao društvo koje uči. Takvo društvo je rezultat tehnološko-informatičkog napretka. U literaturi se susrećemo sa različitim nazivima za ovo društvo: informaciono društvo, digitalno društvo, društvo koje uči, učeće društvo, društvo znanja i tako dalje. Sve navedeno se može iskazati terminom savremenosti, odnosno ovi termini impliciraju na ono što je aktuelno u današnjem vremenu. U društvu koje uči obrazovanje zauzima značajno mjesto. U takvom društvu znanje je nabitniji resurs, važniji je od ostalih društvenih proizvoda i usluga (Јоргић, 2012). Ono je uslov održivog razvoja. Predviđa se da će „znanje postati najprofitabilnija roba na tržištu“ (Сузић, 2012, str. 51), ali ne ono znanje koje pruža sadašnja škola – reproduktivno znanje, već znanje koje je moguće iskoristiti, znanje u upotrebi, produktivno znanje. Da će znanje biti „najbitniji kapital u društvu znanja“ (Clint’s review, 2012; prema: Јоргић, 2012, str. 74), govori se u knjizi *Postkapitalističko društvo* od Piter Drakera. Ovo revolucionarno djelo predstavlja proročku viziju društva u budućnosti koje će prema predviđanjima biti društvo koje stalno uči i koje stalno teži usvajanju i proširivanju znanja. Društvo koje uči je ujedno i informacijsko društvo. U informacijskom društvu XXI vijeka čovjek je okružen informacijama. Od njega se očekuje da zna upravljati sa tim informacijama. Zato će škola budućnosti napustiti memorativno-reproduktivnu funkciju u korist funkcije pronalaženje, rukovanja, skladištenja, kreativne prerade informacija i njihove transformacije u znanja.

Društvo znanja je društvo koje konstantno uči te je i obrazovanje u takvom društvu prisutno u svakoj prilici i na svakom mjestu. „Da bi obrazovanje u društvu koje uči ispunilo svoju svrhu, ono mora, prije svega, insistirati na razvoju sljedećih znanja, sposobnosti i vještina:

1. profesionalna znanja i vještine,

2. preduzetničke vještine,
3. komunikacione sposobnosti (...*informatička pismenost*) i
4. socijalne vještine“ (Kulić i Despotović, 2005, str. 33).

Navedena znanja, sposobnosti i vještine su neophodni za razvoj svih oblika obrazovanja u društvu koje uči.

Informatičko društvo sa svojim komunikacionim resursima unosi značajne, fundamentalne promjene u obrazovanje. U budućnosti će se ići ka tome da se puni potencijali novih informatičko-komunikacionih tehnologija stave u službu obrazovanja i stručnog usavršavanja. Naravno da je nemoguće uvođenjem savremenih tehnologija u potpunosti zamjeniti poučavanje licem u lice. Koristeći se opremom koja je rezultat komunikacijske revolucije nastavnici i učenici postaju istraživači.

Primjena novih dostignuća u obrazovanju ubrzava i olakšava proces učenja. Da bi se brzo učilo, informacije nam moraju biti dostupne. Učenje u elektronskom okruženju je mnogo olakšalo proces učenja. Pored velikih prednosti koje nam nudi savremena tehnologija potrebno je imati u vidu da ona ne može da obezbijedi kvalitetnu ljudsku interakciju i saradnju koja je neophodna za uspješno učenje. Ona ne može da učenika uči etici, moralu, ljudskim vrijednostima, empatiji i ličnoj odgovornosti (Андевски и Кнежевић-Флорић, 2002). Zato je i zadatak obrazovanja u XXI vijeku da osposobi svakoga da se nosi sa informacijama kojih je svakog dana sve više i da pri tome razvije kritički duh u odabiru i vrednovanju informacija.

U informacionoj eri informacije su pristupačne svima. Informacije su neophodne svima jer da bi pojedinac i društvo učili potrebene su informacije. Čovjek XXI vijeka je prinuđen da se snalazi u moru tih informacija. Znanje i informacije su u čvrstoj vezi. Steći znanje bez ikakve upotrebe informacija je gotovo nemoguće (Јоргић, 2012). Stoga je uloga obrazovanja da osposobi djecu za efikasno upravljanje informacijama. Učenja u XXI vijeku nema bez informacija.

Novi čovjek budućnosti

Novom društvu, društvu u XXI vijeku su potrebni novi ljudi, sa novim znanjima, sposobnostima i ponašanjima. Za takvo društvo potrebno je formirati novog čovjeka. Za formiranje novog čovjeka zadužena je škola. Vaspitnim ciljem u školi je definisano koja to znanja, sposobnosti, navike i osobine čovjek treba da ima kako bi se uklopio u društvene, proizvodne i porodične uslove i u njima stvarao i zadovoljno živio (Ратковић, 1997, str. 261). Ciljevi koji se predlažu moraju biti usmjereni na budućnost jer je formiranje čovjeka uvijek futurološka kategorija. Prema Ratkoviću (Ратковић, 1997, str. 269) ciljevi u formiranju čovjeka budućnosti se mogu svrstati u dvije kategorije: ciljevi koje učenik treba da nauči i ciljevi koje učenik treba trajno da razvija.

a) Naučiti:

- učiti,
- raditi i druge poslove,
- raditi,
- štjedjeti,
- kreirati,
- istraživati,
- primjenivati znanja,
- timski stvarati,
- demokratski opštiti, selekcionisati informacije,
- formirati vlastite kriterijume,
- vrednovati etičke vrline,
- vrednovati estetske domete,
- saglađivati prepreke,
- rješavati konflikte,
- stvarati karijeru.

b) Razvijati:

- radoznalost,

- inicijativnost,
- fleksibilnost,
- tolerantnost,
- humanost,
- odgovornost,
- hrabrost i smelost,
- istinoljubivost,
- osjećaj pravednosti,
- slobodoumlje,
- racionalnu kritičnost,
- osjećaj zavičajnosti,
- osjećaj nacionalne pripadnosti, rodoljublje,
- internacionalizam,
- ljubav umjesto mržnje,
- osjećaj za prirodu, (ekološki oprez) i tako dalje. (Патковић, 1997, str. 269) .

Registar ciljeva je dosta veliki. Oni ukazuju koje performanse treba da posjeduje čovjek budućnosti. Svi ovi ciljevi su usmjereni ka opštem zadatku: „kako naučiti zadovoljno i uspješno raditi, stvarati i zarađivati te slobodno i radosno živjeti?“ (Патковић, 1997, str. 272).

Jedan od ciljeva jeste zarađivati. Da bi ličnost bila slobodna, ona mora da bude ekonomski nezavisna, mora naučiti da radi i zarađuje te da zarađeno racionalno i plodonosno koristi. Ovaj cilj bi trebao biti primaran, dominantan cilj vaspitanja.

U današnjem vremenu novcem je moguće platiti diplomu. Na dobro pozicionirana mjesta često dolaze oni koji se nisu puno trudili oko svoje karijere već su imali „veze“ ili su platili svoje pozicije. Takvi ljudi se ismijavaju onima koji časnim i poštenim načinom napreduju u svome poslu. Naučiti djecu da se u životu svojim znanjem, sposobnostima, poštenjem bore za karijeru jeste vrlo važan cilj škole.

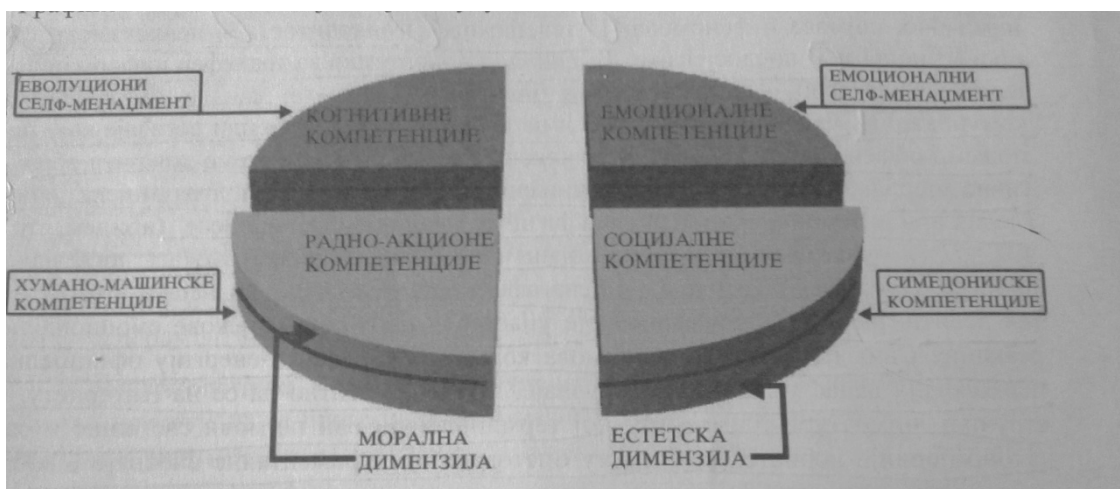
U društvu je oduvijek bilo zlih i štetnih ljudi. Cilj škole treba da bude da omladinu nauči da uravnoteži svoja osjećanja, da ih pripremi za grube susrete u modernom društvu, da ih nauči da ne pokleknu pred preprekama, da znaju rješavati konflikte mirnim putem i iz njih ne izlaziti kao gubitnici te da uvijek sagledaju druge ljude oko sebe, postupke prema njima i

prema sebi, da učvršćuju integritet vlastite ličnosti. Da li naši studenti pretpostavljaju da će škola u budućnosti svemu ovome učiti učenike to će reći rezultati istraživanja.

Kompetencije čovjeka budućnosti

Škola kao vaspitno-obrazovna ustanova ima za cilj da razvije određene kompetencije kod svojih polaznika – učenika. Tradicionalna škola u kojoj se nastava zasnivala na slušanju i reprodukciji sadržaja koji su dati u knjigama ili onoga što nastavnik govori stvarala je mentalno nesamostalne učenike. Učenici su usvajali gotove informacije bez vlastite intelektualne aktivnosti. Uglavnom su radili samostalno a svaka učenička ideja, inicijativa i mišljenje koje je odudaralo od uobičajnog načina rada i učenja je sputavana i osuđivana. Učenik je morao da nauči ono što je propisano nastavnim planom i programom a razmišljanje i vlastita aktivnost, čuvstenost ili emocionalnost, otvorenost ili smisao za humor su smatrani kvalitetima koji su strani za učenike (Buljubašić, 2017). Nastava je imala za cilj stvoriti poslušne i pokorne učenike koji ne umiju da misle vlastitom glavom. Izlaskom iz takve škole učenici nisu bili pripremljeni sa samoobrazovanjem, samostalno učenje, za uspostavljanje saradničkih odnosa sa drugima kao ni za kontrolu svojih emocija kojima je tradicionalna škola „zatvarala vrata“. Kada bi se ovakav čovjek našao u svijetu koji nam dolazi, u vremenu za 50 godina osjećao bi se a i drugi bi na njega gledali kao što bi današnji čovjek gledao na čovjeka iz svemira. Dakle, nezamisliv je i nespojiv takav čovjek sa vremenom i životom u XXI vijeku. Kakav bi to trebao biti čovjek u XXI vijeku i koje kompetencije je neophodno da posjeduje jasno je opisano kroz četiri osnovne kompetencije čovjeka budućnosti. Prije svega potrebno je reći šta znači pojam kompetencija. Kompetencija se definiše kao „sposobnost na djelu“ (Сузић, 2012, str. 80). Branković kompetenciju definiše kao „naučenu sposobnost da se neki zadatak, dužnost ili uloga adekvatno izvrši“ (Бранковић, 2011, str. 153). Ako je čovjek sposoban da nešto uradi, to ne znači da on to može uraditi. Dakle, pod kompetencijama se smatraju naučene sposobnosti kao uslovi koji su potrebni da se izvrši željeni zadatak.

Prilikom određivanja kompetencija čovjeka budućnosti pošlo se od kompetencija za XXI vijek za koje se smatra da će nastati kao promjene u četiri područja – kognitivnom, emocionalnom, socijalnom i radnoakcionom u dvije dimenzije kompetencija – moralnoj i estetskoj.

Slika 2. Kompetencije čovjeka budućnosti; Prema: (Сузић, 2012, str. 80)

Kognitivnim kompetencijama za život u XXI vijeku odgovara *evolucioni self-menadžment*. Pod evolucionim self-menadžmentom podrazumjeva se „čovjekova sposobnost da sam upravlja vlastitom evolucijom“ (Сузић, 2012, str. 80). Od sedam kognitivnih kompetencija u tradicionalnoj nastavi se jedino podsticalo pamćenje i reprodukcija. Pored njih u kognitivne kompetencije se još ubraja izdvajanje bitnog od nebitnog; postavljanje pitanja o gradivu kao o vlastitoj kogniciji; mogućnost razumjevanja materije i problema; rukovanje informacijama, menadžment u korištenju informacija i skladištenje informacija; konvergentna i divergentna produkcija, fabrikovanje novih ideja, rješenja i produkata; evaluacija, vrednovanje efikasnosti učenja i rada kao i ostvarene koristi (Сузић, 2005). U osnovi ovih kompetencija jeste misaona aktivnost čovjeka a prvenstveno rasuđivanje, suđenje, donošenje zaključaka i tako dalje. Genetski razvoj čovjeka u budućnosti će se sve više pomjerati sa Darwinovog modela poznatog po tezi „jedi ili ćeš biti pojeden“ na model socijalne podrške, kooperacije i zajedničkog razvoja (Сузић, 2012).

Emocionalne kompetencije ili *emocionalni self-menadžment* kao kompetencija čovjeka budućnosti podrazumijeva sposobnost čovjeka ili spremnost ličnosti da razumije svoje emocije i emocije drugih, da upravlja svojim emocijama, nadgrađuje ih ili usavršava te koristi u socijalnim i životnim situacijama (Сузић, 2005). Za uspješne kooperativne i

saradničke odnose koji će biti potrebno svakodnevno ostvarivati u društvu koje nam dolazi, emocionalni self-menadžment je od presudne važnosti.

Budućnost društava, a može se reći i čovjeka, je u socijalnoj evoluciji. Ljudi u budućnosti će biti orijentisani na kolektivne interese za razliku od primitivnog čovjeka koji je nastojao samo da pošto poto ostvari svoje lične interese ne mareći za interese drugih ljudi. Zato su jedne od četiri vrste kompetencija socijalne kompetencije ili *simedonijske kompetencije* koje treba da ima čovjek budućnosti. Pojam simedonija „odnosi se na sposobnost čovjeka da podrži drugoga, da mu pomogne i da se raduje njegovom uspjehu i sreći“ (Suzić, 2008, str. 7). Ljudi se sve više socijalno orijentišu, počinju da shvataju kolika je moć kolektiva. Kolektivna snaga je toliko moćna i ljudi često nisu svjesni njenog uticaja. Da nema saradnje ne bi bilo svega ovoga što danas imamo. Svaki proizvod koji nalazimo na policama u trgovini je rezultat kolektivnog rada. Saradnja postoji od kada postoji i čovjek. Ona nije karakteristična samo za ljude već i za životinje. Životinje koje se udruže imaju više šansi da se odbrane od neprijatelja i da prežive. Kulture čija su osnovna obilježja saradnja, pomoć drugima, radovanje za sreću i uspjeh drugih se nazivaju simedonijskim kulturama. U takvim kulturama vlada čvrsta povezanost između njenih članova. U budućnosti akcenat će se staviti na stvaranje takvih, simedonijskih kultura u kojima vladaju humani odnosi.

Razvijene kognitivne kompetencije, sposobnost emocionalne samokontrole i druge emocionalne kompetencije, ovladanost znanjima, vještinama i navikama koji su neophodni za saradnju i život u zajednici samo su neke od pretpostavki za radno-stvaralačke aktivnosti i za nesmetano djelovanje pojedinca u okolini. Neophodno je da čovjek budućnosti ima razvijene *humano-mašinske kompetencije*. Čovjek budućnosti će koristiti dostignuća tehnologije kako bi spoznao stvarnost, izazivao promjenu u njoj, djelovao na nju i ostvario planirano.

Iz datog pregleda kompetencija čovjeka budućnosti možemo zaključiti da će vaspitanje u budućnosti biti bogatije za jednu komponentnu – emocionalno vaspitanje koje svoje mjesto nije nalazilo u tradicionalnoj školi. Od čovjeka budućnosti se zahtijeva da bude aktivan građanin, obučen za partnerske odnose, istrajan u svojim namjerama, građanin sa bogatim fondom upotrebljivih znanja, motivom postignuća i potrebom za učenjem. Vide li sebe naši studenti u budućnosti kao ljude sa ovim kompetencijama pokazaće rezultati našeg istraživanja.

Uloga vaspitača u pripremanju šestogodišnjaka za školu budućnosti

Kada se govori o školi budućnosti kao „specifično uređenoj sredini u kojoj rade stručnjaci sa kompetencijama i vještinama koje zahtijeva društvo“ (Мојић, 2015, str. 142), i kojima je cilj da razviju određene kompetencije djece koje potrebuje savremeno društvo onda se postavlja pitanje koliko su šestogodišnjaci pripremljeni za takvu školu kao i koliko su njihovi roditelji i vaspitači osposobljeni da ih pripreme za školu budućnosti.

Prelazak iz dječijeg vrtića i porodičnog okruženja u školske klupe neophodno je da bude što bezbolniji. Da bi se to postiglo, potrebna je adekvatna priprema, kako u porodici tako i u predškolskoj ustanovi. Najboja priprema za školu se može ostvariti u vrtiću. Razlozi za to su brojni. Dijete se u vrtiću nalazi u grupi vršnjaka, sa njim rade stručnjaci iz oblasti predškolskog vaspitanja po određenim programima koji imaju razvijajuću funkciju. Pokazalo se da su se djeca koja su pohađala predškolsku ustanovu kasnije lakše adaptirala na školske uslove, da su slobodniji u komunikaciji kako sa drugom djecom tako i sa nastavnicima, te da ta djeca posjeduju više sistematizovanih znanja nego druga djeca (Мојић, 2015). Priprema za školu čini samo jedan dio programa koji se u vrtiću sprovodi sa djecom i nikako ne treba da se odnosi samo na učenje specijalnih znanja i vještina kao što je čitanje, pisanje i računanje. S obzirom da je predškolski period period najburnijeg rasta i razvoja, neophodno je da se priprema u vrtiću odnosi na podsticanje fizičkog i motornog razvoja, razvoja govora, stvaralaštva, socijalno-emocionalnog razvoja, intelektualnog razvoja i razvoja dječije ličnosti (Мојић, 2015). Uspješnost pripreme u vrtiću u velikoj mjeri zavisi od vaspitača. „Vaspitač u svome djelovanju treba da uzme u obzir ono što će mu slijediti, kao što učitelj treba da bude svjestan onoga što je prethodilo njegovom radu“ (Каменов, 1997a, str. 31). Dakle, vaspitač bi trebao da bude svjestan da djecu priprema za „školu budućnosti“. Da bi vaspitač mogao djecu pripremiti za školu budućnosti, potrebno je da to bude „vaspitač budućnosti“. Od vaspitača budućnosti se očekuje da posjeduje određena znanja, vještine i kompetencije. Vaspitač u vrtiću za djecu predstavlja prvog učitelja te je neophodno da vaspitač budućnosti ima:

1. znanja – interdisciplinarno poznavanje svoje struke;
2. pedagoško-psihološka znanja (razumijevanje razvojnih karakteristika predškolske djece);

3. vještine poučavanja (moraju znati da prenesu znanja drugima);
4. razumijevanje društvenog i kulturnog konteksta obrazovanja i predškolske ustanove (Mojiћ, 2015, str. 140).

Vaspitač XXI vijeka prije svega treba da bude akademski obrazovan, da posjeduje stručna znanja, da prati promjene i dostignuća iz oblasti kojom se bavi. Za vaspitača se može reći da je stručan ako je posjeduje vještinu da naučeno primijeni u praksi, u radu sa djecom u predškolskoj ustanovi. Kako bi vaspitač bio u mogućnosti da odgovori na kompleksne zahtjeve koje pred njega postavlja predškolska ustanova, roditelji i cjelokupna društvena sredina, njegova stručna znanja i pedagoške kompetencije moraju biti na visokom nivou (Mojiћ, 2015). Potrebno je da bude spreman na stalno učenje i sticanje znanja iz različitih izvora, da se samoobrazuje i unosi inovacije u svoj rad što od njega zahtijeva dinamika vaspitno-obrazovnog rada. To je put koji vodi ka ostvarivanju postavljenih ciljeva i koji rad vaspitača čini uspješnim i prihvaćenim.

Najvažnije je da vaspitač budućnosti bude spreman za timski rad. U Programu predškolskog vaspitanja i obrazovanja timski rad se postavlja kao zahtjev ili imperativ za svakog vaspitača. Timski rad za rezultat ima bolju saradnju koja dovodi do uspješnijeg planiranja i programiranja a samim tim i efikasnijeg rada predškolske ustanove. Za uspješan timski rad potrebna je emocionalna stabilnost i komunikaciona kompetentnost. Bez komunikacionih kompetencija nemoguće je ostvariti uspješan timski rad. Zato možemo reći da su komunikacione kompetencije ključ uspješnog timskog rada u predškolskoj ustanovi. Komunikaciona kompetentnost ima sljedeća svojstva: „aktivno, pažljivo slušanje; tolerancija, razumljive poruke; iskrenost; fleksibilnost; nenametljivost; visoka opšta kultura; taktičnost; ljubaznost; odmjereno, smireno; jednostavan i razumljiv jezik i slično.“ (Mojiћ, 2015, str. 141; prema: Станојловић и Спасојевић, 2005, стр. 83). U okviru komunikacionih kompetencija moguće je govoriti i o važnosti uspješne komunikacije između vaspitača i roditelja. Od vaspitača se zahtijeva da nenametljivo, koristeći svoje sposobnosti uključi roditelje u neposredan rad sa djecom u vaspitnoj grupi.

Govoreći o kompetencijama vaspitača budućnosti ne smijemo izostaviti socijalne kompetencije. Pet osnovnih svojstava socijalne kompetentnosti su: „autonomnost, tolerantnost, participativnost, otvorenost i fleksibilnost“ (Mojiћ, 2015, str. 142; prema: Кнежевић-Флорић, 2008, стр. 91). Profesionalna autonomija za vaspitača budućnosti je od

posebne važnosti. Ona se odnosi na samostalnost vaspitača u planiranju svoga rada u skladu sa potrebama, interesovanjima i sposobnostima djece. Međutim, pored samostalnosti vaspitač mora da bude spreman i na interakciju i saradnju sa drugima kako bi odgovorio na izazove koje nosi rad u predškolskoj ustanovi. Vaspitač u predškolskoj ustanovi treba da bude kreator svoga rada, da vrši konstantnu kontrolu svoga rada, da procjenjuje efekte svoga rada kako bi znao u kojoj je mjeri doprinio razvoju predškolskog djeteta.

Pedagoška dijagnostika takođe predstavlja jednu od kompetencija koju je neophodno da ima vaspitač budućnosti. Osnovni smisao pedagoške dijagnostike u predškolskim ustanovama jeste „ostvarenje proklamovanog cilja – da svako dijete postigne svoj maksimum u svim aspektima razvoja“ (Mojić, 2005, str. 142; prema: Станојловић и Спасојевић, 2005, str. 48). Pedagoška dijagnostika podrazumijeva poznavanje ličnosti djeteta. Vaspitač mora znati prepoznati problem, uvidjeti koje potrebe dijete ima, koji su njegovi potencijali a zatim napraviti plan djelovanja.

U eri naglog razvoja tehnologije, kada dijete odrasta uz kompjuter, televizor, mobilni telefon i 3D crtane, nezamislivo je da vaspitač bude informatički nepismen i da ne poznaje bar jedan od stranih jezika (Mojić, 2015).

Osim profesionalnih, stručnih kompetencija poželjne je da vaspitač bude optimističan, fleksibilan, pravedan, human, iskren, da ima smisao za humor, da voli djecu, da je empatičan, da razumije djecu, da je komunikativan i tako dalje. Jednom riječju, vaspitač budućnosti je vaspitač koji je opredijeljen na stalno stručno usavršavanje, vaspitač koji voli svoj posao i djecu, vaspitač kome nije teško da se poigra sa djecom, koji umije da sluša potrebe djece, da se osjeća odgovornim za svoj posao i vaspitač koji stalno traga za novim informacijama i koji radi na unapređivanju svoga rada.

Međutim, nezaobilazan faktor u pripremi djece za školu su roditelji. Komenski je u svome djelu *Materinska škola* rekao da: „Nerazumno, dakle, postupaju roditelji koji vode dijete posve nepripremljeno učitelju“ (Коменски, 1946, str. 21). Partnerstvo između roditelja i predškolske ustanove od posebne je važnosti. Porodica i predškolska ustanova predstavljaju dvije strane koje treba da zajedno djeluju u pravcu postizanja istih ciljeva. Partnerstvo teži da ostvari prvenstveno one ciljeve koji su u interesu djeteta, ciljeve koje dijete može dostići (Rošić i Kapić, 2013). Od uspješnosti saradnje između roditelja i predškolske ustanove zavisi

i kasnija saradnja roditelja sa školom. Predškolska ustanova treba da pruži stručnu pomoć roditeljima sa ciljem da se unaprijede njihove pedagoške kompetencije i razriješe neke od dilema u vaspitanju djece (Мојић, 2015). Jedna od dilema sa kojom se susreću roditelji jeste pitanje *Da li dijete treba da nauči čitati i pisati prije nego što pođe u školu*. Većina roditelja zbog pretjerane ambicije tjeraju svoju djecu da uče slova, cijelu azbuku, da znaju računati i tako dalje. Međutim, roditelji i vaspitači treba samo da pripreme teren za čitanje i pisanje (Каменов, 19976). Važnije je da dijete zavoli knjigu, razvije mišiće šake, obogati govor o čemu će se pobrinuti roditelji. U svemu tome roditeljima će pomoći vaspitači putem individualnih razgovora, predavanja, pedagoških radionica ili prepričavanja pedagoško – psihološke literature. U priručniku za roditelje budućih prvaka *Mama i tata polaze u školu* psiholog Mitrović ističe osam ključnih riječi koje svaki roditelj treba da ima na umu. To su sljedeće riječi: „ljubav, pažnja, razumijevanje, dosljednost, strpljenje, povjerenje, podrška i podsticaj“ (Митровић, 2013, str. 11). Vodeći se ovim, nemoguće je da roditelji pogriješe u vaspitanju svoga djeteta.

Dakle, potrebno je i roditelje pripremiti kako bi oni bili u mogućnosti da svoje dijete pripreme za školu budućnosti. Ovaj zadatak je na vaspitačima. Vaspitač i pedagog u predškolskoj ustanovi treba da upoznaju roditelje sa osnovnim psihofizičkim osobinama predškolske djece kako bi oni mogli da procijene da li je njihovo dijete zrelo za školu. Pomoć koju roditelji pružaju predškolcima „ne smije da bude bazirana na prinudi ili na nekim sitnim ucjenama nego mora da zadovolji dječije potrebe kao što su potreba za igrom, potreba za spoznajom i otkrivanje novog i slično“ (Сузић, 2012, str. 86). Dakle, pedagog i vaspitač treba da roditeljima naglase šta nikako ne smiju činiti sa svojom djecom kako im ne bi nanjeli više štete nego koristi, kao i da je predškolski period intenzivnijeg razvoja i da je ono što je propušteno kasnije teško nadoknaditi.

Za porodicu i predškolsku ustanovu se može reći da su dvije edukativne sredine u kojima dijete provodi svoje vrijeme prije nego što pođe u školu. U njima se dijete vaspitava, obrazuje, psihofizički razvija, socijalizuje i ono što je najvažnije priprema za školu. Uloga ove dvije sredine u životu i razvoju djeteta je ključna. Da bi predškolsku ustanovu stavili u okvir današnjeg društva, u okvir civilizacije koja uči, u kojoj praktično i upotrebljivo znanje stoji naspram verbalnog, nefunkcionalnog znanja, individualno naspram prosječnog, kreativnost naspram reprodukciji, prije ulaska djeteta u sistem školovanja, pitanje kompetencija vaspitača je ključno pitanje. Vaspitača u sredini za razvoj i učenje treba da odlikuje kreativnost,

inovativnost, fleksibilnost, empatičnost, strpljivost, predanost svome poslu i briga za obrazovni razvoj djece (Сучевих, 2009). Potrebno je da vaspitač kao bitan segment takvog društva doživotno usavršava svoje potencijale i da stalno razvija svoje profesionalne kompetencije. Kako bi vaspitač ostvario adekvatnu pripremu prvaka buduće škole važno je da se upozna sa programom rada, ciljevima i zahtjevima škole budućnosti.

Pripremanje budućih učitelja

Kvalitet obrazovanja i uspjeh učenika u velikoj mjeri zavisi od nastavnog kadra. Kvalitet rada učitelja je najvažniji faktor uspješnosti vaspitno-obrazovnog sistema i zato se sistem obrazovanja učitelja smatra centralnim pitanjem prosvjetne politike. Dinamične promjene u sistemu vaspitanja i obrazovanja direktno se odražavaju na rad nastavnika. Promjene koje se dešavaju u obrazovanju postavljaju pred učitelje nove zadatke i nove uloge. Od učitelja se zahtijevaju i nove kompetencije. Postoji stav da se dobar nastavnik rađa i da nastavni rad zavisi od personalnih predispozicija potencijalnih nastavnika ali i stav da se dobar nastavnik stvara (Брковић и сар., 2009). Poslije dinamičkog perioda promjena u sistemu školovanja u toku osamdesetih i devedesetih godina, pred obrazovanje nastavnika se postavljaju drugačiji zadaci jer nastavnik živi i radi i živjeće i radiće u drugačijem životnom okruženju. U uslovima savremenih promjena uloga nastavnika je krucijalna za jednu društvenu zajednicu, zbog čega se obrazovanju nastavnika mora posvetiti veća pažnja.

Za razvoj kompetencija i kvalifikacija nastavnika potrebna je izvršiti modernizaciju studijskih programa u toku inicijalnog obrazovanja prema četiri principa:

1. nastava je visokokvalifikovana profesija;
2. uspostavlja se u kontekstu cjeloživotnog učenja;
3. mobilna je i zasnovana na partnerstvu i
4. temelji se na tri grupe vještina i sposobnosti nastavnika (vještine i sposobnosti da radi sa drugima, da radi i vlada znanjem i da radi sa i u zajednici) (Брковић и сар. 2009, str. 574 – 575).

Postavlja se pitanje *Da li su učitelji i nastavnici dovoljno kompetentni za vaspitanje i obrazovanje u novom društvu, društvu stalnih promjena, multimedijском društvu i društvu znanja*. Da bi nastavnici i učitelji bili kompetentni za rad u ovakvom društvu, potrebno ih je na nastavničkim fakultetima pripremati za budućnost. Međutim, budući nastavnici i učitelji se

najviše pripremaju za prošlost, malim dijelom za sadašnjost a nedovoljno za budućnost. U silabusima učiteljskih studija nalaze se sadržaji i metodički scenarijumi koji govore o tome koliko su mobilni telefoni i internet opasni za život djece. U tim silabusima ne pronalaze se oni sadržaji u kojima se govori o kompetencijama koje će djeci biti potrebne za život i rad u XXI vijeku i oni sadržaji koji govore o upotrebi savremene tehnologije i medija u nastavi i prednostima koje ona nudi. Dakle, buduće nastavnike i učitelje je potrebno obučavati za život u novom medijskom okruženju. Takođe potrebno je da se na nastavničkim fakultetima budući nastavnici i učitelji obučavaju za život u porodici koja živi po novim scenarijumima i sastavu vrijednosti koje nameće globalizacija, konzumerizam i novi proizvodni odnosi (Matijević, 2011).

Osim kompetencija za život u multimedijском društvu, na nastavničkim fakultetima je neophodno pripremati nastavnike za promjene koje se stalno događaju u procesu učenja, u načinu življenja, komuniciranja i tako dalje. Potrebno ih je pripremati za nove pristupe u vaspitanju i obrazovanju kako se oni ne bi čudili i nepotrebno zabranjivali učenicima da npr. nose mobilne telefone ili tablete u škole. Hanel Nimi (Hannele Niemi, 2008) ističe da savremeno obrazovanje nastavnika mora da ih pripremi da u svome radu koriste različite vrste podataka, da istražujući dolaze do saznanja. Oni moraju da se osposobe na studijama za provođenje akcionih istraživanja (Бркoвић и сар., 2009). Budući nastavnici i učitelji uče iz zastarjele literature, nastava na fakultetima je većim djelom frontalna, ispitivanje se svodi na reprodukovanje gotovih saznanja pri čemu je istraživački rad zapostavljen. Ako hoćemo da pripremimo nastavnike i učitelje za budućnost, onda je na fakultete neophodno uvesti aktivno učenje, učenje kroz radionice budućnosti, timski, kooperativni rad, istraživački rad.

Sastavni dio pripreme budućih učitelja jeste priprema za cjeloživotno učenje. Tokom studija buduće učitelje treba osposobiti da identifikuju osnovne karakteristike cjeloživotnog učenja i njegove specifičnosti u odnosu na univerzitetsku nastavu.

Priprema budućih učitelja za cjeloživotno (kontinuirano) učenje će biti kvalitetna ako:

1. shvate vezu i kontinuitet promjene nastavnih planova i programa sa razvojem nauke u svim oblastima i položaj nastavnika u tom kontekstu (tj. ako nastavnik kontinuirano ne prati promjene u struci i nauci neće moći kvalitetno obavljati svoj posao);
2. tokom studija iskuse kontinuirano učenje kao uslov dobrog uspjeha kroz jedinstvo praktične, kognitivne i emotivne spremnosti, kako bi ove spremnosti činile integrativni

faktor uspjeha u povećanju profesionalnih kompetencija (u univerzitetnoj nastavi rezultovale su kvalitetnijim uspjehom tokom studija);

3. iskuse spremnost za kontinuiranim učenjem kao jedinstvo smislenih motiva koji su operativno vrijedni i u koje je ukomponovana emotivna i voljna komponenta spremnosti (razvoj ubjeđenja u potrebu za nastavkom obrazovanja kao prvom komponentom uspjeha u budućem radu što će rezultovati profesionalnim uspjehom u karijeri);
4. iskuse tokom studija da su vodeći znaci formiranja spremnosti budućih nastavnika za nastavak obrazovanja lični primjer korištenja obrazovne tehnologije u procesu učenja tokom studija što dovodi do visokih postignuća);
5. iskustveno usvoje da je formiranje spremnosti za kontinuiranim i permanentnim učenjem prirodna faza razvoja i da efikasnost u tom procesu čini jedinstvo motivacionih, sadržajnih (odabir šta – selekcija sadržaja i informacija) i emocionalno - voljnih vrijednosti (Бањац, 2010, str. 634).

Osposobljavanje budućih učitelja za cjeloživotno učenje ima dvostruku važnost. Prva proističe iz zahtjeva da učitelj budućnosti bude spreman i sposoban da uči tokom cijelog života kako bi odgovorio zahtjevima aktuelizacije znanja i vještina u akademskom području i u području učenja i podučavanja. Sa druge strane, ako učitelj bude imao razvijene kompetencije cjeloživotnog učenja on će biti u mogućnosti da podstakne i motiviše učenike za kontinuirano učenje, razvije kod njih kognitivne vještine koje su potrebne za takvo učenje što predstavlja drugi značaj osposobljavanja učitelja za cjeloživotno učenje.

Školovanje budućih učitelja za cjeloživotno učenje je vrlo važan aspekt škole budućnosti. Budući učitelji se mogu osposobiti za cjeloživotno učenje stvaranjem određenih uslova u toku studiranja:

1. osiguravanjem dobrih socijalnih i materijalnih uslova rada tokom studija;
2. stvaranjem podsticajne radne okoline tokom studija koja će garantovati razvoj ubjeđenja za potrebom cjeloživotnog učenja;
3. istraživanje u području spremnosti budućih učitelja za cjeloživotno obrazovanje;
4. istraživanje studenata u području vaspitno-obrazovne prakse sa ciljem utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza između kontinuiranog usavršavanja kao dijela

cjeloživotnog učenja i obrazovanja i rezultata u vaspitno-obrazovnoj praksi (Бањак, 2010).

Priprema budućih učitelja za školu budućnosti je nezaobilazna. Unapređivanje sistema obrazovanja budućih učitelja je nezaobilazno pitanje kada se govori o školi budućnosti. Unapređivanje kvaliteta obrazovanja budućih učitelja ne odnosi se samo na inicijalno visokoškolsko obrazovanje već je na ovaj problem potrebno gledati iz perspektive koncepta cjeloživotnog učenja i kontinuiranog stručnog usavršavanja.

Humanistička pedagogija i ciljevi škole budućnosti

Humanistička pedagogija je nastala iz psihologije, iz humanističkih teorija učenja čiji su predstavnici Rodžers, Olport, Bugental, Goldštajn, From i Maslov (Kvašček, 1980). Humanističke teorije pažnju usmjeravaju na „razvijanje potencijala koje ljudi imaju, na njihovu svjesnost i težnju ka samoizgrađivanju“ (Stojaković, 2002, str. 51). Humanisti polaze od pojmova: samorazumijevanje, samorealizacija, razvijanje vlastitih sposobnosti, kreativnosti i individualnosti. Osnovana ideja humanista je bavljenje učenikom kao cjelovitom ličnošću koja je otvorena prema svijetu (novim iskustvima). Humanistički pristup ličnosti u psihologiji predstavlja osnovu za utemeljenje humanističkog vaspitanja u pedagogiji. Pod humanističkim vaspitanjem se podrazumijeva „holistička usmjerenost na ličnost vaspitanika“ (Бранковић и Микановић, 2017, str. 103). Začetnici ideje o humanističkom vaspitanju su predstavnici pedocentrizma i koncepcije slobodnog vaspitanja Džon Džuj, Avgust Laj, Marija Montesori i drugi. Humanističko vaspitanje svoje utemeljenje ima u filozofiji vaspitanja i obrazovanja, antropologiji, pedagoškim pokretima a najviše u humanističkim teorijama učenja u psihologiji. Humanistički pristup ličnosti u psihologiji predstavlja osnovu za utemeljenje humanističkog vaspitanja u pedagogiji.

Iz humanističkih teorija učenja (Rodžersove i Maslovljeve) može se izvući mnogo korisnih savjeta za pedagošku teoriju i praksu. Prema Rodžersu (Carl Rogers) učenje ne treba shvatati kao ogromnu količinu činjeničnog znanja. On se zalagao za učenje koje dovodi do „promjena u ponašanju pojedinca, djelovanju, stavovima i njegovoj ličnosti“ (Palekčić, 1985,

str. 216). U XXI vijeku naglasak nije na usvajanju specifičnih znanja već se sve više insistira na razvijanju primjenjivih intelektualnih sposobnosti kao instrumenta za sticanje znanja, umijanja i za njihovu primjenu (Ђорђевић иЂорђевић, 2009). Dakle, potrebno je učenje koje će biti u funkciji razvoja ličnosti. Takvo učenje Rodžers naziva suštinskim učenjem. Suštinsko učenje dovodi do promjena koje imaju sljedeće karakteristike:

1.   čovjek počinje sam sebe doživljavati,
2.   potpunije shvata svoja osjećanja,
3.   povećava mu se samopouzdanje,
4.   sve više se sam usmjerava,
5.   postaje onakav kakav bi želio biti: fleksibilniji a sve manje rigidniji u svojim opažanjima,
6.   za sebe bira realne ciljeve,
7.   ponaša se zrelije,
8.   mijenja svoja bolesna ponašanja,
9.   više prihvata druge,
10.   otvoreniji je za dokaze o onome što se događa izvan njega i onome što se događa u njemu (Михајловић, 2013, str. 34).

U skladu sa humanističkim pogledom na ličnost učenika, Roders je smatrao da u procesu učenja treba da bude uključena ličnost u cjelini. U nastavi XX vijeka i prije učenik je bio prvenstveno kognitivno angažovan. Socijalni i emocionalni aspekt njegove ličnosti je bio zanemaren. Emocije imaju važnu ulogu u procesu učenja, u radu i u stvaralaštvu. Dugo vremena su se smatrale distraktorima u nastavi. Učenje sa vršnjacima, u socijalnom okruženju i interaktivno mnogo je uspješnije i nauči se više nego individualno. O značaju socijalne interakcije za učenje govorio je Vigotski.

Karl Rodžers je u svojim radovima izlagao stavove i shvatanja o vaspitanju i učenju u porodici, školi i na univerzitetu. Kao osnivač humanističke psihologije Rodžers „vaspitanje smatra osnovnom barijerom u ostvarivanju humanističkih potencijala ličnosti“ (Граопац, 1989, str. 378). Rodžers tvrdi „da drugoga nije moguće poučavati“ (Граопац, 1989, str. 378) kao i da sve što čovjek nauči od drugoga da nema uticaja na njegovo ponašanje.

Rodžersova fenomenološka teorija nudi korisne savjete nastavnicima. Prema njoj, učenici različito doživljavaju sadržaje koje nastavnici predaju pa će oni vjerovatno koristiti različite načine učenja i imat će različite motive da se osposobljavaju za primjenu različitih metoda i tehnika učenja (Stanković-Janković, 2012). Od nastavnika traži da bude ono što jeste, da živi bez maske. „Ako je nastavnik kongruentan“, ako je on „osoba onakva kakva jeste“ onda će učenje biti olakšano (Каурин, 2004, str. 162; prema: Ротерс, 1985, str. 221). Takođe, govori i o važnosti smislenog usvajanju sadržaja i samoiniciranom učenju.

U Maslovljevoj hijerarhiji potreba na vrhu se nalazi samoaktuelizacija. Samoaktuelizacija je cilj kome svaka osoba treba da teži. Samoaktualizacija može da ima različite oblike. Kod jedne osobe to može biti „želja da bude dobra majka, kod druge da se ispolji kao želja da bude sportista, a kod neke treće da se izrazi slikanjem slika ili pronalascima“ (Maslow, 1982, str. 102). Da bi učenik dostigao najveće ciljeve, tj. da bi se samoaktualizovao, potrebno je da zadovolji potrebe nižeg reda. Neophodno je da zadovolji svoje fiziološke potrebe, da se osjeća sigurno, da ga vršnjaci prihvataju i podržavaju, da se oslanjaju na njega. Da bi se samoaktualizovao učenik treba da ima šansu i mogućnost da javno promoviše rezultate svoga rada, da se afirmiše. Takođe, uslov da se učenik samoaktualizuje jeste da se on osposobi za samostalan rad, za samostalno učenje. Učenje učenja je jedan od puteva koji vodi do samoaktualizovane ličnosti. Učenik koji ima mogućnost da bira sadržaje, metode i tehnike učenja i rada, koji pohađa školu u kojoj je nastava prilagođena njegovim individualnim potrebama i interesovanjima, u kojoj se cijeni i podstiče stvaralaštvo, nezavisnost, originalnost i samovođenje sigurno će se kasnije postati ispunjena i samoaktualizovana ličnost. Ličnosti sa ovakvim osobinama potrebuje društvo XXI vijeka.

Takođe, nezaobilazna teorija učenja koja je ostvarila uticaj na konstituisanje humanističke pedagogije jeste personalistička teorija. Njen predstavnik je Gordon Viljem Olport. „Cilj ove teorije je da se objasni ličnost svakog pojedinca i na osnovu toga predvide postupci tog pojedinca kao i tok njegovog individualnog razvoja“ (Fulgosi, 1981, str. 215). Prema Olportu svaki pojedinac je posebna ličnost za sebe i on se od svih drugih ljudi razlikuje. Oslanjajući se na Olportovu personalističku teoriju, koja govori o postojanju razlika među ljudima, postavlja se pedagoški zahtjev humanističkoj pedagogiji: u nastavi uvažavati individualne razlike učenika, prilagoditi poučavanje i učenje mogućnostima učenika, razvijati njihove potencijele do maksimuma u skladu sa sposobnostima i granicama.

Suštinu Olportove teorije čini proprium. Pojedinaac, prema mišljenju Olporta, nije sastavljen iz osobina kao mnoštva povezanog u skup, nego se radi o jednom sklopu koji se može nazvati proprium. Navike, stavovi, motivi, interesi, vrijednosti, iskustvo i osobine su organizovani u propriumu koji djelimično organizuje sve komponente ličnosti. Svojstva propriuma su da je on pozitivan, kreativan, usmjeren na rast i razvoj. Proprium je pokretač i regulator ljudskog ponašanja. “Konačan stadijum u razvoju propriuma, prema mišljenju Olporta, jeste usvajanje određenih ciljeva kojima pojedinac teži i koji usmjeravaju njegov životni tok” (Fulgosi, 1981, str. 228). Osnovna postavka Olportove personalističke teorije jeste da ličnost poznajemo onoliko koliko znamo o njenim ciljevima (Suzić, 2007). Dakle, doprijeti do učenika, upoznati učenika moguće je samo ako upoznamo njegove ciljeve. Često su ciljevi koji učenici imaju kontradiktorni sa školskim ciljevima i škola ne pomaže učeniku da ostvari svoje ciljeve. Zbog toga se postavlja zadatak pred humanističku pedagogiju da nastavu u školama koncipira u skladu sa individualnim ciljevima učenika.

Možemo zaključiti da je humanistička psihologija poslužila kao izvor ideja koje zastupa humanistička pedagogija. Osnovna obilježja humanističke psihologije su: zadovoljavanje ljudskih potreba; potreba za samoaktuelizacijom; samostalan, odgovoran čovjek koji bira realne ciljeve u skladu sa svojim mogućnostima; obrazovanje koje polazi od uvažavanja cjelovite ličnosti; smisleno, samoinicirano učenje. Nastavnik koristi svoje lično iskustvo kako bi učenicima približio sadržaje i kako bih oni razumjeli i kasnije mogli iskoristiti.

Humanistička pedagogija u prvi plan stavlja individualne potrebe pa tek onda društvene. Individualne potrebe su bile u drugom planu u školi XX vijeka (Сузић, 2009). U vaspitno-obrazovnom procesu, osim na kognitivne, fokus se stavlja i na jačanje socijalnih, emocionalnih i radno-akcionih kompetencija. To je odraz holističkog sagledavanja ličnosti učenika. U nastavi učenik ima slobodu izbora, preuzima odgovornost za svoja ostvarenja.

Analizirajući osnovna obilježja humanističke psihologije i humanističke pedagogije možemo izvesti ciljeve škole u budućnosti koja će biti orijentisana na humanističko vaspitanje.

Iako budućnost polako dolazi ali škola budućnosti još uvijek nije nam došla mi možemo samo predviditi koje će ona ciljeve nastojati ostvariti. Suzić (Сузић, 2009, str. 72) navodi sljedeće ciljeve škole budućnosti:

1. vaspitanje i obrazovanje kreativnih ljudi koji misle samostalno,
2. sposobnost donošenja odluka,
3. pripremanje ljudi za sretan i produktivan život,
4. školovanje učenika za produktivno korištenje radnog vremena i slobodnog vremena,
5. razvijanje želje za učenjem i produktivnim radom,
6. široko humanističko obrazovanje osobe koja uči cijeli život i prilagođava se raznim profesionalnim izazovima,
7. osposobiti ljude da ne zavise od novca, da su sposobni nositi se sa izazovima,
8. razvijanje kompetencija koje će koristiti u životu, koje će omogućiti primjenu naučenog kao i dalje učenje,
9. doživotno učenje: diplome, sertifikati, licence i druge zvanične i nezvanične verifikacije kompetencija,
10. vaspitanje i obrazovanje prema potrebama djeteta, u skladu sa njegovim emocijama, kognicijom i kinestetičko-tjelesnim potrebama.

Sigurno je da će ovakvu školu djeca voljeti i rado ići u nju. Humana vizija škole budućnosti treba da doprinese osposobljavanju učenika za cjeloživotno učenje, za učenje učenja, za nenasilnu komunikaciju, stvaralački rad, za humane odnose, za uspješno i brzo skapanje partnerskih odnosa sa drugima, za samoorganizaciju i samokontrolu. Zamišljaju li studenti takvu školu reći će rezultati istraživanja.

Od tradicionalne ka školi budućnosti

Škola je jedna od najstarijih institucija koja je pretrpjela brojne promjene i zadržala se do današnjeg dana. Pretpostavlja se da će se škola u budućnosti značajno razlikovati od škole u prošlosti i sadašnje škole. Ta promjena je uslovljena dolaskom demokratskog društva, informacione ere, promjenama koje sa sobom nosi globalizacija i mnogim drugim promjenama.

Obrazovanje je djelatnost koja predstavlja ključan faktor u razvoju resursa od kojih zavisi napredak društva. Škola nikada nije postojala sama za sebe već se oduvijek prilagođavala potrebama zajednice. Zajednice, društva su se oduvijek interesovale za školu. Prilikom projekcije ciljeva, sadržaja i cjelokupne organizacije rada škole u budućnosti potrebno je imati u vidu sljedeće: a) globalizacija je proces koji sve više zahvata svijet; b) porast uloge znanja kao razvojnog resursa, javlja se sve brži transfer znanja i tehnologija; c) nagli napredak u nauci, tehnici, tehnologiji i proizvodnji i d) teži se stvoriti demokratsko i humano društvo (Илић, Николић и Јовановић, 2012). Nakon navedenog postavlja se pitanje: *Kakvo obrazovanje treba da omogući buduća škola?* Buduća škola treba „da omogući svakom pojedincu da mnogo zna, da insistira na njegovom individualnom osposobljavanju da stečena znanja stvaralački primjenjuju i koristi u svome radu i životu, da stiče nova iskustva i da stvara u tom procesu znanja“ (Поткоњак, 2009, str. 11). Škola u budućnosti će morati da riješi mnoge vaspitno-obrazovne probleme koji su karakteristični za tradicionalnu školu a koje savremena škola nije uspjela riješiti.

Školstvo u XX vijeku nam može poslužiti da predvidimo kakva će biti škola u budućnosti. Kritika postojećeg školskog sistema oduvijek je služila kao osnova za stvaranje novog pa tako i iz kritike školstva u XX vijeku stvorila se vizija humanije škole u budućnosti. Škola u budućnosti će biti zasnovana na humanističkoj pedagogiji za razliku od škole u XX vijeku u čijoj je osnovi bila tradicionalna pedagogija. Najlakše se može sagledati škola u budućnosti i humanistička pedagogija na osnovu poređenja sa školom u XX vijeku.

XX vijek obilježile su brojne inovacije u školstvu. Međutim ni jedna od njih nije imala za cilj niti je svojom primjenom doprinjela da učenici zavole učenje, da potreba za učenjem proizađe iz njih samih, iz njihove prirode a ne da bude nametnuta spolja od strane nastavnika, roditelja ili društva. Suzić ističe da ćemo u budućnosti „imati škole u kojima će nastavnici uspjeti da djecu pridobiju da zavole učenje, da se raduju u toku spoznaje“ (Сузић, 2009, str. 59). Stvaranje jedne takve škole u koju djeca sa voljom i željom idu predstavljalo bi za pedagogiju Kopernikanski obrt. Takva škola nije utopija. Takva škola se očekuje u budućnosti. Biti pokoran i poslušan učenik je jedino što se zahtijevalo u školama XX vijeka. Učenik je morao da memoriše enorman broj činjenica koje većim dijelom nije ni razumio niti je znao kakva je svrha toga učenja. U školi su vladale represivne mjere, strašenje učenika bičem i kaznom. Učilo se samo kako bi se odgovorilo na zahtjeve nastavnika. Nasuprot takvoj školi u školi budućnosti će se podsticati unutrašnja (intrinzička) motivacija učenika. To nije moguće ostvariti u nastavi u kojoj se znanje svodi na učenje činjenica i prosto memorisanje.

Tabela 2

Komparativni pregled škole XX vijeka i škole u budućnosti; Prema: (Сузић, 2009, str. 69)

Škola XX vijeka (Zasnovana na tradicionalnoj pedagogiji)	Škola budućnosti (Zasnovana na humanističkoj pedagogiji)
Škola u koju djeca moraju da idu	Škola u koju djeca žele da idu
Represiona	Motivaciona
Znanje kao cilj školovanja, forsiranje memorisanja činjenica	Osposobljava dijete za snalaženje u obilju informacija
Normativna	Demokratska
Dominira poučavanje	Dominira učenje učenja
Osposobljava dijete za potrebe društva	Osposobljava dijete za njegove vlastite potrebe
Dominira frontalni rad i predavačka nastava	Polivalentna primjena nastavnih oblika i metoda: interakcija, individualizacija i plenarni rad
Obučava dijete za profesiju	Obučava dijete za profesiju i slobodno vrijeme, zdrav život
Dominira verbalizam	Multimedijalno, aktivno i verbalno učenje u kombinaciji
Obrazovanje završava školovanjem	Škola otvorenog indeksa, cjeloživotno usavršavanje i sertifikacija

U školi XX vijeka akcenat je stavljan na jačanje kognicije. Od intelektualnih procesa jedino su podsticani pamćenje i reprodukcija. Škola u budućnosti će pomjeriti učenje sa učenja činjenica na učenje učenja. Od čovjeka u budućnosti će se tražiti da zna brzo pronaći informacije, skladištiti ih, povući onda kada mu trebaju. Pored jačanja kognicije nastojati će se stvarati modeli koji će jačati i razvijati emocionalne i socijalne kompetencije učenika.

Najrazvijenija škola pedagogije u XX vijeku je Herbartova škola. „Tri osnovne komponente vaspitanja po Herbartu su: 1) disciplina (upravljanje, nadzor); 2) nastava; 3) moralno vaspitanje“ (Педагошки речник, 2, 1967, str. 563). Ova pedagogija je nazvana normativnom pedagogijom iz opravdanih razloga. Dijete se mora ponašati u školama onako kako zahtijeva nastavnik, prema strogo definisanim pravilima. Disciplina se nastojala uspostaviti kaznama. Nastavnik je imao zadatak da učenicima ispredaje gradivo i da nastoji da ga oni shvate, da povežu sa svojim iskustvom i doslovno ponove na ispitu. Učenje se svodilo na slušanje, pamćenje i reprodukciju i kao takvo imalo je za rezultat stvaranje pokornih i poslušnih učenika koji su nakon škole bili nesamostalni i nisu znali gdje i kako upotrijebiti stečeno znanje. Sa druge strane, tada je vladalo mišljenje da igra prestaje onoga trenutka kada dijete kroči u školu i da ono u školi mora biti ozbiljno i pažljivo, slušati nastavnikovo izlaganje. Ovo je u suprotnosti sa dječijom prirodom. Ni slutilo se tada nije da je učenje uz igru mnogo efikasnije i da će takvo učenje zamijeniti tadašnji način učenja. Činjenice koje se zapamte u hladnoj, frustrirajućoj i zastrašujućoj atmosferi u razredu vrlo brzo su se zaboravljale. Vladali su hijeragijski odnosi, podređenost učenika nastavniku. Fleksibilnost je bila nasuprot konformizmu koji je uglavnom preovlagavao jer su učenici shvatali da jedino na taj način mogu biti privilegovani i dobiti bolju ocjenu od nastavnika. Savremnoj civilizaciji nisu potrebni ljudi robovi već ljudi koji imaju slobodu da misle drugačije, rade drugačije i stvaraju ono što to tada nije stvoreno. Davnih godina je Albert Anštajn rekao da škola mora „osposobljavati učenike da misle nekonvencionalno, drugačije od ustaljenih načina mišljenja, drugačije nego što se očekuje“ (Поткоњак, 2009, str. 21). Završetkom XX vijeka polako slabi uticaj Herbartove pedagogije i javlja se potreba za konstituisanjem nove humanistički orijentisane, demokratske pedagogije. Škola u budućnosti će sebi postaviti za cilj razvoj slobodne ličnosti, kreativnog duha koji će biti od koristi i njoj i cjelokupnom društvu i čije će se osobine stalno razvijati počevši od rođenja pa do smrti (Јакера, 2009).

U nastavi XX vijeka je dominiralo poučavanje. Na nastavniku je bilo da ispredaje sadržaje, da što bolje interpretira i objasni gradivo, da ga „ulije u glave učenika“, kako bi

učenici kasnije mogli što doslovnije da reprodukuju. Takva škola se više „brinula o nastavnom gradivu nego o potrebama učenika“ (Lasić, 2015, str. 107). Za razliku od nje, škola u budućnosti koja je zasnovana na humanoj pedagogiji, u svojoj osnovi imaće razvijajuću nastavu koja obezbjeđuje uslove i mogućnosti za razvoj samostalnog stvaralačkog mišljenja učenika. Humanistička pedagogija daje mogućnost učeniku da dostigne najviše ciljeve, da se samoaktualizuje. Učenik ima mogućnost da se dokaže pred svojim drugovima, da doživi osjećaj prihvaćenosti, da se osjeća poštovano i vrijedno.

Učenje učenja se izdvaja kao imperativ škole budućnosti. Školsko učenje u školi u budućnosti će se pomjeriti sa učenja činjenica na učenje učenja i osposobljavanje učenika za samostalno, cjeloživotno učenje. U tome je uloga nastavnika značajna. Nastavnik treba da učenike osposobi za efikasne strategije učenja (Михајловић, 2013). U nastavi budućnosti podstićaće se veći intelektualni naponi učenika čime će se učenici osposobljavati za samostalno učenje. Sa sigurnošću se može reći da će racionalističku pedagogiju koja je orijentisana na „svjesni, razumski ili racionalni dio čovjekove psihe“ zamijeniti intuitivna pedagogija koja uvažava „nekonvencionalno, intuitivno zaključivanje“ (Сузић, 2012, str. 22). Mnogo važnije će biti da čovjek u budućnosti zna samostalno da barata informacijama, da se snađe u nepredvidim situacijama nego da ima ogromnu količinu besmislenih i nekorisnih informacija.

Učenik se u budućnosti neće prilagođavati školi već će se škola prilagođavati učeniku. U školi zasnovanoj na tradicionalnoj pedagogiji društvene potrebe su bile nadređene individualnim potrebama učenika a nastava je bila prilagođena prosječnom učeniku. Humanistička pedagogija u prvi plan stavlja potrebe učenike koje se nastoje zadovoljiti a nastava se prilagođava svakom pojedinom učeniku. Nastava u budućnoj školi će biti individualna (Поткоњак, 2009), odnosno pojedinačna nastava. Obrazovanje je do sada bilo fokusirano na potrebe društva a individualne potrebe su potiskivane iz nepoznatih razloga. Najviše su zbog toga propatili učenici koji su morali a i danas moraju da nauče sve što je predviđeno nastavnim planom i programom bez obzira da li im njihove mogućnosti to dopuštaju i da li će im to znanje kasnije trebati u životu.

Obučavanje učenika za profesiju poznatije kao *pragmatički utilitarizam* jedan je od dominantnih pedagoških trendova koji je svojstven za SAD i za zapadnu civilizaciju. Usko obučavanje učenika samo za zanimanje kojim će se baviti tokom života umanjuje njegovu

mogućnost za dalje samousavršavanje i razvoj sposobnosti učenja (Сузић, 2012). Vaspitno-obrazovnu djelatnost škole budućnosti će činiti:“ 1) učenje znanja; 2) učenje za rad); 3) učenje za život u zajednici i 4) učenje za postojanje“ (Ilić, 2002, str. 21). Pored toga što pruža učenicima znanja neophodna za profesionalni rad škola ima zadatak da učenike pripremi za život. Teorija pripremanja učenika za život je jedna od karakteristika srednjeg vijeka (Михајловић, 2013), a postaće polazna osnova škole u budućnost. Osposobljavanje učenika za kulturno, svrsishodno provođenje slobodnog vremena izdvaja se kao prioritet škole u budućnosti.

Dobijanje diplome nije znak da je učenje završeno. Učenje je proces koji traje tokom cijelog života. Ovakvo mišljenje zastupa humanistička pedagogija. Suzić (Сузић, 1998) pojam cjeloživotnog učenja zamjenjuje pojmom otvorenog indeksa. I jedan i drugi pojam imaju isto značenje. Potreba za učenjem nakon završetka školovanja produkcija je socijalnih, ekonomskih i tehničko-tehnoloških promjena. Ljudi u budućnosti neće cijeli svoj radni vijek provesti radeći jedan posao i zbog brzih promjena koje se dešavaju znanja koja steknu u školi neće koristiti ni narednih četiri godine rada a kamoli cijeli radni vijek.

Na osnovu sagledavanja svega navedenog o školi u budućnosti može se izvesti nekoliko zaključaka. U školi u budućnosti će vladati humani, demokratski odnosi između nastavnika i učenika i učenika međusobno. Znanja koja učenici stiču bit će u funkciji razvoja učeničke ličnosti, osposobljavanja za život i dalji profesionalni razvoj. Aktivnost sa nastavnika kao poučavatelja sve više prelazi na učenika a poučavanje se zamjenjuje učenjem učenja. Usvojena znanja u školi u budućnosti biti će rezultat samostalne misaone prerade. Dakle, škola budućnosti će biti zasnovana na humanističkoj pedagogiji. Osnovni cilj humanističke pedagogije je da učenike nauči učenju, da kod njih razvije želju i potrebu za učenjem, da učenike osposobi za život i nakon školovanja, za život u kome se očekuje da čovjek stalno uči, da se stalno prilagođava na nove promjene, da ima kreativan pogled na svijet.

Nastavnik budućnosti

Interesovanje za nastavnika veže se za nastanak prvih škola. O nastavniku i njegovom radu govorilo se u prošlosti, upućivane su brojne kritike na račun nastavničke profesije. Mnogi mislioci i naučnici su govorili o ulozi i značaju nastavničke profesije kako za pojedinca tako i za cijelo društvo. U enciklopedijsko-pedagoškoj literaturi istaknuto je da je nastavnik opšti naziv za lice koje izvodi nastavu. Nastavnik je „osoba koju društvo i prosvjetne vlasti priznaju da je kvalifikovana za obrazovanje i vaspitanje djece, omladine i odraslih. Nastavnik ostvaruje društvene ciljeve pružajući učenicima teorijska i praktična znanja i umijanja, formirajući kod njih pravilan pogled na svijet, razvijajući njihov karakter i crte ličnosti kao i društvenu aktivnost. On djeluje ne samo u pravcu postizanja određenih rezultata u radu i u učenju već i u podsticanju brojnih pozitivnih osobina, svojstava i oblika ponašanja svojih učenika“ (Поткоњак и Шимлеша, 1989, str. 103). To je ličnost koja mora da voli djecu da bi se mogla baviti ovim zahtjevnim poslom. Nastavnik mora da bude zrela i stabilna ličnost i da posjeduje stručna znanja i određene kompetencije koje su neophodne za nastavničku profesiju. Danas interesovanje za nastavnika sve više jača, nastavnik se proučava sa aspekata različitih nauka, upućuju mu se kritike, prijedlozi kako da poboljša svoj rad. Međutim postoji posebno interesovanje o tome kakav će biti nastavnik budućnosti. Naime postavlja se pitanje *Da li će uopšte postojati nastavnička profesija u budućnosti?*. Na ovo pitanje za sada možemo odgovoriti sa *Da*. Nastavnik će zasigurno postojati u školama ali sa drugačijim osobinama, obilježima, bogatijim profesionalnim znanjima i sa novim funkcijama.

Nastavnik je u školi bio, sada je i biće idalje u budućnosti jedan od nezaobilaznih subjekata bez kojeg škola ne može da funkcioniše i njegovu ulogu ne mogu da zamjene nikakva moderna obrazovna sredstva.

Promjene koje se dešavaju u obrazovanju zahtijevaju nove kompetencije nastavnika. Buduća škola je karakteristična po novoj obrazovnoj sredini. Obrazovna sredina u kojoj nastavnik ima dominantnu ulogu, u kojoj je on predavatelj, poučavatelj učenika, prezentator sadržaja u budućnosti će zamijeniti nova obrazovna sredina u kojoj će učenik biti aktivan učesnik. Savremena dostignuća pedagoške nauke i didaktičke teorije, tehničko-tehnološki napredak a naročito razvoj komunikaciono-informacione tehnologije usloveli su značajne izmjene u organizaciji nastave, shvatanju učenja, odnosu prema učeniku, ulogama nastavnika

i u cjelokupnom životu i radu u školi. Sa takvim promjenama mijenjaju se i uloge nastavnika. Pod uticajem tehničko-tehnološkog razvoja dolazi do unapređivanja nastavne tehnologije. Tehnologija nastave neposredno utiče na nastavni rad. Klasičan didaktički trougao kojeg čini nastavnik, nastavni sadržaji i učenici nalazi se pod jakim uticajem tehnologije. Nastavnik neke svoje funkcije gubi jer ih preuzimaju tehnička sredstva ali dobija i nove. U tradicionalnoj predavačkoj nastavi uloga nastavnika se svodila na predavatelja nastavnih sadržaja, na pripremu materijala za učenje. Danas, u informatičkom društvu učeniku su informacije dostupne u svakom trenutku. Uloga nastavnika kao sveznalca izgubila je na svom značaju. Škola budućnosti nema za cilj da formira ličnost enciklopedijskog znanja. U naučno tehnološkoj revoluciji uspješni mogu biti i opstati samo oni koji umiju da istražuju, pronalaze informacije i na pravilan način se njima koriste. Pamćenje tih informacija se prepušta savremenoj nastavnoj tehnologiji (Вилотијевић, 1999). Modernizacija i obogaćivanje nastavne tehnologije neminovano traži kontinuirano usavršavanje nastavnika. Profesionalni razvoj nastavnika je nemoguće ostvariti bez cjeloživotnog učenja. Smatraju li studenti da će nastavnički poziv u budućnosti tražiti stalno usavršavanje pokazaće rezultati istraživanja.

Nove uloge nastavnika u društvu znanja i stalnih promjena

Učeće društvo je društvo koje karakteriše XXI vijek. Ovo društvo se još naziva društvom znanja, informatičkim ili informacionim društvom, a XXI vijek vijekom znanja. „Društvo koje teži permanentnom obrazovanju nazivamo društvom znanja“ (Viduin-Orbanić, 2007, str. 8). Ideja o društvu znanja se prvi put pojavila kada su se pojavili koncepti doživotnog obrazovanja i društva koje uči. Često se koncepti doživotno obrazovanje i društvo koje uči koriste kao sinonimi (Pastuović, 2008). Uticaj internacionalizacije, novih naučnih i tehnoloških dostignuća dominantno utiče i na obrazovnu politiku. Na toj osnovi se gradi vizija društva koje uči. Društvo koje uči je društvo budućnosti ili cilj koji treba postići obrazovnom politikom. Zadaci koji se stavljaju pred ovu obrazovnu politiku su prije svega povezivanje obrazovanja sa ekonomskim razvojem, borba protiv isključenosti, prihvatanje novih znanja i novih vještina. Društvo koje uči ima status osnovnih instrumenata cjelokupnog društvenog razvoja, rješavanje društvenih problema i produkcije socijalnih, ekonomskih i tehničko tehnoloških promjena (Kulić i Despotović, 2001). Socijalne i ekonomske promjene proizvele

su ideju cjeloživotnog učenja ili društva koje uči što je konceptualni obrazovni odgovor na zahtjeve novog vremena (Pastuović, 1999; prema: Švraka, 2017, str. 5).

Društvu znanja ili društvu koje uči pripadaju i nastavnici. Cjeloživotno učenje nastavnika je postalo imperativ. Nastavnik je inovator, kreator svoga rada a u uslovima naučno tehnoloških promjena nastavniku se nude mogućnosti za poboljšavanje i usavršavanje procesa vaspitanja i obrazovanja. Da bi nastavnik mogao da prati dostignuća savremene tehnike i tehnologije i da ih primjenjuje u svome radu, potrebno je da stalno uči, da se obrazuje tokom cijelog svog života. Cjeloživotno učenje se definiše kao „obrazovanje koje neprekidno traje, kroz cijeli život, ono obuhvata i školsko i posliješkolsko obrazovanje“ (Педагошки речник, 1967, str. 120). Smatra se da u obrazovanje i usavršavanje nastavnika vrijedi ulagati i da to nije „promašena investicija“. Cjeloživotno učenje nastavnika je potreba društva znanja, ono je sredstvo ekonomskog progressa, ljudskog i održivog razvoja.

Cjeloživotno učenje nastavnika se ispostavlja kao strategija usavršavanja u profesiji. Učitelj XXI vijeka ima ulogu „organizatora, voditelja i modelatora“ (Andić, 2008, str. 353; prema: Švraka, 2017, str. 5), a svoju ulogu u budućnosti će moći ostvariti samo ako se prilagodi savremenim sistemima obrazovanja.

Treba poći od teze da je obrazovanje dug proces i da traje tokom cijeloga života. „Čovjek savremene epohe u situaciji je da stalno uči i obrazuje se, da stalno dopunjava postojeći kvantum znanja novim elementima, jer znanja brzo zastarjevaju“ (Савићевић, 1988, str. 7). Kako vidimo Savićević je još 80-tih godina nastojao da na upozori na važnost prilagođavanja novim situacijama, na spremnost pojedinca na stalno učenje i usavršavanje, na važnost sticanja upotrebljivih znanja.

Posebno značenje u društvu koje uči ima obrazovanje nastavnika. Nastavnici su najodgovorniji za obrazovanje mladih ljudi a od njihovog uspjeha u obrazovanju zavisi uspjeh cjelokupnog sistema obrazovanja (Švraka, 2017). Koncept cjeloživotnog učenja zavisi od spremnosti i potrebe nastavnika da se permanentno obrazuje. Nastavnici imaju potrebu da razvijaju svoje sposobnosti, komunikacione vještine, oni žele novu ulogu koja im osigurava mjesto aktivnog sudionika u procesu obrazovanja za održivi razvoj (Uzelac, 2008: prema: Švraka, 2017, str. 6). U društvu koje uči akcenat se stavlja na razvoj određenih znanja, sposobnosti i vještina. Znanja, sposobnosti i vještine koje su posebno bitni su: profesionalna znanja i vještine, preduzetničke vještine, komunikacione sposobnosti, socijalne vještine, sposobnosti kritičkog mišljenja, logičkog rezonovanja, te sposobnosti autonomnog moralnog

sudjenja i vrednovanja (Kulić i Despotović, 2001). Može se reći da je biti nastavnik budućnosti nemoguće bez orijentisanosti na cjeloživotno učenje. Cjeloživotno učenje je potreba nastavnika budućnosti, potreba društva znanja, uslov za uspješan sistem obrazovanja učenika budućnosti ali i put ka boljoj budućnosti.

Autonomno i kritički orijentisan nastavnik budućnosti

Naslućuje se da će XXI vijek biti vijek demokratskih odnosa. Za održavanje takvih odnosa potrebno je stvoriti određene uslove. Jedan od njih jeste stvaranje drugačijeg sistema vrijednosti. Sociološka i psihološka istraživanja su pokazala da je autoritarnost do sada bila dominantna vrijednonosna orijentacija što je uticalo na stvaranje nedovoljno demokratske klime u društvu. Izmjeni takvog društva značajan doprinos može da da škola. Potrebno je da dođe do izmjene u vrijednonosnoj orijentaciji nastavnika. „Vrednonosne orijentacije predstavljaju motivacioni kostur ponašanja ličnosti“ (Matejević, 2009, str. 584). Prihvatanje neke vrijednosti znači da smo posvećeni određenim ciljevima, da njima težimo. Vrijednonosna opredjeljenost zahtijeva određeno ponašanje. Držanje do neke određene vrijednosti zahtijeva da se ponašamo na način koji odslikava tu vrijednost.

U dosadašnjem radu nastavnika prepoznaje se autoritarnost – konformistička vrijednonosna orijentacija. Nastavnik koji se rukovodi konformističkom vrijednonosnom orijentacijom nastoji da učenika formira prema određenom uzoru. U takvoj nastavi učeniku se nude gotova rješenja, učenik nema mogućnost izbora, on ne učestvuje u odlučivanju. Jedine aktivnosti učenika su reproduktivne aktivnosti. Ova nastava dovodi do stvaranja *enciklopedizovanih robova* koji će nekritički prihvatati stavove autoriteta i lako se konformirati sa postojećim društvenim sistemom. Smatra se da savremena nastava u školi budućnosti ne treba da se zasniva na reproduktivnim aktivnostima učenika već nastavnik treba da postiže i razvija kritičko i kreativno mišljenje kako bi učenike osposobio za samoobrazovanje koje postaje neophodnost u vrijeme ubrzanog tehnološkog razvoja (Matejević, 2009). Nastavnik budućnosti će biti autonomno vrijednonosno orijentisan jer je nemoguće da nastavnik koji preferiše konformizam podstakne i razvija kritičko i kreativno mišljenje. Preferisanje autonomnih vrijednosti od strane nastavnika budućnosti pruža mogućnost za razvoj kritičkog mišljenja učenika. Ovakvi nastavnici nastoje da osposobe svoje

učenike da samostalno provjeravaju vrijednosti, da kod njih razviju nepodložnost uticaju autoriteta, da ih osposobe da prepoznaju stereotipe i kliše i da znaju razlikovati činjenice od javnog mnijenja (Marejević, 2009). Vrijednonosne orijentacije se vežu za određene stilove vaspitanja. Autonomno vrijednonosno orijentisan nastavnik budućnosti će zasigurno ispoljavati demokratski stil rada. Takav nastavnik postiže i stvara atmosferu uvažavanja, razumijevanja, poštovanja, ravnopravnosti, atmosferu u kojoj se reprodukcija zamjenjuje kreativnom produkcijom. U nastavi u kojoj je nastavnik autonomno vrijednonosno orijentisan učenik je u poziciji subjekta, formira aktivistički odnos prema sadržajima i aktivnostima u školi ali i aktivistički odnos prema životu.

Društvo u XXI vijeka zahtijeva nastavnika sa autonomnom vrijednonosnom orijentacijom. Ovakav nastavnik će biti u mogućnosti da formira autonomne, aktivne ličnosti, koje će biti sposobne da uspješno prevaziđu sve poteškoće i probleme pred kojima se nađu, nonkonformistične ličnosti koje će putem kreativnosti pronalaziti nova rješenja. Samo nastavnik sa autonomnom orijentacijom može da doprinese stvaranju demokratskog društva u XXI vijeku. Rezultati istraživanja pokazaće da li će nastavnik u budućnosti biti autonomno orijentisan.

Nastavni planovi i programi u budućnosti

Reforme koje su se provodile u obrazovanju uglavnom su u svome fokusu interesovanja imale izmjenu nastavnih planova i programa. U nastavnim planovima i programima do sada su bili sadržaji koji su predominantno vezani za prošlost. Konkretno, bili su pretrpani sadržajima iz prošlosti, peobimnim gradivom sastavljenim od činjenica koje su bile neupotrebljive u praksi. Učenici su usvajali ogromne količine beskorisnih činjenica samo da bi dobili ocjenu i zadovoljili zahtjeve nastavnika. Oni nisu bili svjesni cilja takvog učenja, nisu znali kako da usvojene informacije iskoriste kasnije u životu. „Na taj način cilj učenja je izmještan u glave nastavnika a poznato je da ciljevi predstavljaju najsnažniju osnovu motivacije“ (Сузић, 2012, str. 67). Od učenika se tražila poslušnost, pokornost, reproduktivnost. Sve je to uslovalo robovski položaj učenika u procesu nastave.

Nastava u budućnosti ne treba da se zasniva na reprodukciji, pasivnosti učenika, dominaciji nastavnika, već bi nastavnik trebao da u nastavi podstiče kritičko mišljenje, kreativnost, da učenike nauči učenju. Dominantan cilj takve nastave je „razvijanje mišljenja mišljenjem“ (Баковљевић, 1983, str. 43). Cilj buduće škole nije da učenike preplavi velikom količinom informacija već treba da ih nauči da ih koriste. Toffler ističe da „sutrašnja škola stoga ne može da se bavi samo činjenicama nego i načinom manipulisanja tim činjenicama“ (Toffler, 1970, str. 413). U nastavne sadržaje trebalo bi ugraditi futurološku dimenziju. U svojoj knjizi *Futurologija u pedagogiji i socijalnim naukama* Nenad Suzić daje radionice koje pokazuju da se mnogi nastavni predmeti mogu realizovati futurološki a da se pri tome ne odustane od postojećih nastavnih planova i programa odnosno sadržaja. Prema Alvinu Tofleru „u buduće nastavne planove i programe ne bi smjelo biti uključeno ništa osim onoga što je zaista vezano za budućnost“ (Toffler, 1970, str. 409). Nastavni planovi i programi u budućnosti moraju biti tako koncipirani da stimulišu mentalne aktivnosti učenika, da učenika podstaknu na razmišljanje. Primjer iz jednog nastavnog plana i programa koji je baziran na futurologiji jeste nastavni plan i program u Kvinslendu. Primjer ovog plana dat je u Tabeli 3.

Tabela 3

Futurološki koncipiran nastavni plan i program u Kvinslendu; (Gidley, Batemen, and Smith, 2004, str. 79; prema: Сузић, 2012, str. 67).

Programski sadržaj	Ključna futurološka pitanja
Životni tokovi i socijalna budućnost	Ko sam ja i kuda idem?
Multidimenzionalni mediji komunikacije	Kako mogu osmisliti i komunicirati sa svjetom oko sebe?
Aktivni građanin	Koja su moja prava i obaveze u zajednici, kulturi i ekonomiji?
Okolina i tehnologija	Kako da opišem, analiziram i oblikujem svijet oko sebe)

Iz letimičnog uvida u prethodnu tabelu može se zaključiti da je moguće iskoristiti postojeće nastavne planove i programe u koje će se samo ugraditi futurološka dimenzija i na taj način stvoriti „nove“ nastavne planove i programe. Uz nove nastavne planove i programe moguće je ostvariti zadatak o nastavi u funkciji razvoja učenika koji je pred sebe postavljala savremena nastava (Ђорђевић, 1997). U tradicionalnoj nastavi učenik nije mogao da sagleda mjesto i svhu onoga što uči. Futurološko koncipirani nastavni planovi i programi omogućavaju učeniku da holistički sagleda, da poveže ono što mu je ranije izgledalo nepovezivo i da više koncepata vidi kao cjelinu (Сузић, 2012). Holističko sagledavanje svrhe učenja podstiče učenika na razmišljanje.

Učenje učenja – put ka cjeloživotnom učenju

U XXI vijeku javlja se značajan iskorak. *Društvo koje poučava* polako prelazi u *društvo koje uči*. U takvom društvu neophodno je da se mladi nauče kako učiti i da se pripreme za cjeloživotno učenje. Transformacija društva poučavanja u društvo učenja podstakla je stvaranje jedne nove kulture učenja. Kulturu učenja čine brojni elementi među kojima se ističe: društvena klima učenja sa obrazovnim šansama, barijerama i kvalifikacijskim potrebama, institucionalizovana ponuda učenja uključujući i masovne medije, ali i informalne aspekte učenja u strukovnoj, političkoj, i privatnoj svakodnevnicu, tu spadaju mentaliteti, tj. postojeći interesi za učenje, stilovi učenja i mišljenja, te manifestovano ponašanje u učenju, naročito korištenje formalnih i informalnih mogućnosti učenja, kao i ponašanje u učenju u obrazovnim ustanovama (Siebert 1999; prema Rodek, 2011, str. 14). Tradicionalnu kulturu učenja koja je u svojoj osnovi imala nastavu usmjerenu na vođeno učenje koje se realizuje poučavanjem, nastavu u kojoj se stiču gotova znanja, zamijenila je nova kultura učenja. Za novu kulturu učenja veže se i novi pojam učenja u kojem je vođenje i poučavanje u funkciji samostalnog, odnosno učenja učenja (Rodek, 2011). U školama se podstiče kritičko razmišljanje, kreativno ispoljavanje, sposobnost rješavanja problema, od učenika se traži da ovladaju savremenim tehnologijama bez kojih je život u XXI vijeku nezamisliv.

Nova kultura učenja u budućnosti uvodi značajne promjene u škole. Krajem XX i početkom XXI vijeka sve društvene nauke se počinju razvijati kao kritičke nauke. Jedna od njih je Pedagogija i njena posebna disciplina Školska pedagogija. *Školska pedagogija*, ako ima kritičku i teorijsku distancu prema postojećoj savremenoj školi kao posebnom sistemu, kritičku distancu o položaju i odnosu subjekata u nastavi i o radu škole, o nastavi u toj školi, o upravljanju i rukovođenju školom, o društvenom i materijalnom položaju škole, ako kritički procjenjuje mijenjanje savremene škole u buduću školu, ona će time kritički i teorijski utemeljavati buduću školu. Takva *Školska pedagogija* može obezbjeđivati naučnu organizaciju rada škole, stalno će raditi na inoviranju i unapređivanju rada ali će takođe dovesti i do toga da se učenik konačno više ne prilagođava školi već da se škola prilagođava njemu (Поткоњак, 2009).

Adaptacija podrazumijeva prilagođavanje na postojeće uslove. U kompleksnom savremenom društvu sa sve većim i bržim promjenama adaptaciono učenje tradicionalne

škole zamjenjuje anticipacijsko učenje, inovativno učenje. „Anticipacija implicira orijentaciju koja nas priprema za buduće događaje i pri tom sadrži alternative za budućnost“ (Botkin i sar, 1979, str. 12-13; prema: Rodek, 2011, str. 13). Anticipacijsko učenje u sebi sadrži prognoziranje, intuiciju, planiranje, uviđanje posljedica. Dakle, akcenat se stavlja na budućnost, a ne na prošlost.

Škola će u budućnost nastojati da učenike pripremi za cjeloživotno učenje. „Da bi učenik doživotno učio potrebno je da ima sljedeća svojstva: a) da bude unutrašnji čovjek; b) da bude kreativan; c) da bude kolaborativan i d) da bude konstruktivan“ (Gidley, Batemen, and Smith, 2004, str. 78; prema Сузић, 2012, str. 52). U osposobljavanju učenika za cjeloživotno učenje odlučujuću ulogu ima nastavnik. Potrebno je da se nastavnik potruži da učenik zavoli učenje. Njegova uloga nije više da samo prenese znanje na učenike već da im pomogne da oni sami konstruišu znanja. Kod učenika treba podsticati razvoj metakognitivnih sposobnosti. Za uspješno učenje učenja potrebno je da učenici ovladaju osnovnim metakognitivnim strategijama – planiranjem, praćenjem, vrednovanjem rezultata, regulisanjem procesa učenja (Rodek, 2011). U svemu tome uloga nastavnika je značajna. Nastavnik mora biti spreman da kritički sagleda svoj rad, da ovlada širokom spektrom novih tehnika i oblika učenja (učenje putem medija, primjenom savremene tehnologije) i da posjeduje komunikacione kompetencije od kojih zavisi kultura dijaloga i komunikacija u nastavi.

U području cjeloživotnog učenju posebno su važni pojmovi samooporagizovano, samoupravljanje, samoregulirano, autonomno, autodidaktičko, samooblikovano učenje ili, jednostavno rečeno, samostalno učenje – samoučenje. Ako škola želi da mlade osposobljava za kontinuirano, permanentno obrazovanje, učenje učenja, onda je važno da nastavu usmjeri ka samostalnom učenju. Zato će u školi budućnosti težište biti na samostalnom sticanju znanja što će zahtijevati veću inicijativu i samostalan rad učenika (Будимир-Нинковић, 2009). Na nastavu u budućnosti manje će se gledati kao na proces prenošenja znanja a više kao na proces razvoja saznavnih, kreativnih i stvaralačkih sposobnosti učenika. Radi boljeg razumijevanja učenja u školi budućnosti u Tabeli 4 dat je komparativni pregled tradicionalne kulture učenja i inovativne kulture učenja u školi budućnosti.

Tabela 4

Komparativni pregled tradicionalne (stare) kulture učenja i inovativne (nove) kulture učenja;
(Rodek, 2011, str. 12; prema Botkin i sar. 1979)

Tradicionalna (stara) kultura učenja	Inovativna (nova) kultura učenja
strogo vođeno učenje	samostalno učenje
školsko učenje	izvanškolsko učenje
rano učenje	cjeloživotno učenje
adaptivno učenje	anticipacijsko učenje
individualno učenje	društveno učenje
nacionalno učenje	globalno učenje

Jasno je da se javljaju novi oblici učenja a jedan od uzroka tih promjena jeste nova konstruktivistička paradigma učenja koja je bitno promjenila saznanje o prirodi procesa učenja i poučavanja. Prema ovoj paradigmi učenje i poučavanje nisu u međuzavisnosti već se učenje može realizovati i bez poučavanja a uči se i ono što nije poučavano (Rodek, 2011). Takvo učenje se može nazvati samoorganizovanim učenjem. Predstavnici konstruktivističke teorije Dewey, Bruner, Piaget i drugi su upozoravali na nužnost promjene uloge subjekata koji uče i onih koji poučavaju. Na poučavanje konstruktivisti ne gledaju kao na proces prenošenja informacija i provjere njihove usvojenosti. Nasuprot tome, poučavanje se odnosi na kreiranje situacija u kojima učenici aktivno učestvuju (Matijević, 2011). Konstruktivistička teorija je nastojala da izbriše viševjekovnu zabludu da se znanje može prenijeti na učenike. Konstruktivizam zastupa stav da učenici do znanja dolaze putem aktivnosti, da uz pomoć intelektualnog razvoja postaju graditelji i kreatori novih značenja i znanja. Ovakvo shvatanje učenja podrazumijeva promijenjene uloge učitelja i učenika i promjene u shvatanju učenja. Nove oblike učenja uslovlila je i potreba cjeloživotnog učenja. Uloga informalnog (izvanškolskog) učenje postaje sve značajnija. Sve se više uči u slobodno vrijeme. Takvo informalno obrazovanje nema utvrđene ciljeve ni sadržaje, niti strukturalne, verifikovane i vremenske komponente (Бранковић и Микановић, 2017).

U školi budućnosti učenici će sticati kompetencije koje su im potrebne za život i za nastavak školovanja. Jedna od tih kompetencija je i osposobljenost za samostalno cjeloživotno učenje.

Nastava u školi budućnosti i daroviti učenici

Škola je složen sistem koji se sastoji od velikog broja komponenti i elemenata. Jedna od tih komponenti je nastava. Ona je jedini oblik rada u školi. Tokom istorijskog razvoja nastava se mijenjala. Postojali su različiti sistemi nastave kao što su: individualna (jedan učenik – jedan nastavnik); frontalna (više učenika istovremeno – jedan nastavnik), uzajamno-monitorijalna (nastava pomoću posrednika, monitora koji su stajali između nastavnika i učenika) (Поткоњак, 2009). Pored toga, postojali su i brojni nastavni sistemi: problemska nastava, heuristička nastava, egzemplarna nastava, kompjuterska, timska i druge. Putem nastave škola je ostvarivala svoju društvenu i individualnu misiju, svoje ciljeve i zadatke obrazovanja i vaspitanja. Cilj i suština nastave oduvijek su bili uslovljeni društveno-ekonomskim odnosima i civilizacijskim tokovima. Tako je u eksploatatorskom društvu nastava imala zadatak da „pripremi lojalnog građanina i uspješnog proizvođača koji će doprinosti umnožavanju kapitala“ (Branković i Ilić, 2011, str. 84). Nešto drugačiji cilj ima nastava u budućoj školi. Promjene koje se dešavaju u društvu se neminovano odražavaju na rad škole u cjelini a naročito na njene ciljeve i zadatke. Cilj vaspitanja u savremenoj svijetu mora da služi sveobuhvatnom razvoju savremenog svijeta (ekonomskom, tehnološkom, informacionom i dr.). Škola treba da pomogne mladima da izgrade svoj životni stav, pogled na svijet, da vrednuju svoj rad i razumiju sebe. Cilj vaspitno obrazovnog procesa u školi budućnosti jeste da mlade osposobi za „samoorganizaciju, samorehabilitaciju, samorealizaciju i samorazvoj“ (Стојановић – Ђорђевић, 2015, str. 682). Cilj nastave budućnosti je u skladu sa idejama humanističke pedagogije. Ideja o samorazvoju, samoorganizaciji i samovaspitanju je osnovna, vodeća ideja humanističke pedagogije.

Polazeći od poštovanja i uvažavanja individualnih osobenosti učenika kao jednog od obilježja humanističke pedagogije, pretpostavlja se da će nastava u budućnosti biti individualna (Поткоњак, 2009, str. 23). Učenik se više neće prilagođavati školi već će se škola prilagođavati učeniku. Škola je bila i danas je prilagođena prosječnom učeniku, a daroviti i talentovani učenici su najčešće prepušteni sami sebi. Škola u kojoj se traži od učenika da ponovi ono što je nastavnik rekao, ili ono što se nalazi u udžbeniku, u kojoj se zahtijeva da se slijedi nepogrešiv put koji je nastavnik pokazao, sprečava razmišljanje mimo obrazaca, tj. sprečava razvoj kreativnosti. Takvim učenicima je dosadno i njihova se kreativnost guši. Živjeti i raditi u svijetu koji nam dolazi neće više značiti pokorno izvršavanje

postavljenih zadataka (Патковић, 1997). Od čovjeka će se očekivati da stalno razmišlja, kreira, rješava probleme.

Imajući u vidu promjene u društvu i zahtjeve koje se postavljaju, od škole budućnosti se zahtijeva da organizuje nastavu koja će da obezbijedi optimalno povoljne uslove za razvoj i formiranje samostalnog stvaralačkog mišljenja (Ђорђевић, 1997). Ovo je uslov da se ostvari razvijajuća nastava. Nastava u školi budućnosti neće biti usmjerena na zapamćivanje informacija već će učenici aktivno učestovati u procesu preobražavanja informacija putem samostalnog mišljenja (Будимир-Нинковић, 2009), tragaće za odgovorima na temelju svog posmatranja, analize, sinteze, suđenja i zaključivanja. Može se reći da će nastava u školi budućnosti biti usmjerena na razvoj sposobnosti samostalne obrade znanja, sposobnosti samoobrazovanja i samovaspitanja. Nastava sa elementima kreativnosti u školi budućnosti pogodovaće i biti od koristi svim učenicima a posebno darovitim učenicima.

Darovitost nije moguće jednostavno definisati. Smatra se da postoji čak 160 definicija darovitosti što nam govori o složenosti ovog fenomena. Prema Zarudinu „darovitost je raznovrsni skup sposobnosti koji obezbjeđuje uspješno ispunjavanje složenih oblika djelatnosti“ (Зарудине, 1979, str. 413; prema: Ђорђевић, 1979, str. 32). Ova definicija nije prihvatljiva jer ne precizira koje su to sposobnosti koje omogućavaju da se ispune složeniji oblici djelatnosti. Теплов: „Obdarenost se razumije kao ono kvalitativno-cjelovito shvatanje o sposobnostima, od kojih zavisi mogućnost dostizanja većeg ili manjeg uspjeha u ispunjavanju ove ili one djelatnosti“ (Теплов, 1961, str. 19; prema: Ђорђевић, 1979, str. 32). Prema novijim pristupima, darovitost je proizvod interakcije i međuzavisnost ova tri elementa: iznadprosječne sposobnosti, motivacije i kreativnosti (Рензулија, 1979; prema: Стојаковић, 2000, str. 126). To podrazumjeva da se kreira nešto sasvim novo, da se proizvede nova ideja i novo rješenje problema. Ova definicija pored toga što objašnjava darovitost, možemo reći da ona govori i o tome šta će se od ljudi tražiti u XXI vijeku. Osnovni uslov za razvoj društva u budućnosti biće „obrazovani, daroviti, kreativni i fleksibilni ljudi koji će svoje znanje stavljati u funkciju“ (Шпијуновић, 2009, str. 402). Zbog toga škola mora veću pažnju posvetiti darovitim učenicima i stvaranju uslova za razvijajuću nastavu.

Do sada škola kod učenika nije razvijala kreativan stav prema životu. Njegovanje kreativnog stava prema životu kod svakog učenika jedan je od prioriteta škole budućnosti. Ova škola ima drugačiji pristup učeniku nego što je dosadašnja škola imala. U školi budućnosti se smatra da „svako može biti kreativan, svako ima i može da razvija svoje lične

stvaralačke moći, svako može na kreativan način da rješava svoje životne probleme, svako se može obučiti, obrazovati i vaspitati da svakodnevno koristi svoje stvaralačke moći na pravi način, svako može i mora da stvara sliku o sebi kao o kreativnoj ličnosti, kod svakog se može i mora njegovati i razvijati kreativan stav prema životu“ (Поткоњак, 2009, str. 12). Samo ako škola uvažava individualne razlike učenika i svakom učeniku pristupa pojedinačno, samo takva škola je u mogućnosti da navedeno postigne.

Bitna karakteristika nastave u XXI vijeku jeste njena razvijajuća funkcija, reproduktivno obrazovanje se zamjenjuje produktivnim obrazovanjem, obrazovanje u kome se svim učenicima pružaju ista znanja biva zamijenjeno obrazovanjem u kome se uvažavaju individualne mogućnosti i potrebe svakog učenika. Shodno tome „insistira se na obezbjeđivanju različitih oblika i mogućnosti saznavanja i aktivnosti samih učenika“ (Ђорђевић и Ђорђевић, 2009, str. 107). Dakle, škola budućnosti unosi u sistem školstva radikalnu promjenu a to je individualizacija nastave, učenja i rada, podsticanje i razvoj kreativnosti učenika.

Obučavanje za učenje u slobodnom vremenu – prioritet škole budućnosti

Slobodno vrijeme je fenomen kojim su se bavili filozofi, sociolozi, pedagozi i psiholozi. Ono je bilo predmet interesovanja mnogih nauka i naučnih disciplina. Zato i postoje različita shvatanja i određenja slobodnog vremena. Jedni slobodno vrijeme definišu ako vrijeme koje je oslobođeno od svakog oblika organizovanog rada, drugi ga izjednačavaju sa dokolicom, a treći slobodnom vremenu pripisuju neproduktivno trošenje radnog vremena (Бранковић и Микановић, 2017). Slobodno vrijeme ima značajnu ulogu u vaspitanju i obrazovanju mladih. Tu ulogu će slobodno vrijeme u potpunosti ostvarivati u budućnosti. Pretpostavlja se da će se u budućnosti školsko intencionalno vaspitanje sve više smanjivati u korist neintencionalnog vaspitanja i obrazovanja u slobodnom vremenu.

Fond slobodnog vremena se kroz istoriju mijenjao. U XIX vijeku radno vrijeme je trajalo od 14 do 18. sati, pa je tada fond slobodnog vremena bio mali. Krajem XX vijeka u velikom broju zemalja radno vrijeme je smanjeno na 7 do 8 sati. Stoga je fond slobodnog vremena značajno porastao. Futurolozi predviđaju da će u budućnosti doći do ponovnog skraćivanja radnog vremena (Grandić i Letić, 2008). Pod uticajem novih tehnologija dolazi do

smanjenja radnog vremena i povećavanja slobodnog vremena. Razvoj tehnike i tehnologije posljednjih godina značajno je olakšao rad ljudi. Mašine su zamijenile teške poslove koje su do tada obavljali ljudi. Broj radnih sati se smanjio a povećao se broj sati slobodnog vremena. Dolaskom pametnih mašina mnogi ljudi su izgubili posao sa jedne strane a sa druge ljudi koji su ostali da rade imaju više slobodnog vremena. Pod uticajem brzih tehničkih, naučnih i društvenih promjena pretpostavlja se da će količina slobodnog vremena u budućnosti biti znatno veća.

Nakon završenog fakulteta većina mladih ne može da nađe zaposlenje. Nažalost to je tako. Mladi završavaju fakultete i dobijaju diplome a da pri tome nisu kompetenti za svoj posao i za daljnje učenje. Postavlja se pitanje *Zašto je to tako?*. Vrlo je jednostavan odgovor. Mnogim profesorima na fakultetima je važnije da student zna doslovno ponoviti sve što piše u knjigama, ili što je još žalosnije u skripti, nego da student razumije naučeno, da da svoj vlastiti primjer, da zna postaviti pitanje iz svega naučenog. Studenti se ne obučavaju da misle što će im to što uče i kako to kasnije primijeniti, niti da kritički sagledaju gradivo. I tako kada završe fakultete mnogi od studenata ne znaju šta da rade sa sobom, imaju sve više slobodnog vremena kojeg ne znaju pravilno iskoristiti. Šta škole rade po tom pitanju? Škola se malo ili se uopšte ne bavi formiranjem kompetencija učenika za svrsishodno, racionalno i kvalitetno korištenje slobodnog vremena (Бранковић, 2016). Međutim, školsko vaspitanje za korištenje slobodnog vremena značajno je koliko i sva druga znanja koje škola pruža učenicima a koja su potrebna za radne i ostale aktivnosti (Бранковић и Микановић, 2017). Sistem školstva koji je dominirao u XX vijeku i kome je cilj da zadovolji potrebe društva, u kome se učenik nije učio da misli, nije učen učenju, takav sistem nije mogao da učenike osposobi za produktivno korištenje slobodnog vremena. Prije svega da bi škola učenike obučila za produktivno korištenje slobodnog vremena ona ih mora naučiti da uče. Prioritetan zadatak škole budućnost jeste da pridobije učenike, da oni zavole učenje (Сузић, 2012). Može se reći da naše škole svoju funkciju obučavanja za produktivno korištenje slobodnog vremena ostvaruju samo simbolično.

Pogled na slobodno vrijeme mijenjao se u zavisnosti od društveno-političkih uslova i u odnosu na radne uslove i položaj radnika. U primitivnim društvima slobodno vrijeme je zamjenjivano vremenom za ceremonije koje su neposredno bile vezane za rad. Kasnije se počinje uviđati značaj slobodnog vremena. Najrazvijenije su bile one države u kojima je jedan sloj ljudi imao dovoljno slobodnog vremena da ne radi, da bi se okupljao i raspravljao o

vitalnim pitanjima u zajednici. Takav je slučaj sa atinskom aristokracijom koja se okupljala u Platonovoj Akademiji (Сузић, 2012).

Zahvaljujući učenju i radu u slobodnom vremenu ljudi su postali uspješni u mnogim oblastima interesovanja: sportu, informatici, umjetnosti, nauci i drugom. Najpoznatiji fudbaleri, hakeri, umjetnici odnosno najuspješniji ljudi današnjice sve su to postali ne radeći u radnom vremenu već upravo zahvaljući slobodnom vremenu u kome su se oni bavili i usavršavali u aktivnostima koje ih ineresuju. Smatra se da će „na kraju XXI vijeka 90% blagostanja ljudskog društva proizlaziti iz slobodnog vremena ljudi, a samo 10% iz obaveznog rada“ (Сузић, 2012, str. 122). Dakle, slobodno vrijeme u XXI vijeku će predstavljati izvor blagostanja za ljudski rod. Futurološki gledano obuka za produktivno korištenje slobodnog vremena je imperativ škole budućnosti. Informaciono-komunikacione tehnologije doprinijele su povećavanju fonda i mogućnosti slobodnog vremena. Slobodno vrijeme u budućnosti će dobiti novi smisao, ono će biti vrijeme u kome se uči i stvara. Zato škola budućnosti mora da osposobi učenike za učenje i rad u slobodnom vremenu. Sa ciljem da saznamo da li naši studenti pretpostavljaju da će škola u budućnosti obučavati učenike za kvalitetno provođenje slobodnog vremena proveli smo istraživanje.

Škola u XXI vijeku bez nasilja

Globalizacija sa sobom unosi mnoge promjene u školstvo, neke su pozitivne a neke ne kao što je sve veći porast nasilja u školama. Nasilje u školama je pojava koja postoji od kada postoji i škola kao obrazovna ustanova. Može se reći da je „bilo koji vid nasilja u školama samo segment nasilja koje postoji u društvenom okruženju i svakodnevnom životu svakog djeteta“ (Macanović, 2016, str. 142). Ono što sada nazivamo nasiljem u školama je oduvijek bilo prisutno i smatrano je kao nešto neizbježno. Nasilje u školama i „pravilo jačeg“ zadržalo se do 90-tih godina XX vijeka kada se počelo govoriti o nasilju u školama. Nasilje u školama nije obuhvaćalo samo vršnjačko nasilje već i nasilje među nastavnim kadrom, od strane nastavnika prema učenicima i od strane učenika prema nastavnicima.

Škola mora stvoriti povoljne uslove za adekvatnu socijalizaciju djece. Ona je mjesto u kome djeca provode najveći dio svoga dnevnog vremena te se ona smatra važnim faktorom socijalizacije djece. Škola u kojoj se učenici ne osjećaju sigurno, u kojoj doživljavaju

frustracije od strane vršnjaka, u kojoj stalno razmišljaju o svojoj bezbjednosti, takva škola neće biti efikasna u ostvarivanju vaspitno-obrazovnih ciljeva i zadataka. Škola ima zadatak da stvori emocionalnu pozitivnu i podržavajuću klimu za učenike i za druge zaposlene. Neophodno je da se učenici u školi osjećaju sigurno. Svi učenici treba da imaju podršku od svojih nastavnika i da im se omogući uključivanje u različite sekcije i vannastavne aktivnosti. Nasilje u školama je sve rasprostranjenije i ne bi se smjelo preko njega olako prelaziti i ignorisati ga. Značajan faktor u prevenciji nasilja ispostavlja se škola. Osnovni prioritet društva u XXI vijeku jeste vaspitanje i obrazovanje bez nasilja (Macanović, 2016). Kao vaspitno-obrazovna ustanova, škola budućnosti ima zadatak da problem nasilničkog ponašanja pojedinaca i grupa svede na najmanju mjeru. Vaspitanje i obrazovanje bez nasilja je obilježje savremene, buduće škole, a da bi to postigla škola mora veću pažnju posvetiti svojoj vaspitnoj ulozi. Ilić (2013) ističe da je najveća slabost škole u tome što je prenaplašena obrazovna a zapostavljena vaspitna komponenta (Ilić, 2013; prema: Николић, 2016, str. 89). Vaspitna funkcija škole je vječno pedagoško pitanje na koga ni do dan danas nije odgovoreno. U prošlosti je bilo pokušaja da se vaspitna funkcija škole intenzivira. Početkom XXI vijeka ovo pitanje ponovo postaje aktuelno. Da bi škola ostvarivala svoju vaspitnu ulogu, potrebno je da se nastava usmjerena na pamćenje zamijeni aktivnostima učenika kao što su kreiranje, istraživanje, komuniciranje. Na taj način nastava ostvaruje svoju vaspitnu ulogu jer doprinosi razvoju tolerantnosti, samopoštovanja, iskrenosti, kooperativnosti, slobode i odgovornosti (Ilić, 2013; prema: Николић, 2016, str. 89-90). Konkretno, uvođenje stručnih timova u škole čiji je osnovni zadatak da sprovedu programe prevencije društveno neprihvatljivih oblika ponašanja jedan je od načina da se školi vrati vaspitna uloga. Takođe, primjenom ovih programa doprinosi se uspostavljanju bolje komunikacije na relaciji škola- učenik, škola- roditelj ili pedagog-učenik (Macanović, 2016). Pored škole, prema mišljenju psihologa, porodica ima značajnu ulogu u sprečavanju maloljetničke delikvencije. Roditelji trebaju da svoju djecu podržavaju, da gaje međusobno povjerenje, da imaju sa njima stabilan emocionalni odnos. U današnjem vremenu način života diktira da roditelji često budu odsutni od kuće. Sa djecom rijetko razgovaraju pa se djeca osjećaju zapostavljena. Roditelji bi trebali da više pažnje posvete svojoj djeci i da ih „uključe“ u svoj život.

U literaturi sve češće pronalazimo da je škola uzrok nasilja i faktor koji preventivno utiče na nasilje. Organizacija škole može da bude važan prosocijalni faktor nepoželjnog ponašanje učenika. Od funkcionalnosti škole zavisi odnos učenika prema školi. „U disfunkcionalnoj školi narušena je školska klima, koja je najviše opterećena netrepeljivošću,

nepovjerenjem, izbjegavanjem, ignorisanjem, prijetnjama, ljutnjama, nasiljima, agresiji...). Učenje i vaspitno djelovanje se odvija prinudnim metodama i negativnim stimulacijama (slabim ocjenama, kaznama...)“ (Milić, 2010, str. 167). Učenici u takvoj školi vide „neprijatelja“, pitaju se zašto da idu u školu kada im ona ništa ne nudi pa zbog, šta je smisao učenja.

Milić (2010) je dao komparativni pregled karakteristika funkcionalne i disfunkcionalne škole koje utiču ne samo na ponašanje već i na razvoj i formiranje cjelokupne ličnosti.

Tabela 5

Komparativni pregled funkcionalne i disfunkcionalne škole; Prema: (Milić, 2010)

Funkcionalna škola	Disfunkcionalna škola
Prihvatanje	Nedostatak poznavanja
Upoznavanje	Distanciranje
Razumijevanje	Službenost
Uvažavanje	Nepovjerenje
Podrška	Netrepeljivost
Pomoć	Zlonamjernost
Tolerancija	Napetost
Komunikacija	Neugoda
Interakcija	Nedostatak podrške
Povjerenje	Omalovažavanje
Dobronamjernost	Nepovoljna klima
Motivisanost	Dosađivanje
Radost i uroda	Izbjegavanje časova
Radne navike i aktivnost	Otuđenje
Doživljaj uspješnosti	Povrede
Kreativnost	Agresija
Istrajnost i stabilnost	Prijetnje

Iz poređenja funkcionalne i disfunkcionalne škole možemo izvesti zaključak da školska klima, organizovanost i funkcionisanje značajno određuju ponašanje učenika. U

funkcionalnoj škola učenik osjeća prihvaćen, on zna da ima podršku od nastavnika i vršnjaka, učenje teče u ugodnoj atmosferi, nastava je organizovana tako da su svi učenici uključeni, u školi se poštuju i uvažavaju različitosti. Manja je mogućnost da će učenik u ovakvoj školi posegnuti za nasilnim ponašanjem. U našoj školi učenici se obasipaju ogromnom količinom informacija koje moraju da nauče, veliki broj obaveza se pred njih stavlja, u školi niko nema sluha za njihove probleme i interesovanja pa se takva škola doživljava kao disfunkcionalna sredina. Otuda učenici identifikuju svoje ponašanje sa atmosferom u školi. Kako bi škola u budućnosti mogla da vaspitava i obrazuje bez nasilja ona mora da ima sve karakteristike funkcionalne škole. Da li se pretpostavlja da će takva škola biti u budućnosti pokazaće rezultati našeg istraživanja.

Savremena nastavna tehnologija, položaj i aktivnosti učenika u nastavi

Od kada postoji škola vode se rasprave o položaju i aktivnostima učenika u nastavi. U pedagoškoj i didaktičkoj literaturi najčešće se ističu, analiziraju i suprotstavljaju dva ekstremna položaja učenika: objekatski i subjekatski položaj učenika. U prvim državama (Sparta, Atina i Rimu) škola je imala zadatak da priprema učenike za služenje zajednici. Društvene potrebe su bile iznad potreba učenika. O položaju učenika zaključivalo se na osnovu toga koliko učenik ima mogućnosti da utiče na vaspitno-obrazovni proces. U zavisnosti od njegovog položaja zavisi i njegova aktivnost u nastavi. Aktivnost i položaj učenika u nastavi najbolje se mogu objasniti poređenjem karakteristika tradicionalne škole u kojoj je učenik u položaju objekta i nove, aktivne škole ili možemo reći buduće škole koja se zalaže za subjekatski položaj učenika. Tradicionalna škola insistira na sticanju znanja, vještina i navika a zanemaruje razvoj sposobnosti mišljenja i samostalnog učenja (Каурин, 2004). Od učenika se zahtijeva da pažljivo sluša nastavnika i da obavezno zapamti gradivo. Učenik je takvu nastavu doživljava kao prinudu, kao nešto tuđe i strano (Сузић, 1995). Učenici su učeni da nauče odgovore a ne da znaju postavljati pitanja. Odgovore koje su učili davani su im gotovi, nastavnici ih nisu učili da tragaju za odgovorima, da sami otkrivaju, analiziraju i izvode zaključke. Za ovakvu staru, tradicionalnu školu se kaže da je „škola receptivnosti i pasivnosti učenika“ (Шимлеша, 1980, str. 238; prema: Каурин, 2004, str. 50), a taj naziv je dobila zbog toga jer je učenik u njoj bio u položaju objekta.

Za razliku od tradicionalne škole, koja je bila usmjerena na nastavne sadržaje, aktivna, nova škola, škola kojoj će se težiti u budućnosti, u centar interesovanja postavlja učenika. Nastavnik se u aktivnoj nastavi trudi da stvori atmosferu u kojoj će učenik moći da aktivno učestvuje u saznavnom procesu. Učenik na taj način „postaje aktivni sudionik, nastavnikov saradnik a ponekad i kreator“ (Каурин, 2004, str. 31). Ideja da učenik treba aktivno učestvovati u procesu nastave nije nova. Aktivno učešće učenika podrazumijeva postojanje solidarnosti sa nastavnikom. Ovaj misaoni tok nadovezuje se na već dugu tradiciju. Komenski je još sredinom XVII vijeka predložio sasvim drugačiju organizaciju zapadnih škola. Kritikujući stanje u školama u kojima dijete nije postojalo kao misleći subjekt, kao subjekt koji daje prijedloge ili učestvuje u izgradnji svoga znanja, naglasio je da škola igra važnu ulogu u razvoju djece, prepoznavanju talenata ali i da je ona pokretač društva (Gone, 1998). Dakle, Komenski je još davno uvidio potrebu mijenjanja položaja učenika u nastavi. U aktivnoj nastavi mijenja se položaj učenika ali i odnos učenika i nastavnika prema procesu sticanja znanja. Učenik svjesno i sa razumijevanjem usvaja određena znanja, sam učestvuje u sagledavanju pojedinih osobina proučavanih predmeta i pojava, među činjenicama uočava određene odnose i uviđa zakonitosti (Баковљев, 1982). Ova nastava doprinosi razvoju samostalnosti učenika i takav učenik će biti u mogućnosti da sam donosi zaključke. Položaj i aktivnost učenika u nastavi najbolje opisuju riječi Bakovljeva prema kojem se učenik u aktivnoj nastavi nalazi „u sličnom položaju kao i naučnik u odnosu na nove naučne istine, da između njih subjektivno nema bitne razlike“ (Баковљев, 1982, str. 21). Bez aktivnosti nemoguće je da se učenik razvije, usvoji znanja, iskaže i dokaže.

Položaj učenika u nastavi određen je i nastavnom tehnologijom. Uvođenjem savremene nastavne tehnologije u škole nastavnikova posrednička uloga se može smanjiti i zamijeniti posredovanjem programa, mašina, pa stoga položaj učenika može ostati isti ili biti nepovoljniji za njegovu autentičnu aktivizaciju i ispoljavanje u svakom pogledu (Каурин, 2004). Nastavna tehnologija se različito definiše. U literaturi se nalaze dva shvatanja nastavne tehnologije: šire i uže. Pobornici prvog užeg shvatanja nastavne tehnologije smatraju da je potpuna tehnička opremljenost najbolji put ka maksimalnoj efikasnosti nastavnog rada. Sadržaj nastavne tehnologije čine po njima fizička i tehnička sredstva koja omogućavaju da se na lakši način savlada gradivo predviđeno programom. Potpuna dominacija tehnologije svodi ulogu nastavnika na minimum. Pobornici šireg shvatanja u nastavnu tehnologiju uvrštavaju organizaciju, nastavne metode i postupke i primjenu nastavnih sredstava uključujući tu i najsavremenija tehnička sredstva (Вилотијевић, 1999). Ni jedan pojam u savremenoj

pedagoškoj teoriji i praksi ne tumači se tako različito kao pojam nastavna tehnologija. Za Prodanovića i Ničkovića tehnologiju predstavlja „skup mjera, postupaka i metoda organizacije nastavnog procesa“ (Продановић и Ничковић, 1975, str. 47; prema: Каурин, 2004, str. 24). Bakovljevi ističe da „pod nastavnom tehnologijom, (...), valja podrazumjevati skup sredstava, metoda i organizacionih oblika nastave“ (Баковљевић, 1989, str. 143; prema: Каурин, 2004, str. 24). Mogao bi se navesti još veliki broj definicija nastavne tehnologije. Sve se one razlikuju u zavisnosti koliko sadržaja obuhvata koji autor, kao i u kojem se stepenu vežu za tehničke promjene.

U XX vijeku uvode se brojne inovacije u vaspitno-obrazovni rad. Termin inovacija potiče od latinske riječi *innovatio* što znači „novina, novačenje, novotarenje i mijenjanje“ (Вујаклија, 1970, str. 355). Cilj uvođenja inovacija jeste da se izmjeni „položaj učenika u odnosu na gradivo, u odnosu na nastavnika kao i u odnosu na uspostavljen sistem nastave“ (Сузић, 1995, str. 37). Neke od inovacija su Jena plan, Dalton plan, Aktivna škola, Programirana nastava, Timska nastava i mnoge druge inovacije. Sve su one nastojale da učenika stave u aktivniji i odgovorniji položaj a da nastavnikovu dominirajuću uloga svedu na minimum. Promjena sistema organizacije kao jednog od značajnih elemenata nastavne tehnologije imala je za cilj promjenu položaja učenika i nastavnika u nastavi kao i intenziviranje učenikove aktivnosti u procesu učenja i razvoja. Inovacije u XX vijeku su se pomakle sa organizacije škole, časa i školske godine na odnos učenik-nastavnik.

XXI vijek je vijek informatike, kompjutera, elektronike, automatizacije, kibernetizacije... Sve ovo dovodi do promjena u organizaciji, sadržajima, metodama i oblicima rada što će se značajno odraziti i na položaj i ulogu učenika u nastavi. Mnoge poslove, kako nastavnika tako i učenika, će zamijeniti savremena nastavna tehnologija. Nastojaće se izaći iz tradicionalnih modela učenja i dozvoliti veću slobodu učenicima i nastavnicima. U školi će se razvijati saradnja, kreativnost, kritičko mišljenje i sposobnost biranja prioriteta (Вуксан и сар., 2016). Učenik neće morati da pamti ogromne količine informacije jer će to umjesto njega raditi računar. Ulogu učenika kao pasivnog objekta će zamijeniti uloga učenika kao aktivnog subjekta, subjekta koji umije da misli, da samostalno dolazi do saznanja, da istražuje svijet oko sebe. Kako naši studenti vide učenika u školi budućnosti, da li je on u poziciji objekta ili subjekta reći će nalazi istraživanja koje smo proveli.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Sa ciljem da se provede istraživanje čiji će rezultati biti interpretirani važno je postaviti odgovarajući metodološki koncept istraživanja. Metodologija istraživanja se sastoji od:

1. problema i predmeta istraživanja,
2. cilja istraživanja,
3. zadataka istraživanja,
4. izbora metoda, tehnika i instrumenata istraživanja,
5. populacije i uzorka istraživanja,
6. statističkih metoda u istraživanju i
7. toka i organizacije istraživanja.

Prvo je potrebno naglasiti da je istraživanje po svojoj prirodi kvalitativno. Sa druge strane, ovo je istraživanje i futurološko. Metodologija futurologije je specifična po tome što joj nije dovoljna jedna hipoteza već se postavlja veći broj hipoteza. U ovom istraživanju nismo postavljali hipoteze. Mada se kvalitativnim istraživanjima rijetko vrši predviđanje to je upravo slučaj kod ovog istraživanja. Kvalitativna istraživanja se odnose na proučavanje, ispitivanje, određivanje svojstava, osobenosti, relativnog značaja i obilježja nekih pojava. Kvalitativna istraživanja pokušavaju da odgovore na pitanje kakav je neko? Zašto? Kada? Kuda? Čime?

Problem i predmet istraživanja

XXI vijek je vijek konstantnih promjena, razvoja i napredovanja u svim sferama ljudskog života. Postoji veliko interesovanje da se sazna do kakvih će promjena doći u oblasti vaspitanja i obrazovanja. Sa obzirom da će se te promjene tek desiti u budućnosti, mi sada možemo samo da predviđamo. Ovim istraživanjem smo nastojali da saznamo kakva su predviđanja studenata kada je riječ o školi u budućnosti. Stoga je i *problem* ovog istraživanja kako studenti prosvjetnih zanimanja vide školu u budućnosti i kako sami sebe vide u budućnosti.

Iz definisanog problema proizlazi i predmet našeg istraživanja. *Predmet* ovog istraživanja su procjene studenata o školi u budućnosti i njihovoj futurološkoj orijentaciji.

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja je doći do saznanja kakva je studentska vizija škole u budućnosti i kako sami sebe vide u budućnosti a sve u cilju da dobijeni rezultati podstaknu određene promjene u sadašnjem sistemu vaspitanja i obrazovanja.

U skladu sa postavljenim ciljem odredili smo sljedeće *zadatke* istraživanja.

1. Proučiti literaturu u kojoj se govori o školi u budućnosti, organizaciji nastave, nastavnim sadržajima, o učenju, učenicima i nastavnicima u školi u budućnosti.
2. Na osnovu proučene literature ukazati na osnovne odrednice škole u budućnosti.
3. Doći do saznanja kako studenti vide školu u budućnosti.
4. Doći do saznanja kako studenti sebe vide u budućnosti.

Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Sa obzirom na prirodu našeg rada opredijelili smo se za sljedeće *metode* naučnog istraživanja:

1. Metoda teorijske analize i sinteze i
2. Servej istraživački metod

Metoda teorijske analize i sinteze je metoda koju smo koristili prilikom proučavanja postojeće literature u kojoj se govori o školi u budućnosti. Takođe ovu metodu smo koristili prilikom analiziranja rezultata istraživanja – napisanih eseja na osnovu kojih smo vršili sintezu – donosili zaključke o tome kako studenti vide školu u budućnosti i kako sebe vide za 20 godina.

Servej istraživački metod služio nam je u prikupljanju podataka od studenata o viđenju škole u budućnosti kao i u tome kako oni sebe vide u budućnosti. *Servej istraživački metod* korišten je u funkciji konstatovanja, izvođenja zaključaka i interpretacije rezultata istraživanja.

U zavisnosti od primijenjenih metoda istraživanja, koristili smo sljedeće naučnoistraživačke *tehnike*: analiza sadržaja i esej test.

Tehniku *analize sadržaja* koristili smo prilikom proučavanja pedagoške literature u kojoj se govori o školi u budućnosti, nastavnim sadržajima, učenicima, nastavnicima, o učenju u školi u budućnosti i drugom.

Tehnika *testiranja* je korištena prilikom primjene esej testova koje su studenti popunjavali. Ovim testovima došli smo do rezultata kakva je njihova vizija škole u budućnosti i kako oni sami sebe vide za 20 godina.

Shodno primjeni određenih tehnika za naše empirijsko istraživanje, upotrebljavali smo samostalno konstruisan *instrument esej test*. Esej test se sastoji od dva esej pitanja. Prvo esej pitanje je glasilo: Obrazovanje za 20 godina. Odgovorom na prvo pitanje došli smo do saznanja kako studenti vide školu u budućnosti. Drugo esej pitanje je glasilo: Kako vidim sebe za 20 godina. Odgovorom na drugo pitanje saznali smo kako studenti sebe vide u budućnosti.

Populacija i uzorak istraživanja

Populaciju našeg istraživanja činili su studenti druge, treće i četvrte godine na fakultetima u Banjoj Luci u akademskoj 2017/18 godini. Uzorak su činili studenti druge godine na studijskom programu Proizvodno mašinstvo na Mašinskom fakultetu (17 studenata), studenti treće godine na studijskom programu Filozofija na Filozofskom fakultetu (12 studenata), studenti četvrte godine na studijskom programu Srpski jezik i književnost na Filološkom fakultetu (23), zatim studenti četvrte godine na studijskom programu Pedagogija

na Filozofskom fakultetu (25 studenata) i studenti četvrte godine na Učiteljskom studiju na Filozofskom fakultetu (30 studenata). Uzorak su činili 107 studenata.

Statističke metode u istraživanju

U ovom istraživanju primjenjivane su određene statističke metode uz pomoć kojih smo dobili nalaze ovog istraživanja. Primjenjivana je statistička metoda Hi kvadrat test.

Tok i organizacija istraživanja

Istraživanje je provedeno u mjesecu maju u akademskoj 2017/18 godini. Prva faza je podrazumijevala pripremu za istraživanje, odnosno proučavanje adekvatne literature, kao i konstruisanje i prilagođavanje instrumenta. Sljedeća faza je predstavljala prikupljanje podataka na Mašinskom, Filološkom i Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci. Zahvaljujući susretljivosti profesora na pomenutim fakultetima dozvoljeno mi je da provedem istraživanje sa 107 studenata. Studenti su popunjavli esej test (vidi Prilog 1). Istraživanje je realizovano na način da svaki student dobije navedeni instrument sa upustvom. Vrijeme predviđeno za rad je bilo oko 25 minuta u zavisnosti od studenata.

Nakon prikupljanja podataka slijedila je statistička obrada sakupljenih podataka. Zatim je izvršena analiza i interpretacija dobijenih rezultata istraživanja.

ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Provedenim istraživanjem dobili smo dvije grupe podataka. Jedni podaci se odnose na studentsko viđenje škole u budućnosti a drugi na njihovo viđenje samih sebe u budućnosti. Na osnovu formiranih kriterijuma bilo je potrebno izvršiti analizu i interpretaciju rezultata obje grupe podataka. Za svaku od grupa izveli smo kriterijume na osnovu kojih smo interpretirali rezultate.

Studentska vizija škole u budućnosti

Prvi kriterijum koji smo postavili jeste *vjerovanje u promjene u školstvu*. Od 107 studenata koliko ih je činilo uzorak njih 92 vjeruje da će u budućnosti doći do značajnih promjena u sistemu vaspitanja i obrazovanja. Međutim 15 studenata ne vjeruje da će doći do promjena o oblasti školstva u budućnosti. Oni smatraju da će se promjene desiti ali da one neće biti značajne.

Tabela 1

Prvi kriterijum – promjene u školstvu

Varijabla	N	%	χ^2
Vjerujem da će doći do promjena u školstvu	92	85,9	
Ne vjerujem da će doći do promjena u školstvu	15	14,01	
Total	107	100	55,411

Iz navedenog se može zaključiti da većina studenata vjeruje da će doći do promjena. Neki smatraju da su to promjene na bolje, pozitivne a neki i ne, što će se vidjeti iz našeg narednog kriterijuma. Ovakvim procjenama studenata sigurno je doprinjelo poznavanje vremena u kome žive. Brz razvoj nauke, tehnike i tehnologije determinisali su brojne promjene u društvu. Studenti su svjesni da će se te promjene odraziti i na obrazovanje. Da studenti vjeruju da će doći do promjena u sistemu školstva, govori esej jednog studenta. Student četvrte godine pedagogije na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci S. M. misli da će u

budućnosti doći do promjena u odnosu između nastavnika i učenika, u nastavnim sadržajima kao i u cjelokupnom sistemu školstva.

Esej broj 1: Esej studenta S. M.

Obrazovanje za 20 godina će biti drugačije u odnosu na sadašnjost u pogledu cjelokupne organizacije i odnosa učenik-nastavnik. Pretpostavljam da cilj obrazovanja neće biti usvajanje činjeničkog znanja već osposobljavanje učenika da znaju na kom mjestu mogu pronaći informacije. Tome značajno doprinosi razvoj tehnologije i sve veća upotreba tehničkih pomagala već u ranom uzrastu djece. Mijenjaće se uloga nastavnika jer on neće biti glavni izvor znanja. Što se tiče sadržaja, nadam se da će se i oni aktualizovati jer su poprilično zastarjeli. Obrazovanje će preći u vid samostalnog učenja jer pojedincu više nisu potrebni isključivo škola i nastavnici kao izvor znanja. Privatizovanje vaspitno-obrazovnih ustanova loše djeluje na obrazovanje već danas a u budućnosti će i više. Tako slabi kvalitet vaspitno-obrazovnog rada. Privatizacija škola i drugih vaspitno-obrazovnih ustanova će dominirati u budućnosti.

Student je u eseju napomenuo samostalno učenje. On ističe da će u budućnosti samostalno učenje dominirati. Za razliku od nastave u tradicionalnoj školi, nastava u školi budućnosti će imati za cilj da podstiče i razvija sposobnosti za samostalno učenje. Takvo učenje je aktivno učenje, učenik će biti maksimalno angažovan u svim fazama usvajanja znanja. Smatra se da će u budućnosti obrazovanje u kome je glavni akter nastavnik biti zamijenjeno samoobrazovanjem čiji je nosilac učenik. Brz naučno-tehnički i društveno-ekonomski razvoj koji karakteriše savremeno društvo je uslovio potrebu za samoobrazovanjem.

Takođe, u navedenom eseju nikako nije moguće zanemariti termin koji je student naveo a to je privatizovanje vaspitno-obrazovnih ustanova. Student smatra da danas postoji mnogo takvih ustanova. Danas postoje privatni vrtići, privatne osnovne škole, privatne srednje škole i privatni fakulteti. Često se može čuti kako se studenti sa državnih fakulteta žale da su kriterijumi ocjenjivanja na državnim fakultetima strožiji i da se traži mnogo više znanja za ocjenu nego na privatnim fakultetima. Problem našeg društva jeste što su se izjednačili privatni sa državnim fakultetima prilikom zapošljavanja. Privatizacija vaspitno

obrazovnih ustanova sa sobom nosi brojne nedostatke i negativne posljedice što je i student naveo u eseju. Međutim, pretpostavlja se da će privatizacija uzeti maha u budućnosti i da će privatnih vaspitno-obrazovnih ustanova biti sve više što će se odraziti na kvalitet vaspitno-obrazovnog rada i znanja učenika i studenata.

Drugi kriterijum koji smo postavili jeste *kvalitet promjena*. Ovim kriterijumom došli smo do pokazatelja koliko studenti vjeruju da će promjene u školstvu ići nabolje a koliko njih smatra da će te promjene biti negativne. Studente možemo podijeliti na optimistične i pesimistične. Uzevši u obzir 92 studenta koji smatraju da će u oblasti školstva u budućnosti doći do promjena, na osnovu analize svih eseja pokazalo se da 78 studenta smatra da će promjene koje će se desiti u budućnosti biti pozitivne. Takve promjene će po njihovom mišljenju nastati kao reakcija na nedostatke sadašnjeg sistema školstva. Jedan od najvećih nedostataka sadašnjeg sistema školstva jeste sticanje znanja koje nije upotrebljivo, odnosno nepripremljenost mladog čovjeka za život i rad u društvu. Učenje je u sadašnjim školama više orijentisano na prošlost nego na budućnost. Esej jednog studenta govori o promjenama koje će doprinjeti poboljšavanju procesa vaspitanja i obrazovanja.

Esej broj 2: Esej studenta A. R.

Obzirom da živimo u savremenoj civilizaciji, u takozvanom tehnološkom bumu, smatram da će to u velikoj mjeri uticati na obrazovanje. Nastava će se više usmjeravati na obrazovanje emocionalne sfere djece, koja je u tradicionalnoj nastavi bila u potpunosti zapostavljena. Koristiće se nove, efikasnije metode rada, optimistična sam po pitanju nastavnika i njihovog rada, gdje će oni sve više shvatati da moraju da napuste tradicionalne sisteme koji su proizveli generacije i generacije učenika koji su učili mehanički, djelimično i slično.

Učenici će sve više učestvovati u nastavi kao subjekti a ne kao objekti što je do sada bilo viđeno. Organizacija nastave se neće svoditi na tipičnu artikulaciju časa. Kada je u pitanju nastavni čas biće više slobode u iznošenju ideja, stavova i mišljenja učenika. Sadržaji će biti smisleniji, dostupniji i konkretniji. Djeca, odnosno učenici, neće više imati potrebu da uče mehanički, nego će im biti ponuđeno i bit će upućeni u razne tehnike racionalnog pamćenja koje doprinose kvalitetnijem učenju a i obrazovanju.

Iz navedenog eseja se može zaključiti da će se tradicionalno, mehaničko učenje, učenje vođeno od strane nastavnika u školi budućnosti zamijeniti smislenim, aktivnim učenjem, praktičnim učenjem. Učenik će imati priliku da stiče znanja samostalno dolazeći do izvora znanja. Od kako postoji škola jedna od osnovnih funkcija nastavnika je da vodi i usmjerava učenika tokom učenja. Nastavnik je određivao šta i kako će učenik učiti. Studenti smatraju da će se to u budućnosti promijeniti. U školi budućnosti će više biti samovođenja, samoinstrukcije, samoučenja a uloga nastavnika će se svesti na ulogu pomagača i savjetnika. Nastavnik će učenike podsticati i učiti kako da samostalno uče, kako da sami sebe motivišu, da ocjenjuju rezultate svoga rada. Takođe, student je u eseju naglasio da će doći do promjene u realizaciji nastavnog časa. Učenik neće više biti u ulozi pasivnog objekta već u ulozi aktivnog subjekta. Tražit će se da učenik iskaže svoje mišljenje, njegovo mišljenje će se uvažavati te će se podsticati da stvara što veći broj ideja. Pored toga posebno je zanimljiva procjena studenta da u budućnosti učenici neće imati potrebu da uče mehanički. Čovjek zvani „enciklopedija koja hoda“ nije potreba savremenog društva. Takvo društvo od čovjeka očekuje da zna rukovati informacijama, da zna gdje tražiti informacije, skladištiti ih na pravo mjesto i upotrijebiti kada zatrebaju.

Međutim ne bismo smjeli zapostaviti ni četiri studenata koji smatraju da će promjene koje dolaze sa jedne strane biti i loše. Oni smatraju da uvođenje računara u proces učenja nosi sa sobom i negativne strane. Oni smatraju da će se na taj način smanjiti kontakti između nastavnika i učenika i učenika međusobno. Takođe, studenti se plaše i toga da će inovacije koje se uvode u nastavu sa ciljem da se ostvare ravnopravni odnosi između učenika i nastavnika dovesti do prevelike slobode koja može za posljedicu imati nepoštovanje nastavnika. U nastavku rada dati su primjeri takvih eseja.

Esej broj 3: Esej studenta D. J.

Obrazovanje u budućem periodu će biti drugačije i nekvalitetnije. Nastavni sadržaji, oblici rada i nastavni principi su svakog dana sve suženiji, jednostavniji i manji. Nastavnici nemaju potpun autoritet nad učenicima, te učenici ne poštuju svoje nastavnike u dovoljnoj mjeri.

Slično mišljenje o promjenama koje će se desiti u školi u budućnosti ima i student M. S.

Esej broj 4: Esej studenta M. S.

Obrazovanje u budućnosti vidim tako što će učenici sve manje da uče. Da se obrazuju putem knjiga. Učenike vidim kako sjede ispred računara, prikupljaju informacije, sa nastavnicima/profesorima kontaktiraju preko interneta. Škola će sve manje da se pohađa. Sa druge strane vidim nastavnike kako sjede za računarom, prave planove i programe u saradnji (preko interneta) sa drugim nastavnicima, tako osmišljavaju i nastavne časove, prosleđuju nastavne jedinice učenicima. To baš i nije dobro i smatram da će neposredno druženje za 20 godina biti svedeno na minimum.

Anlizirajući sve eseje može se zaključiti da svi studenti pretpostavljaju da će obrazovanje u budućnosti ostvarivati putem informacionih tehnologija. E-učionice, internet učenje će predstavljati sastavni dio učenja. Smatra se da će upoznavanje učenika sa računarom početi još od najranijih razreda. Dosta toga u sistemu školstva će biti automatizovano. Stoga će se nastavnici morati obučavati za takav način rada. Znajući sve to studenti strahuju da će takav način učenja negativno uticati na socijalizaciju djece i da će djeca sve manje vremenski pohađati školu.

Treći kriterijum po kome smo razvrstali dobijene podatke odnosi se na *postojanje škole u budućnosti kao vaspitno-obrazovne ustanove*. Na osnovu analize eseja došli smo do zaključka da će škola u budućnosti i dalje postojati kao vaspitno-obrazovna ustanova ali u dosta izmijenjenom obliku. Većina studenata je iznijela procjenu da će u budućnosti biti sve manji broj djece koji se upisuju u škole. Bez obzira što studenti smatraju da će doći do smanjivanja broja đaka, samo 5 od 107 studenata je istaklo da će se u budućnosti škola u potpunosti ugasiti. U radu jednog studenta govori se da će do gašenja doći samo kada su u pitanju škole na selu.

Tabela 2

Treći kriterijum – postojanje škole kao vaspitno-obrazovne ustanove

Varijabla	N	%	χ^2
Škola će u budućnosti da postoji	102	95,32	
Škola će u budućnosti da se ugasi	5	4.67	
Total	107	100	87, 935

Smatram da će veliki broj seoskih škola zarasti u korov i zatvoriti se, dok će gradske škole biti i dalje solidno opremljene u onoj mjeri u kojoj se zaposleni trude da pridobiju vlasti za adekvatnu opremu.

Navedeni esej se može protumačiti i time što mladi ljudi uglavnom odlaze iz sela u grad i tamo zasnivaju porodice. Takođe, u selima živi veliki broj momaka koji se ne mogu oženiti. Mladi ljudi koji žive na selu teško dolazi i do zapošljenja a sve se to negativno odražava na natalitet. Svake godine smanjuje se broj upisanih učenika u prvi razred osnovne škole a mnoge škole na selima ostaju i bez ijednog upisanog prvačića. Sve su to razlozi koji prouzrokuju zatvaranje ili gašenje seoskih škola.

Međutim, bez obzira na sve to može se zaključiti da su studenti optimistični po pitanju postojanja škole u budućnosti. Mali broj njih je istakao da će doći do gašenja škole u potpunosti u budućnosti. Studenti su svjesni da je škola kao vaspitno-obrazovna ustanova nezamjenjiva i da nije sporno njeno postojanje u budućnosti.

Četvrti kriterijum koji je poslužio u analizi i interpretaciji rezultata našeg istraživanja jeste *područje u kome će se promjene desiti*. U teorijskom dijelu rada istaknuto je da se predviđa da će promjene da obuhvate sve faktore nastave: učenike, nastavnike, nastavne sadržaje i materijalno-tehničku osnovu nastave. Uvidom u rezultate istraživanja pokazalo se da studenti smatraju da će najviše promjena da dođe u oblasti materijalno-tehničke osnove i nastavnih sadržaja. Studenti ističu da će se u nastavu uvesti savremene nastavne tehnologije. Samim uvođenjem savremenih nastavnih tehnologija u nastavu mijenja se položaj učenika i nastavnika. Studenti vjeruju da će promjene u školstvo uvesti savremene nastavne tehnologije a ne nastavnik. Savremene nastavne tehnologije donose sa sobom i izmjene u učenju. Učenje sve manje postaje školsko a sve više multimedijalno. Najbolji sportisti, informatičari i mnogi uspješni ljudi nisu to postigli zahvaljujući školskom učenju. Očekivano je da će studenti ovako i razmišljati. Drugo područje za koga smatraju studenti da će se promjene desiti su nastavni sadržaji. Po mišljenju studenata, nastavni sadržaji će se nastojati približiti učenicima, njihovim mogućnostima i interesovanjima. Jednom riječju, nastavni sadržaji će biti u funkciji

razvoja učenika. Zbog razvoja tehnologije nastavni sadržaji će biti i pristupačniji učenicima. Student učiteljskog studija K. T. u jednom dijelu svoga eseja o ovome govori.

Esej broj 6: Esej studenta K. T.

Nastavni sadržaji u budućnosti će biti elektronski pristupačni učenicima. Tabla se neće više koristiti a udžbenike će zamijeniti računari. Internet će biti osnovni izvor sticanja znanja.

Nastavnik više ne predstavlja jedini izvor znanja. Učenik vrlo lako može da dođe do informacija koristeći internet. Dostupnost nastavnih sadržaja elektronski daje mogućnost učeniku da on samostalno organizuje svoje učenje. Ako učenik želi može stalno da proširuje svoje znanje i da se dodatno usavršava bez bilo kakve prepreke. Ovo nije bio slučaj do sada. Nastavnici nisu u mogućnosti da uvide potrebe svakog učenika i da se posvete svakom učeniku pa su često učenici uskraćeni za mnoge informacije koje žele saznati. Zatim, nastavnici nemaju odgovore na sva pitanja koja im učenici postavljaju jer nisu ni oni „sveznalice“. Dakle, savremena nastavna tehnologija i nastavni sadržaji u funkciji razvoja učenika su osnovne i najveće promjene za koje studenti vjeruju da će se desiti u školi budućnosti.

Peti kriterijum koji smo postavili jeste *studijski program koji studenti pohađaju*. Željeli smo da sagledamo da li postoji razlika u viđenju škole u budućnosti sa obzirom na studijski program. Uzorak su činili studenti sa studijskog programa Proizvodno mašinstvo, sa studijskog programa Srpski jezik i književnost, sa studijskog programa Pedagogije, studenti sa Učiteljskog studija i sa studijskog programa Filozofija. Analizom eseja koje su studenti pisali zaključili smo da postoje razlike. Naime, studenti studijskog programa pedagogije i studenti učiteljskog studija uglavnom govore o školi u budućnosti koja će se prilagođavati individualnim potrebama djece. Inkluzivno obrazovanje za ove studente je prioritetni zadatak škole u budućnosti. Na studijskom programu ovi studenti imaju predmet Inkluziju u obrazovanju. Mnogi od studenata napominju kako bi u budućnosti voljeli raditi sa učenicima koji imaju teškoće u učenju i učešću. Možemo reći da se ovo i očekivalo od ovih studenata zbog same profesije za koju su se opredjelili. Pored toga, tokom studiranja studenti Učiteljskog studija i studenti Pedagogije uče da je važno gledati u budućnost. Da studenti

pedagoške struke ističu humanu dimenziju škole u budućnosti govori esej studenta pedagogije.

Esej broj 7: Esej studenta V. N.

Škola treba da bude prilagođena i djeci sa teškoćama u razvoju, koja imaju određeni hendikep. Nastavnici treba da posvete više pažnje učenicima, njihovim mogućnostima, preprekama i problemima. Za svakog učenika treba da se prave individualni planovi koji će omogućiti da on napreduje do ličnog maksimuma.

Ovakav stav studenata je i očekivan. Tokom svog studiranja studenti pedagogije i učiteljskog studija uče i osposobljavaju se za rad sa djecom koja imaju poteškoće u učenju i učešću. Oni uče na koji način da takvu djecu uključe u redovnu nastavu, da nastavu i nastavne sadržaje prilagode tim učenicima sa ciljem da svako od njih dostigne svoj maksimum.

Takođe, studenti pedagogije i učiteljskog studija ističu da kod učenika treba podsticati unutrašnju motivaciju za učenje, buditi u njima interesovanje. Učenje je do sada bilo nametnuto učenicima, nešto što je dato spolja zbog čega su učenici imali otpor prema učenju. Učenje će se u školi budućnosti nastojati približiti učenicima, da im učenje postane prirodna potreba kao i sve druge potrebe.

Školu u budućnosti studenti Mašinskog fakulteta drugačije vide. Prije svega škola za ove studente mora da odgovori na društvene potrebe. Po mišljenju ovih studenata najveći problem sadašnje škole jeste što učenicima pruža znanje koje oni kasnije ne mogu iskoristiti. Rečenice iz eseje studenta Mašinskog fakulteta A. G. o ovome govore.

Esej broj 8: Esej studenta A. G.

Smatram da će se u budućnosti učiti dosta bitnije stvari koje će pomoći u usavršavanju. Trenutno se dosta vremena provede na učenje stvari koje nam nikada u životu neće trebati.

Zato u esejima ovih studenata najviše mjesta zauzimaju rečenice u kojima se govori o važnosti sticanja produktivnih, upotrebljivih znanja, znanja koja su potreba jedne zajednice. Može se reći da ovi studenti u centar ne postavljaju učenika i njegove potrebe već potrebe društva. Analizom svih eseja studenata Mašinskog fakulteta došli smo do zaključka da većina

njih smatra da će u budućnosti učenje biti online. Osposobljavanje za takvo učenje će početi vrlo rano. U eseju studenta M. Đ. ovo se prepoznaje.

Esej 9: Esej studenta M. Đ.

Obrazovanje za 20 godina će biti u potpunosti automatizovano, djeca će učiti uz pomoć računara, online. Već u prvom razredu djeca će početi da rade na računaru. Vjerujem da će nastavnici u budućnosti biti više obučeni u tom sektoru i da će se više toga obavljati elektronski.

Razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija značajno utiče na sve oblasti ljudskog djelovanja pa tako i na školski sistem. Kakav će njihov uticaj biti u velikoj mjeri zavisi od nastavnika, njihovih znanja, sposobnosti i stavova. Da bi učenici znali da koriste informacione tehnologije nastavnici ih prije toga moraju obučiti. Međutim, i nastavnici se moraju osposobiti za takav rad. U savremenom društvu ne može se zamisliti nastavnik koji obavlja svoj posao a da se pri tome ne koristi računarom i internetom. Danas imamo određeni broj nastavnika koji još uvijek ne poznaju u dovoljnoj mjeri ili slabo poznaju rad na računaru. Većina nastavnika koristi računar samo onoliko koliko to zahtijeva posao. Naročito se stariji nastavnici distanciraju od takvog rada govoreći kako oni to nikako ne mogu da nauče i da to nije za njih. Pored toga, nastavnici se često plaše svega onoga što donosi savremena tehnologija, nemaju povjerenja u internet tehnologiju. Dakle, nastavnici imaju otpor prema promjenama. Studenti Mašinskog fakulteta školu budućnosti vide kao potpuno automatizovanu i modernizovanu vaspitno-obrazovnu ustanovu koja svojim radom prati i odgovara na promjene koje se dešavaju u društvu kao i na potrebe koje društvo nameće. Nastavnicima u takvoj školi neće biti strano da uz pomoć računara, interneta pripremaju lekcije za časove. Prema mišljenju studenata nastavnici će biti spremni da uče, da prate svjetske trendove u oblasti nauke, prihvataju i primjenjuju nove trendove.

Futurološka orijentacija studenata

Istraživajući kako studenti vide školu u budućnosti, istraživali smo ujedno kako studenti vide i sami sebe u budućnosti.

Prvi kriterijum jeste *uspjeh u karijeri*. Po ovom kriterijumu razvrstali smo studente na one koji smatraju da će uspjeti u svojoj karijeri i na one koji misle da će morati potražiti neki drugi posao. Analizom eseja došli smo do zaključka da studenti studijskog programa pedagogije, učiteljskog studija, studenti studijskog programa srpski jezik i književnost uglavnom vide sebe za nekoliko godina kao ljude koji su uspjeli u svojim karijerama. Pored toga, mali dio njih, samo četvero, ističe da, ako ne uspiju u svojim karijerama će biti uspješni poslovni ljudi u drugim oblastima. Sve to pokazuje da studenti vjeruju u svoju budućnost, da vjeruju da će se njihov trud isplatiti. Pored toga, studenti studijskog programa filozofije imaju drugačije viđenje. Većina njih smatra da se neće ostvariti u profesionalnom smislu. Nekoliko eseja ovih studenata govore o tome.

Esej broj 10: Esej studenta I. K.

U 42. godini svoga života, vrlo je moguće u stanju egzistencijalne krize da ću biti. Smještena ko zna gdje, zanimanje ne profesorsko već nešto sasvim suprotno (terensko). Vozim Tomos, žvaćem duvan i galamim na komšijsku djecu.

Esej broj 11: Esej studenta N. N.

Teško pitanje, realno i ne vidim se baš nešto posebno, možda mrtav u kući u 27 godini, a možda i ne, možda budem ispred neke zadruga sjedio i raspravljao sa zadrugarima o filozofiji. Ukratko, ne baš svijetla budućnost ako se ne bi nešto drastično promijenilo.

Nakon sagledavanja eseja koje su pisali studenti filozofije, možemo postaviti pitanje šta je uzrok ovakvih procjena i stavova. Razloge sigurno možemo tražiti u sadašnjem društvenom sistemu u kojem mladi sa ovim zanimanjem teško pronalaze posao. Takođe, filozofi su skloni

tome da stvari posmatraju drugačije nego drugi ljudi što isto može da predstavlja jedan od razloga ovakvog pogleda na budućnost.

Drugi kriterijum jeste *mjesto življenja*, odnosno da li studenti sebe vide za 20 godina u Republici Srpskoj ili ne. Po ovom kriterijumu raspodijelili smo studente koji žele i misle da će ostati u svojoj Zemlji i na one studente koji sebe vide u nekoj drugoj, boljoj Zemlji svijeta. Od 107 ispitanih studenata svega 12 studenata je napisalo da želi otići iz ove Zemlje i svoj život nastaviti u nekoj drugoj Zemlji. Studenti vjeruju da će u svojoj zemlji pronaći zaposlenje u struci i živjeti sretnim, ispunjenim životom.

Tabela 3

Drugi kriterijum – mjesto življenja u budućnosti

Varijabla	N	%	χ^2
Život izvan Republike Srpske	12	11,21	
Život u Republici Srpskoj	95	88,78	
Total	107	100	64,383

Dakle, bez obzira na teško stanje u kojem se naša država Republika Srpska nalazi, bez obzira što veliki broj mladih i školovanih ljudi ne može da nađe zaposlenje, studenti se nadaju i vjeruju da će nakon završenih fakulteta uspjeti pronaći zaposlenje u svojoj državi.

Treći kriterijum jesu *prioriteti u životu studenata*. Po ovom kriterijumu raspodijelili smo studente na one kojima je prioritet u budućnosti profesionalni razvoj, na one kojima je prioritet da se porodično ostvare (kao otac ili majka) i na one kojima su prioriteti i jedno i drugo. Na osnovu analize eseja može se zaključiti da je svim studentima prioritet u budućnosti da se ostvare i na profesionalnom i na porodičnom planu. U današnjem društvu većina ljudi zbog želje da se profesionalno ostvare ne osnuje porodicu ili je kasno osnuje. Zato ovakve procjene i stavovi studenata zaslužuju pohvalu i podršku od okoline.

Društvo XXI vijeka je društvo učenja, zajednica kojoj ne treba čovjek koji zna mnoštvo informacija a koji slabo zna čemu te informacije služe. Jedna od kompetencija za život u XXI vijeku je znati učiti. Analizom eseja studenata zaključilo se da učenje njima nije

prioritet u životu. Da bi učenici, studenti naučili učiti, njihovi nastavnici moraju da ovladaju metodama obuke za učenje učenja. Pored brojnih Metodika koje studenti izučavaju na svojim studijama učenje učenja ne nalazi svoje mjesto na tim studijama. Uloga nastavnika, profesora je da ispredaje gradivo, a na učeniku, studentu je da nauči, snađe se kako će da zapamti i da reprodukuje. Od 28 kompetencija za život u XXI vijeku samo se jedna u današnjim školama forsira a to je pamćenje i reprodukcija (Сузић, 2012). Studenti nisu tokom osnovne škole, srednje škole pa ni na fakultetima obučavani kako da uče učenje i kako da učenje zavole pa im zato učenje ne predstavlja prioritet u životu. Ovo je najveći nedostatak sadašnje škole čiju će negativnu posljedicu studenti osjetiti nakon završetka svoga školovanja.

ZAKLJUČAK

Škola budućnosti je škola o kojoj se malo zna. Takva škola ne postoji da bi se o njoj pisalo već je ona nešto što će tek biti. Malo naučnika i ljudi uopšte se opredjeljuje da piše i istražuje o stvarima i događajima koji će se desiti u budućnosti. Teško je u pedagoškim istraživanjima mjeriti varijable koje se odnose na budućnost pa je stoga i izazov za nas istraživače bio veći. Ne samo u pedagogiji, nego i u bilo kojoj drugoj nauci futurološka istraživanja nisu česta. Međutim, iz znatiželje i želje da damo svoj naučni doprinos mi smo se opredijelili za ovakvo jedno istraživanje znajući da su futurološka istraživanja u današnjem vremenu rijetkost.

Rad se sastoji od dva dijela. Prvi dio rada je teorijski dio i takođe, sastoji se iz dva dijela. U prvom dijelu se daje pojmovno određenje futurologije, navode se futurološke metode i ukazuje se na značaj futuroloških istraživanja u pedagogiji. U drugom dijelu teorijski je analizirana i predstavljena škola budućnosti. Govori se o učenju u budućnosti, nastavniku budućnosti, o učenicima, nastavi, nastavnim sadržajima, darovitim učenicima, o pripremi budućih nastavnika i društvu koje uči. Pretpostavlja se da će škola budućnosti biti zasnovana na humanističkoj pedagogiji. To je škola u koju će djeca željeti da idu, u kojoj će dominirati učenje učenja, u kojoj će se učenici obučavati za profesiju i slobodno vrijeme, u kojoj će učiti kako da se snalaze u obilju informacija. Takva škola je demokratska škola, učenik i nastavnik su ravnopravni, oni su partneri. Potrebno je naglasiti da će se u školi budućnosti akcenat stavljati na jačanje kognitivnih, emocionalnih i socijalnih kompetencija. Učenici će se podsticati na samostalno, samousmjerenno učenje. Naravno, potrebno je napomenuti da je škola budućnosti škola u kojoj nije prisutan bilo kakav oblik nasilja.

U drugom dijelu našeg rada predstavljeni su i analizirani nalazi istraživanja. Nalazi se odnose na dvije grupe podataka. Jedni su proistekli iz odgovora na pitanje *Kako studenti vide školu za 20 godina* a drugi, takođe, iz odgovora na pitanje *ali samo Kako sebe vide za 20 godina*. Analizom svih eseja može se izvesti zaključak da studenti školu budućnosti vide kao izmjenjenu vaspitno-obrazovnu ustanovu. Prema njihovom mišljenju, u školi budućnosti učenje napamet, mehaničko učenje će biti zamijenjeno smislenim učenjem, sticanjem znanja koje je upotrebljivo. Učenici će se u školama osposobljavati za samostalno učenje, učenje

učenja. Studenti smatraju da će se najviše promjena desiti u oblasti materijalno tehničke osnove nastave i u nastavnim sadržajima. Međutim, manji broj studenata strahuje da bi uvođenje savremene nastavne tehnologije, pružanje mogućnosti da učenici biraju šta će se i na koji način učiti moglo imati i negativne posljedice. Po pitanju postojanja škole u budućnosti studenti su optimistični i vjeruju da škola uspjeti da opstane u društvu stalnih promjena.

Studentsko viđenje sebe za 20 godine može se ocijeniti kao pozitivno. Analizom eseja došlo se do zaključka da studenti sebe u budućnosti vide pozitivno, kao profesionalno ostvarene osobe i kao osobe koje su zasnovale svoje porodice. Zasnivanje porodice je za skoro sve studente prioritet u životu. Drugačije mišljenje dijele studenti filozofije. Budući filozofi smatraju da nemaju velike šanse za pronalazak zaposlenja u svojoj zemlji. Međutim svi ostali studenti iz uzorka se nadaju i smatraju da će pronaći zaposlenje u svojoj struci i u svojoj državi. Zbog toga većina njih je rekla da će u budućnosti ostati u svojoj državi a samo mali broj od njih svoj život zamišlja izvan Republike Srpske. Naši studenti su optimistični po pitanju budućnosti. Oni uglavnom vide pozitivnu stranu promjena koje će se desiti u budućnosti. Međutim, imamo i one studente koji su svjesni i negativne strane tih promjena, studente koji strahuju da će promjene unijeti nered u škole.

Ovaj rad je nastao kao rezultat teorijskog i empirijskog istraživanja i nadamo se da će kao takav barem malim dijelom doprinjeti podizanju svijesti o značaju futuroloških istraživanja. Potrebno je ukazati da su futurološka istraživanja nezaobilazna u pedagogiji jer vaspitanje i obrazovanje u sebi nose futurološku dimenziju.

LITERATURA

- Андевски, М. и Кнежевић-Флорић, О. (2002). *Образовање и одрживи развој*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине и Висока школа за образовање васпитача.
- Баковљев, М. (1983). *Суштина и претпоставке мисаоне активизације ученика у наставном сазнајном процесу*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Банђур, В. и Поткоњак, Н. (1999). *Методологија педагогије*. Београд: Савез педагошких друштава Југославије.
- Бањац, М. (2010). Образовање учитеља из перспективе цјеложивотног учења. У Зборнику *Култура и образовање – детерминанте друштвеног прогреса (достигнућа, домети, перспективе)*, књига 11, (стр. 629–638). Бања Лука: Филозофски факултет.
- Branković, D. i Ilić, M. (2010). *Uvod u pedagogiju i didaktiku*. Banja Luka: Comesgrafika.
- Бранковић, Д. (2011). Рефлексивно учење у развоју професионалних компетенција наставника. У зборнику *Годишњак САО за 2010. годину*, (стр. 149–164). Београд: Српска академија образовања.
- Бранковић, Д. (2016). Школа и изазови слободног времена. У Зборнику *Бањалучки новембарски сусрети*, књига 17, том II, (стр. 119–136). Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Бранковић, Д. и Микановић, Б. (2017). *Васпитање и слободно вријеме*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци Филозофски факултет.
- Брковић, А., Бјекић, Д. и Златић, Л. (2009). Циљеви образовања наставника – досадашњи и нови трендови. У Зборнику *Будућа школа I*, (стр. 568–583). Београд: Српска академија образовања.
- Будимир-Нинковић, Г. (2009). Васпитно-образовна функција савремене школе. У зборнику *Будућа школа, I*, (стр. 357 – 366), Београд: Српска академија образовања.
- Buljubašić, A. (2017). Razumjevanje uloge emocija učenika u nastavi. U časopisu *Didaktički putokazi*, br. 77, (str. 11–17).

- Đorđević, B. (1979). *Individualizacija vaspitanja darovitih*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Ђорђевић, Б. и Ђорђевић, Ј. (2009). Недостаци и слабости традиционалне и савремене школе. У Зборнику *Будућа школа*, I, (стр. 93–110). Београд: Српска академија образовања.
- Fulgosi, A. (1981). *Psihologija ličnosti: Teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gone, Ž. (1998). *Образовање и медији*. Beograd: CLIO.
- Grandić, R. i Letić, M. (2008). *Prilozi pedagogiji slobodnog vremena*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine i Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“.
- Hancock, P. A. (2009). *Mind, machine and morality: Toward a philosophy of human-technology symbols*. Farnham, GB: Ashate.
- Helmer, O. (1983). *Looking forward: A guide to futures research*. Beverly Hills, CA: SAGE Publications.
- Hirsch, Jr. and E. D. (1996). *The schools we need and why we don't have them*. New York: Doubleday.
- Ilić, M. (2002). *Responsibilna nastava*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci.
- Илић, М., Николић, Р. и Јовановић, Б. (2012). *Школска педагогија*. Бања Лука: Филозофски факултет у Бањој Луци.
- Јоргић, Д. (2012). Управљање информацијама и образовање у друштву које учи. У Зборнику *Друштво знања и личност: путеви и странпутице дехуманизације*, књига 13, 69 – 87. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Kahn, H., Brown, W. i Martel, L. (1976). *Slijedećih 200 godina*. Zagreb: Stvarnost.
- Каменов, Е. (1997а). *Модел основа програма васпитно-образовног рада са предшколском децом*. Одсек за педагогију Филозофског факултета у Новом Саду, Републичка заједница виших школа за образовање васпитача.

- Каменов, Е. (19976). *Припремам дете за школу*, треће допуњено издање. Нови Сад: Тампограф.
- Каурин, Љ. (2004). *Ученик и наставна технологија*. Нови Сад: Виша школа за образовање васпитача. Савез педагошких друштава Војводине.
- Кнежевић-Флорић, О. (2008). *Педагог у друштву знања*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Kulić, R. i Despotović, M. (2005). *Uvod u andragogiju*. Zenica: Dom štampe d.d. Zenica.
- Лакета, Н. (2009). Школа данас и тенденције њеног развоја. У Зборнику *Будућа школа*, I, 111-142. Београд: Српска академија образовања.
- Lasić, K. (2015). Uloge nastavnika u tradicionalnoj i kvalitetnoj školi. U časopisu *Putokazi*, III (2), (str. 101–110). Očitano. 09. 02. 2018. U 12:35 h.
- Maslov, A. H. (1982). *Motivacija i ličnost*. Beograd: Nolit.
- Матејевић, М. (2009). Савремена школа и усмјереност наставника ка аутономији. У Зборнику *Будућа школа*, I, (стр. 584–601). Београд: Српска академија образовања.
- Matijević, M. (2011). Škola i učenje za budućnost. U zborniku sa 5. međunarodne konferencije o naprednim i sustavnim istraživanjima „Škola, odgoj i učenje za budućnost“, (стр. 9–22). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
- Михајловић, Т. (2013). *Самостално учење и образовно-васпитна постигнућа*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Milić, A. (2010). *Psihosocijalni aspekti maloljetničke delikvencije*. Banja Luka: Centar psiholoških istraživanja i zaštite mentalnog zdravlja.
- Митровић, М. (2013). *Мама и тата полазе у школу, Приручник за родитеље будућих првака*. Београд: Креативни центар.
- Мојић, Д. (2015). Како припремити шестогодишњаке за „школу будућности“. У часопису *Нова школа*, бр. X (1), (стр. 132–143).
- Mužić, V. (1977). *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Sarajevo: Svjetlost.

- Николић, Р. (2016). Како до веће васпитне функције школе. У Зборнику *Бањалучки новембарски сусрети*, књига 17, том II, (стр. 83–92). Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Palekčić, M. (1985). *Unutrašnja motivacija i školsko učenje*. Sarajevo: Svjetlost.
- Pastuović, N. (2008). Cjeloživotno učenju promjene u školovanju. U časopisu *Odgojne znanosti*, Vol. 10, br. 2, (str. 253–267).
- Педагошки речник 2*. (1967). Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.
- Поткоњак, Н. и Шимлеша, П., ур. (1989). *Педагошка енциклопедија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Поткоњак, Н. (2003). *XX век: ни „век детета“, ни век педагогије – има наде*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине и Педагошко друштво РС.
- Поткоњак, Н. (2009). Зашто научни скуп о школи. У Зборнику *Будућа школа*, I, (стр. 3–26. Београд: Српска академија образовања.
- Ратковић, М. (1997). *Образовање и промене*. Београд: Учитељски факултет.
- Rodek, S. (2011). Novi mediji i nova kultura učenja. U časopisu *Napredak*, 152 (1), (str. 9–28.
- Rošić, F. i Kapić, E. (2013). Vaspitač kao faktor u izgradnji partnerstva porodice i predškolske ustanove. U časopisu *Naša škola*, br. 2, (str. 79–94).
- Савићевић, Д. (1988). *Концепција образовних потреба у андрагогији*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за педагошка истраживања и Катедра за андрагогију.
- Simić, Ž. (1983). *Englesko-srpskohrvatski rečnik*. Beograd: BIGZ.
- Stanković – Janković, T. (2012). *Učenje učenja i emocije u nastavi*. Banja Luka: Art-print.
- Станојловић, С. и Спасојевић, П. (2005). *Унапређивање компетенција у предшколском васпитању, Приручник за васпитаче, учитеље, водитеље играоница и родитеље*.

- Бијељина. Републички педагошки завод. Јавни фонд за дјечију заштиту Републике Српске.
- Stojaković, P. (2002). *Psihologija za nastavnike*. Banja Luka: Media centar Prelom.
- Спасојевић, П. (2009). Основна школа између традиције и реформе у контексту успостављања и очувања континуитета учења и развоја. У Зборнику *Будућа школа I*, (стр. 476–494). Београд: Српска академија образовања.
- Стојаковић, П. (2000). *Даровитост и креативност*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске.
- Стојановић – Ђорђевић, Т. (2015). О појму и моделима васпитања у немачкој педагогији. У часопису *Учење и настава*, I (4), (стр. 677–688).
- Сучевић, В. (2009). Социјалне и радне компетенције васпитача као предуслов квалитетног васпитно-образовног рада у предшколској установи. У часопису *Норма*, XIV, 2, (стр. 179–188).
- Сузић, Н. (1995). *Особине наставника и однос ученика према настави*. Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека.
- Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT – Centar.
- Suzić, N. (2007). *Poslovna kultura*. Banja Luka. XBS Banja Luka.
- Suzić, N. (2008). *Uvod u inkluziju*. Banja Luka: XBS.
- Сузић, Н. (2009). Школа будућности у огледалу XIX и XX вијека. У Зборнику *Будућа школа*, I, (стр. 53–76). Београд: Српска академија образовања.
- Сузић, Н. (2012). *Футурологија у педагогији и социјалним наукама*. Бања Лука: ЕКТОС.
- Suzić, N. i Suzić, A. (2014). Kros impakt metod. U časopisu *Sinteze*, br. 6, (str. 21–36).
- Шпијуновић, К. (2009). Школа и даровити ученици. У Зборнику *Будућа школа I*, (стр. 401–410). Београд: Српска академија образовања.
- Švraka, A. (2017). Nove uloge nastavnika za društvo znanja i izazove promjena u obrazovanju. U časopisu *Didaktički putokazi*, XXIII, (str. 5–6).
- Toffler, A. (1970). *Future shock*. New York: Bantam Books.

- Vidulin-Orbanić, S. (2007). Društvo koje uči, povjesno društveni aspekti obrazovanja. U časopisu *Metodički obzori*, Vol 2. br. 3, (str. 57–71).
- Вилотијевић, М. (1999). *Дидактика 3 (Организација наставе)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Учитељски факултет.
- Vrcelj, S. i Mušanović, M. (2001). *Prema pedagoškoj futurologiji (škola budućnosti)*. Rijeka: Hrvatsko – pedagoški književni zbor.
- Вујаклија, М. (1970). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Вуксан, В., Костић, М., и Софронијевић, А. (2016). Савремени канали информационе писмености и цјеложивотног учења. У Зборнику *Медијска и информациона писменост у друштву знања и библиотеке*. (стр. 37–47). Београд: Библиотекарско друштво Србије.

PRILOZI

Prilog 1.

Univerzitet u Banjoj Luci

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

Poštovani studenti pred vama se nalaze dva zadatka. To su dva eseja koja Vi treba da napišete na zadane teme. Molim Vas da slobodno iskažete svoja mišljenja, poglede, ideje i stavove. U ovom slučaju nema tačnih i netačnih odgovora jer se radi o budućnosti tj. nečemu što će tek biti. Rezultati ovog istraživanja će služiti isključivo za izradu master rada a bez vaše pomoći taj rad nije moguće završiti.

Unaprijed se zahvaljujem

Ime i prezime: _____ Godina rođenja: _____

Studijski program: _____ Godina studija: _____

Prosječna ocjena tokom studija: _____

1. Napiši esej na zadanu temu: **Obrazovanje** (škola, nastavnici, učenik, organizacija nastave, nastavni sadržaji) **za 20 godina.**

2. Napiši esej na zadanu temu: ***Kako vidim sebe za 20 godina.***

Prilog 2.**NPar Tests****Chi-Square Test****Frequencies****POL**

	Observed N	Expected N	Residual
MUŠKO	26	53.5	-27.5
ŽENSKO	81	53.5	27.5
Total	107		

FAKULTET

	Observed N	Expected N	Residual
PEDAGOGIJA	25	21.4	3.6
UČITELJSKI STUDIJ	30	21.4	8.6
PROIZVODNO MAŠINSTVO	17	21.4	-4.4
FILOZOFIJA	12	21.4	-9.4
SRPSKI JEZIK I	23	21.4	1.6
KNJIŽEVNOST			
Total	107		

PROMJENE

	Observed N	Expected N	Residual
VJERUJE DA ĆE DOĆI DO PROMJENA	92	53.5	38.5
NE VJERUJE DA ĆE DOĆI DO PROMJENA	15	53.5	-38.5
Total	107		

ŠKOLA

	Observed N	Expected N	Residual
POSTOJANJE ŠKOLE KAO VASPITNO-OBRAZVONE USTANOVE	102	53.5	48.5
GAŠENJE ŠKOLE	5	53.5	-48.5
Total	107		

DRŽAVA

	Observed N	Expected N	Residual
ŽIVOT IZVAN REPUBLIKE SRPSKE	12	53.5	-41.5
ŽIVOT U REPUBLICI SRPSKOJ	95	53.5	41.5
Total	107		

KVALITETPROMJENA

	Observed N	Expected N	Residual
NEGATIVNE	22	53.5	-31.5
POZITIVNE	85	53.5	31.5
Total	107		

Test Statistics

	POL	FAKULTET	PROMJENE	ŠKOLA	DRŽAVA	KVALITETPROMJ ENA
Chi-Square	28.271 ^a	9.215 ^b	55.411 ^a	87.935 ^a	64.383 ^a	37.093 ^a
Df	1	4	1	1	1	1
Asymp. Sig.	.000	.056	.000	.000	.000	.000

a. 0 cells (0.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 53.5.

b. 0 cells (0.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 21.4.

Biografija

Vesna (Goran) Kovačević je rođena 13. 06. 1994. godine u Banjoj Luci. Osnovnu školu „Miroslav Antić“ je završila u Bistrici sa odličnim uspjehom. Srednju Tehničku školu je završila 2013. godine takođe sa odličnim uspjehom u Banjoj Luci i tako stekla zvanje Tehničar poštanskog saobraćaja. Nakon toga je upisala Filozofski fakultet u Banjoj Luci odsjek pedagogija. U julu 2017. godine je na istom fakultetu diplomirala odbranom završnog rada pod nazivom „Aktuelnost pedagoških ideja Vase Pelagića u našem vremenu“ i tako stekla zvanje diplomirani pedagog. Iste godine je proglašena za studenta generacije na Filozofskom fakultetu dobivši zlatnu značku od Banjalučkog rektora. Nakon toga je nastavila svoje stručno usavršavanje na istom fakultetu upisujući master studije u akademskoj 2017/18 godini. Tokom svoga studiranja bavila se naučno-istraživačkim radom čiji je rezultat objavljeno nekoliko radova iz oblasti istorije pedagogije i didaktike. Ponosni je dobitnik stipendije Fonda dr Milan Jelić kako na osnovnim studijama tako i na master studiju kao jedan od najuspješnijih studenata. Dugogodišnji je volonter u domu za djecu bez roditeljskog staranja Rada Vranješević.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: **Весна Ковачевић**

Датум, мјесто и држава рођења аутора: **13. 06. 1994. године, Бања Лука, РС**

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: **Филозофски факултет
Универзитета у Бањој Луци**

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: **13. 07. 2017. године**

Наслов завршног/дипломског рада аутора: **Актуелност педагошких идеја Васе Пелагића у
нашем времену**

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: **Дипломирани
педагог**

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: **Мастер педагогије**

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: **Филозофски факултет
Универзитета у Бањој Луци**

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: **Студентска визија школе будућности**

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику: **S 270**

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

Ментор: Проф. др Ненад Сузић

Чланови комисије: Проф. др Миле Илић

Проф. др Душанка Бундало

У Бањој Луци, дана ДЕЦЕМБАР, 2018. ГОДИНЕ

Декан

ИЗВЈЕШТАЈ *о оцјени завршног мастер рада*

На основу члана 71. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 73/10; 104/11; 84/12; 108/13 и 44/15) Научно-наставно вијеће Филозофског факултета, на сједници одржаној 15.11.2018. године донијело је Рјешење бр. 07/3.2040-6 којим се именује Комисија за оцјену теме за одбрану мастер рада.

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

- 1) Проф. др Ненад Сузић, Филозофски факултет у Бањој Луци, биран на предметима: Општа педагогија, Социологија образовања и Методика васпитно-образовног рада, предсједник,
- 2) Проф. др Миле Илић, редовни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, биран на предмету Дидактика, члан,
- 3) Ванредни професор Душанка Бундало, Филозофски факултет у Бањој Луци, бирана на предмету Општа педагогија, члан

САДРЖАЈ РАДА

УВОД.....	8
ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ФУТУРОЛОШКИХ ПРОУЧАВАЊА.....	10
Појмовно одређење футурологије.....	10
Интуиција – основна футуролошка спознаја.....	11
Методологија футурологије и њена ограничења.....	13
Футуролошке методе.....	15
Делфи метод.....	15
C – метод.....	18
Крос – импакт метод.....	20
Метод сценаријума.....	23
ПЕДАГОШКА ФУТУРОЛОГИЈА.....	25
Појмовно одређење и ток футуролошких педагошких проучавања.....	25
Основна својства футурологије образовања.....	27
Будућност – битна димензија образовања и васпитања.....	29
ШКОЛА БУДУЋНОСТИ.....	33
Основне поставке школе будућности.....	33
Образовање у друштву које учи.....	35

Нови човјек будућности.....	37
Компетенције човјека будућности.....	39
Улога васпитача у припремању шестогодишњака за школу будућности	42
Припремање будућих учитеља	46
Хуманистичка педагогија и циљеви школе будућности	49
Од традиционалне школе ка школи будућности	54
Наставник будућности.	59
Нове улоге наставника у друштву знања и сталних промјена	60
Аутономно и критички оријентисан наставник будућности	62
Наставни планови и програми у будућности	64
Учење учења – пут ка цјеложивотном учењу	66
Настава у школи будућности и даровити ученици	69
Обучавање за учење у слободном времену – приоритет школе будућности	71
Школа у ХХИ вијеку без насиља	73
Савремена наставна технологија, положај и активности ученика у настави	76
МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	79
Проблем и предмет истраживања	79
Циљ и задаци истраживања	80
Методе, технике и инструменти истраживања	80
Популација и узорак истраживања	81
Статистичке методе у истраживању	82
Ток и организација у истраживању	82
АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА	83
Студентска визија школе у будућности	83
Футуролошка оријентација студената	92
ЗАКЉУЧАК	95
ЛИТЕРАТУРА	97
ПРИЛОЗИ	103

ИСТРАЖИВАЊЕ

Тема је „Студентска визија школе будућности“.

Кандидат: Весна Ковачевић

Актуелност теме – Тема је вјечито актуелна, посебно у нивије вријеме када се школски успјех ученика везује и за њихову визију будућности. Претпоставка је да у будућности слиједе значајне промјене у друштву које ће нужно имати свој одраз на систем васпитања и образовања. Ауторица у овом раду приказује визију човјека будућности и његових својстава. То је разлог да пита студенте како они виде школу која ће значајно обликовати шовјека будућности. Студенти претпостављају да ће школа будућности бити школа у којој је учење из књига замијењено учењем из медија. Улоге наставника и ученика се морају радикално мијењати јер ће наставници више бити од помоћи ученицима него што су то данас: контролори и оцјењивачи.

Циљ истраживања је доћи до сазнања какву визију имају студенти о школи будућности како би ова сазнања послужила за промјене у актуелном систему васпитања и образовања.

Главна хипотеза у истраживању гласи: Претпостављамо да студенти просвјетних занимања имају визију школе будућности која одговара ономе што би они жељели остварити лично, томе како себе виде у тој будућности.

Методологија за ираду ове тезе је адекватна и коректно постављена. Кандидаткиња је користила двије методе: а) метод теоретске анализе и синтезе и 2) сервеј истраживачки метод. Теоретску анализу и синтезу кандидаткиња је користила за проучавање актуелне литературе посвећене овој проблематици. Осим тога, анализу и синтезу Весна ковачевић је користила при интерпретацији налаза истраживања. Сервеј истраживачки метод је користила у обради есеја које су студенти дали. Ради се о њиховом виђењу школе будућности.

Истраживачки дизајн је аранжиран тако да су студенти одговарали на два есеј-питања: 1) Како видиш обезовање за 20 година и 2) Како видиш себе за 20 година. Овако добијени есеји груписани су по критеријумима: 1) вјеровање у промјене, 2) квалитет промјена, 3) постојање школе будућности као васпитно-образовне установе, 4) подруђја у којима ће се промјене десити и 5) студијски програм који студент похађа.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је из есеја студената издвојила пет критеријума по којима је разврстала виђење студената о школи будућности. Ти критеријуми су:

- 1) вјеровање у промјене у школству;
- 2) квалитет промјена,
- 3) постојање школе у будућности као васпитно-образовне установе,
- 4) подручје у коме ће се промјене десити и
- 5) студијски програм који студенти похађају.

Други основ разврставања есеја студената односио се на то како они виде себе у будућности. Овдје је издвојила три критеријума:

- 1) успјех у каријери,
- 2) мјесто живљења и
- 3) приоритети у животу студената.

Налази показују да студенти вјерују да ће доћи до значајних промјена у школству (85,9% студената вјерује да ће доћи до промјена, $\chi^2 = 55,41$, значајно на нивоу 0,01). Већина студената вјерује да ће промјене донијети побољшање образовног система. Школа ће и у будућности постојати, вјерује већина студената (95,32%, $\chi^2 = 87,94$,

значајно на нивоу 0,01). Подручје у коме ће се највеће промјене десити односи се на улогу наставника. Наставник ће више бити координатор и помагач а мање предавач и евалуатор. Већина студената оцјењује да им садашњи студијски програм не даје компетенције за наставу и школу будућности.

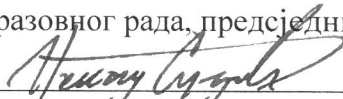
Студенти педагогије, учитељског студија и филологије сматрају да ће успјети у каријери, а студенти филозофије не. Већина студената сматра да ће своју будућу каријеру остварити у Републици Српској (88,78%, $\chi^2 = 64,38$, значајно на нивоу 0,01). Анализирајући приоритете у животу студената Весна Ковачевић их је расподјелила у три групе: (1) оне којима је приоритет професионални развој, (2) оне којима је приоритет породица и (3) оне који као приоритет узимају једно и друго. Налаз истраживања показује да је трећи критеријум најважнији за већину студената.

ОЦЈЕНА И ПРИЈЕДЛОГ

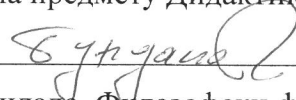
На основу увида у рад Комисија процјењује да Весна Ковачевић може приступити одбрани мастер рада на тему „Студентска визија школе будућности“. Приједлог је да за оцјену одбране тезе остане иста Комисија у саставу: Сузић, Илић и Бундало.

Комисија:

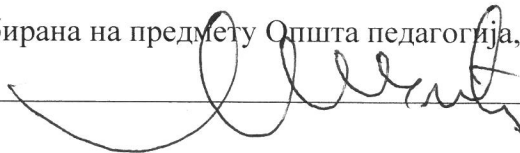
- 1) Проф. др Ненад Сузић, Филозофски факултет у Бањој Луци, биран на предметима: Општа педагогија, Социологија образовања и Методика васпитно-образовног рада, предсједник,

- 2) Проф. др Миле Илић, редовни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, биран на предмету Дидактика, члан,

- 3) Ванредни професор Душанка Бундало, Филозофски факултет у Бањој Луци, бирана на предмету Општа педагогија, члан

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада СТУДЕНТСКА ВИЗИЈА ШКОЛЕ БУДУЋНОСТИ

Наслов рада на енглеском језику Students vision for the school in the future

- ☐ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☐ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☐ да су резултати коректно наведени и
- ☐ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци ДЕЦЕМБАР, 2018. ГОДИНЕ

Потпис кандидата

Весна Ковачевић

Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем Филозофски факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој
Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

СТУДЕНТСКА ВИЗИЈА ИКОЛЕ БУДУЋНОСТИ

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета
у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ☒ 3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је
на полеђини листа).

У Бањој Луци ДЕЦЕМБАР 2018. ГОДИНЕ

Потпис кандидата

ВЕСНА КОВАЧЕВИЋ

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора ВЕСНА КОВАЧЕВИЋ

Наслов рада СТУДЕНТСКА ВИЗИЈА ШКОЛЕ БУДУЋНОСТИ

Ментор ПРОФ. ДР НЕНАД СВИЋ

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци ДЕЦЕМБАР, 2018. ГОДИНЕ

Потпис кандидата

ВЕСНА КОВАЧЕВИЋ